

САЛОМАТ ҚЎРҒОН

ичидаги самаралар силсиласи

Ҳар гал янги йилга қадам қўяр экансан, кўнглингда бир эзилишга ўхшаш туйғуни туясан: яна бир ёшга улғайибман, кексайибман, ўзи неча йил умр кўрарканман, ўтаётган йил ҳаётимда қандай из қолдириши мумкин, қайси мақсадларимга эришолмадим, янги йилдан нималарни умид қилсам бўлади?

Умр чопагон. Худди соат мили кечаги каби бугун ҳам ўн иккига совуққон яқинлашаётгандек. Ҳолбуки бутун бошли бир йилни, 2007 йилни яшаб бўлиб, уни тарихга кузатиб қўймоқчи бўляпсан. Шунда ноҳуш ва яхши ишлар бир-бир кўз ўнгингдан ўтаверади, ўтаверади. Фалон яқининг бор эди, энди йўқ, бу уйланди, у неvara кўрди, наригининг боласи ўқишга кирди, идорамизда ундоқ-бундоқ ўзгаришлар бўлди. Бироқ пистон-писмадон ишларга улгурмадим, қўл калталик қилди; кейинги йилда мана бу имкониятларимни ишга соламан ва ҳоказо.

Тирик одам умид ва мақсадлар билан яшайверади. Агар Худо кўрсатмасин, нотинчлик, уруш давом этиб ётса-чи?! Ҳовлинга қуролли тўда қўққисдан бостириб кириб мулкинени талон-тарож қилишидан, ўғлингдан, қизингдан хавотир олиб, таҳликага тушиб ўтиришининг бир тасаввур қилиб кўр. Бу ёқда кундалик тирикчилик хўжалигинг издан чиқиб бир меҳрибон қўлнинг мурувватига кўз тикиб қолган бўлсанг. Фаластин, Ироқ, Афғон, Африканинг қашиқлик гирибонидан тутган, касалликлар туфайли ҳар замон гўдаклари тутдай тўкилаётган нуқталари... Бундай жойлар озми?

Шу туфайли айтар эдимки, ҳар бир ўтаётган йилнинг энг катта ютуғи, аввало — тинчликдир. Беҳаловат кунларнинг нималигини оталаримиз, оналаримиз, бобо-момоларимиз билади. Урушининг даҳшатини саксондан ошганлар билади. Беъмани

талон-тарож, беъмани жанг-жадаллару оқибат - маъносиз ўлимлар, кенг дунёнинг бир бурчагида кимлар учундир азиз бўлган одамнинг жасади қолиб кетиши, тушуниксиз айрилиқлар, жудоликлар, танг аҳвол нималигини ҳам улар билишади. Бизлар, айниқса, ёшлар учун булар — тарих. Ўзининг мустақиллигини мустаҳкамлаш учун жонини жабборга бериб интилаётган давлат учун, иншоаллоҳ, бу қора тарих бошқа такрорланмагай!

"Нима қилишимиз керак?" Бу савол бундан ўн етти йил муқаддам тебраниб турар эди. Энди эса жавоб аниқ: мустақил эканмиз, албатта, бу жонажон юртни маҳкам, мустаҳкам қўрғонга айлантиришимиз зарур. Бошқача жавоб бўлиши мумкин эмас!

Неча йиллардан буён давлатимиз раҳбари томонидан келаётган янги йилга дастурий ном берилади. Айтиши жоиз, ўтаётган "Ижтимоий ҳимоя йили"да кенг миқёсли ишлар қилинди. Давлат бюджетининг 53 фойиздан ортиқ маблағи аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишга сарфлангани ҳам, бу борада 26 та қонун ва меъёрий ҳужжатлар қабул қилингани ҳам давлатимизнинг инсонпарварлик сиёсатини қатъият билан амалга ошираётганидан дарак беради. Инсонпарварликнинг, келажакка умид ва ишончимизнинг белгиси сифатида янги йил — Ёшлар йили деб аталди. Худо ҳоқласа бу борада қилинажак ишларнинг миқёсларини ўлчаб бўлмайди.

Президент сайловларига тайёргарлик якунланаётиб, янги йилга ёруғ юз билан кириб келмоқдамиз.

Қилинаётган, амалга оширилаётган барча йирик ислохотлар осуда, мустаҳкам қўрғон ичида рўй бермоқда. Шундан кўнгил тўқ.

Янги йилинги муборак бўлсин!

"Алпомиш", "Кунтуғмиш" дostonларини ва Абдулла Қаҳҳорнинг "Ўтмишдан эртақлар", "Нурли чўққилар" номли китобларини, Саид Аҳмаднинг "Уфқ" романини, Иброҳим Раҳимнинг "Чин муҳаббат", "Тақдир", Асқад Мухторнинг "Опа-сингиллар" романларини мутоала қилганман. Яна Зафар Диёр, Қудрат Ҳикмат, Илёс Муслим, Қуддус Муҳаммадий, Толиб Йўлдош каби кўплаб шоирларнинг китобларини ўқиганман. Шеър ёзишимга ўқиган китобларимнинг таъсири катта бўлган.

Жаҳон ва миллий адабиёт намоёндаларидан кимларни кадрлайсиз, умуман, устоз деб биласиз?

— Ҳозир айтиб ўтганимдек, болалигимда дуч келган китобларни ўқиган бўлсам, кейинчалик китобни танлаб ўқийдиган бўлдим. Мени Абдулла Орипов шеърляти сеҳрлаб мафтун этган. Шу қадар кўп ўқиганимдан сатрлар ёд бўлиб, дастлаб устозга тақлид қила бошлаганман. Россиянинг машҳур шоири Сергей Есенин айтганидай:

«ХАЙРАТ ДУЖЁРИДАТИ Болакай»

Шоир Турсун АЛИ билан суҳбат

Болалигимизда кўп эртақ ўқиймиз. Улар бизнинг хаёлимизни ўғирлайди. Улғайгач эса ўша эртақ ўқиб юрган давримиз ҳақиқий эртақ эканлигини англаб қоламиз, шундай эмасми?

— Ҳа, эртақлар олами нақадар ғаройиботларга тўла. Нақадар сеҳрли. У болаликни ҳис-ҳаяжонга чулғаб, бир ажиб туйғулар оғушида, рангин хаёллар, учқур ўйлар, орзулар қанотида ўстиради, юксалтиради.

Эртақлар... девлар, ялмоғизлар, ўн икки бошли илонлар ва ботирлар билан учраштириб, болаликни ҳам жасурликка ундайди. Эртақлар... Эртақлар — нақадар ажиб дунё, унда кезмаган болалик жуда кам...

Ҳамид Олимжон: "Кўп эртақ тинглар эдим, сўйлаб берарди бувим", деганидай, менинг ҳам болалигим эртақлар ўқиб, эртақдай кечган. Мен ва бешта укам онадан эрта етим қолганмиз. Бир саҳар бизларни ёш она уйқудан уйғотган. Ўша, ўша эртақлардай, (Худо раҳмат қилсин) ўтай она қўлида болалигим вояга етган. У дамлар ўзингиз айтгандай ҳақиқий эртақ...

Болалик даврингизда қандай асарларни севиб ўқигансиз? Уларнинг таъсири қандай бўлди?

— Мен иккинчи синфлигимда, муаллимнинг шеърлар ёдлашга вазифа берган пайтларданоқ шеърга қизиққанман. Раҳматли онам Қундузхон аядан: "шеър нима, у қандай ёзилади?" — деб сўраган эдим, (Онам адабиётга қизиққан, ўзи ҳам мактабда шеърлар машқ қилган экан) ўшанда онам шеърларни шоирлар ёзади, у юракдан қуйилиб чиқади, бунинг учун кўп китоб ўқиш, атрофни, табиатни кузатиш, ўрганиш кераклигини тайинлаган эди. Бошланғич синф ўқувчилигимда дастлабки машқим ҳозирги "Тонг юлдузи" газетасида чоп этилган эди. "Ўзбек халқ эртақлари", "Рус халқ эртақлари",

*Ўзгаларнинг овози билан
Тўтиқуш ҳам бийрондир, аммо,
Куйла фақат ўз созинг билан,
Қурбақадек бўлса ҳам ҳатто.*

Мен ҳам изланиш жараёнида Нозим Ҳикмат, Пабло Неруда, Гарсиа Лорка ижодини ва хитой, турк, япон шеърлятини ўргана бошлаганман. Ўз адабиётимиздан эса Чўлпон, Усмон Носир, Ойбек, Миртемир, Абдулла Орипов, Рауф Парфи ижоди мега катта мактаб бўлган.

Ижодга нисбатан интилишнинг туғилиши, илиқ туйғулар қуршовидаги ҳис-ҳаяжонлар, илк китоб қувончи ҳақида сўзлаб берсангиз?

— Катта адабиётни, яъни, жаҳон адабиётини ва истеъдодли ижодкорларнинг асарларига ҳавас қиламан. Мени кўпроқ табиат манзаралари, муҳаббат ҳаяжонга солади. Кузда баргининг сарғайиши ҳам, ёхуд узилиб лойларга қоришиши ҳам, ёмғир томчилари-да руҳимга ўз таъсирин ўтказди. Ёшимдан қатъи назар, тўзал, маъсума қиз-аёллар, ҳатто уларнинг телефондаги овозларига ҳам мудроқ туйғуларимни жунбушга келтиради. Кўнглимга дард — шеър солади. Илк китобим 1979 йил чоп этилиб, "Зангори овоза" деб номлаганман. Ўша кезлар "Овоз ҳам зангори бўладими?" деган сўроқлар остида қолганман. Рости, китобчамдан ўзимнинг кўнглим тўлмаган. У кезлар шеър чиқариш қийин эди. Қўлёзмани истеъдодли шоир Шавкат Раҳмон нашрга тайёрлаган эди. Бироқ, шеърлят бўлими мудири Омон Матжон мени чақириб: — Тўплам йиғи-сигига тўлиб кетибди-ку. Қувада райкомингиз ўқиса, Турсун Али Тошкентда қон қақшаб юрибди экан, демайдими? — деб қўлёзмамни (муҳаррир таътилга кетганлиги сабаб) шоир Маъруф Жалилга қайта тайёрлаш

учун берган. Илк машқларим боя айтганимдай тақдир шеърларим билан алмашиниб чоп этилган. Илк китоб билан муаллиф ярқ этган юлдуздай, ўқувчи диққат-этиборини тортиши керак.. Ёхуд бўм-бўш жойда бунёд бўлган қасрдай кўзни кувонтириши, шуур ато этиши зарур деб биламан. Афус, илк китобчам изтироб ва кувонч бахш этган менга.

Арғимчоқ учиб шаҳарни орзу қилган болалик. Шаҳарда эса теран туйғуларга ошуфта шоирга ўша оддий арғимчоқ армон. Ишонч руҳиятини қаранг-а.

— Эй. Сиз "Сокин ҳайқирик" номли китобимга кирган "Арғимчоқ" сарлавҳали шеъримдан келиб чиқиб гапиряпсиз-а. Ҳа, ижодда орзу-армон бўлиши табиий. Зотан, ҳар қандай қалбада ҳам учқур орзу, синиқ армон бор. Ушбу шеър ҳам шундай туйғулар оғушида яралган-да.

Ҳар бир инсоннинг болалик хотираларида юлдуз каби ажралиб турадиган лаҳзалари бўлади.

— Жуда тўғри. Тўпламларимни кузатсангиз, мен ҳам ўшандай лаҳзаларни шеър этишга интиланман. Жумладан, "Тегирмон", "Севги", "Она ёнғоқ", "Шовва" номли шеърларимда.

Китобхон сифатида китобнинг инсон ҳаётидаги ўрни ҳақида сўзлаб ўтсангиз?

— Китоб — бойлик. Лекин сотиб олингани эмас, ўқилгани, деган эди файласуф шоиримиз Асқад Мухтор. Дарҳақиқат, китоб ўқилсагина кишига дунё танитади, дунё беради.

Сизнинг шеърларингизда болалик руҳи кучли, қахрамонларингиз ҳам болалик...

— Кузатишимча, ҳар бир ижодкорнинг ўзи яхши кўрган, билган мавзуси, яъни таъсир, куч, руҳ оладиган базиси бўлади. Михаил Шолохов ижодида ўзи туғилиб ўсган "Тинч дон" манзаралари, одамларининг сурати, сийрати мужассам. Достоевский асарларида юпун, қашшоқ, касалванд кишилар акс этади. Чингиз Айтматов

қиссаларида уруш изтироблари... шундоқ экан, болалик дунёси мен учун ижод мабаидир, балки...

Ижодкор наздида ҳайрат.

— Менинг наздимда, ҳар бир асар ҳайратдан туғилади, яралади. Асар ҳайрат меваси.

Айни пайтдаги болалар адабиётига муносабатингиз?

— Катталар адабиёти олдида болалар адабиёти жуда қашшоқ. Унга ачинаман. Бутунги болалар адабиётида ярқ этган истеъдодлар кўзга ташланмаяпти. Ҳаким Назир, Худойберди Тўхтабоев, Анвар Обиджон, Носир Фозилов, Ҳамза Имомбердиев, Абдураҳмон Акбар каби ижодкорлар сафи жипс бўлишини истайман.

Бир адабиётшунос устозим айтганди: "Шоирнинг бахти шундаки, у бахтли болалигига қайта олади, хаёлан сирлашади".

(Сухбатдошим маъюсланади, жилмаяди)

— Болалиги бахтли бўлмаса-чи?.. (Узоқ сукутдан сўнг)

Шундоқ бўлса, балки мен ҳам бахтли шоирдирман.

**ҳамон
ҳайрат дунёсидаги болакай
одамларга сўз улашар
ўшал тегирмондай
бедор
шивирлаб..**

Ушбу шивирларни қалбида жо қилган ёш мухлисларингизга устоз сифатида тилакларингиз!

— Авваламбор, мени устоз сифатида кўргангизга қуллуқ. Мен, хануз ёшлигимда кўп китоб ўқимаганлигимга, "тил" ўрганмаганимга надомат чекаман. Мен ёшларга кўп китоб мутолаа қилишни, ҳар миллат адабиётини ўз тилида ўқишга ҳаракат этишларини ва катта изланишлар оламида бўлишларини тилайман.

Сухбатдош Акмал ТОШЕВ

ЗОМИН ҚАЛДИРҒОЧИ

Дилшода ҲАЛИМЖОНОВА

Тонларга айтаман тилакларимни

Бир умр тўқилдим армонларимга,
Бахтлиман, лек сени келар уйлагим.
Урик новдалари тортқилаб йиртган,
Оҳ, у пушти гулли ипак куйлагим.

Ҳозир ҳам боламан, нотаваон, гўрман,
Тонларга айтаман тилакларимни.
Соғинсам юзимга тўқилган ўша,
Ҳалиям пуфлайман киприкларимни.

Шомлар лаҳзасида бўзарар рангим,
Ҳижронда ўлдирар асотирлари.
Ҳовлим ишқомига ўзини осган,
Ўша болаликнинг хавотирлари.

Само кўзгусида товланар борлиқ,
Баҳор хинолайди гул бармоқларин.
Тоғларнинг мусоффо этакларига,
Тонлар тўқиб кетган хур титроқларин.

Майсалар нигоҳин тикади кўкка,
Дуога тўлдирар тилакларини.
Қирларнинг духоба кўрнарларига,
Кўклам қалаб борар юракларини.

Аллома фурсатнинг маҳсули олам,
Кундузлар мусаввир муйқалам сабо.
Бетизгин ҳисларнинг ҳароратида,
Ўздан мўъжиза ахтарар дунё.

БОЛАЛИК

Маҳзун нигоҳимга қулайди дунё,
Саболар ишқимда олмоқчидай тин.
Менинг манглайимга битиб кет, Худо,
Бахтнинг айтилмаган тасодифларин.

Ётсираб боряпман ҳаёт йўлида,
Болалик... соғиндим юракларингни.
Ёриқ товонимга тупроқ сачратиб,
Менсиз қолиб кетган йўлакларингни.

Зулфия ҚУРОЛБӨЙ қизи

МАШАККАТЛАР ГИРДОБИ

Роман*

Биргина айби — ёнидаги хужжатини йўқотиб қўйгани учун ўзга юртда гаройиб укубатларни бошидан кечирган йигитнинг севги қиссаси

* * *

Эрталаб баракка бригадир Матчонов билан яна бир киши кириб келди. Йўқ, Ҳаким Назарич эмасди. Унга қараганда ёшроқ, лекин худди Ҳаким Назаричдай баланд бўйли, қош-кўзлари қоп-қора, гавдаси ўлжасига ташланмоқчи бўлган қоплондай тик ва шижоатли, барваста бу йигит Пўлат Дамирович экан. Ҳаким Назарич бу ерда катта иш бошқарувчи вазифасини бажарса, Пўлат Дамирович хавфсизлик ишларига жавобгар шахс эди. Унвони капитан экан, лекин мен уни бирор марта ҳам формада кўрмадим.

— Янги келган киши қани? — деб сўради ўша куни эрталаб Пўлат Дамирович умумий салом-алиқдан сўнг бригадир Матчоновдан.

Матчоновнинг жавобини кутмасдан бир қадам олдинга чиқиб:

— Мен, — деб овоз бердим.

Пўлат Дамирович менга бошдан-оёқ синчковлик билан назар ташлади. Билсангиз керак, хавфсизлик ишларида ишлайдиган кишиларнинг кўз қарашлари қаттиқ ва ўта синчков бўлади.

— Фамилиянгиз? — деб сўради у мендан.

— Даврон, — дея исмимни айтдим.

— Мен сиздан фамилиянгизни сўраяпман, — деди Пўлат Дамирович овозини хиёл кўтариб.

— Қўлимда ҳеч қандай хужжатим йўқ, шундай экан, тўғри келган фамилияни айтаверсам ишонасизми?

Пўлат Дамировичнинг юзига қизил югурди, билмадим, жаҳли чиқдими ё уялиб кетдими, аммо ўзини йўқотиб қўймасдан дарров жавоб қайтарди:

— Гап бундай, ўртоқ Даврон, бу ер сизга цирк майдони эмас! Бу ернинг ўз қонун-қоидалари бор. Шу қонун-қоидаларга сўзсиз равишда амал қилсангиз келишиб кетамиз сиз билан, акс ҳолда...

— Акс ҳолда?

— Акс ҳолда сиз билан штабда гаплашишга тўғри келади! — Пўлат Дамирович шахд билан Матчоновга юз бурди: — Кетдик!

Улар чиқиб кетишгач, Нурали яқин келиб:

— Сиз ҳалиям уч-тўрт кундан кейин бу ердан жўнаб кетишингизга ишонайсизми? — деб сўради.

— Албатта.

Нурали индамади. Лекин қарашлари ёқмади бу йигитнинг. У аллақандай истехзо билан, йўқ, аниқроғи, бу одам овсар эмасми, дегандек боқарди менга.

Нонуштадан кейин Матчонов ҳаммани ҳовлига тўплаб, сафга турғазди. Менга сафнинг охиридан жой тегди. Кейин ёшгина соқчи йигит ҳамроҳлигида йўлга тушдик.

— Бу нимаси, ошна, — дедим Нуралига соқчи йигитни кўрсатиб. — Биз маҳбуслармизми, соқчи қоровуллигида ишга оборишяпти?

— Хужжатсиз одамнинг маҳбусдан нима фарқи бор? — саволга савол билан жавоб берди Нурали.

Жиддий қабул қилмасликка қанча уринмайин, бу ердаги ғайритабиий ҳол мени ҳар қадамда ҳайратга

* Давоми. Боши ўтган сонда

соларди, шу билан бирга ҳам қизиқишим ортарди, ҳам қандайдир хавотир туйғуси чулғарди.

Биринчи иш кунимда айтарили эса қоларли воқеа-ҳодиса юз бермади. Аммо бир куннинг ўзиде анча-мунча гапдан бохабар бўлганим эсимда. Аввало шуни айтиб қўйай, бу ерда эллик-олтмиш чоғли ишчилар бригадаси аллақачон шаклланиб бўлган, эллик-олтмиш чоғли одамнинг ҳар бирининг ўз ҳунари, ўз вазифаси ва ўз иш нормаси бор эди.

Мисод учун Нуралини олайлик. У дурадгор эди. Эшик-ром ўрнатиш вазифаси ва у бу вазифани жуда ўрнига қўйиб, бекаму-кўст адо этарди, чунки Нурали ўз касбининг ҳақиқий устаси эди. Иш майдонига келганидан кейин "Менга қандай вазифа юклатаркан?", деб кутиб турмасди, шартта ишга тушиб кетарди. Беш кишидан иборат унинг ўз кичик бригадаси бор эди. Абдували эса электрик эди. У ҳам ўз вазифасини аниқ биларди ва бир дақиқа ҳам вақтини беҳуда сарфламасдан ишга шўнғирди...

"Қанақа қурилиш эди?" — деб сўраяпсизми? Дарвоқе, мен бу ҳақда ҳали сизга гапирмадим-а? Айтишларича, уч корпусдан иборат, ҳали қурилиши ниҳоясига етказилмаган, ишчиларнинг тахминича қандайдир заводга мўлжалланган, аммо архитектура жиҳатдан кичикроқ фабрика ва ётоқхонага ўхшаб кетадиган бу қурилиш иншооти Аҳмадбей деган турк корчалонига тегишли экан. Аҳмадбейнинг ўзини ёки суратини ишчилар ҳатто тушларида ҳам кўришмаган. Шунинг учун Аҳмадбейнинг ёши, саҳт-сумбати ҳақида ҳеч қандай маълумот бера олишмади. Фақат унинг "жуда катта бой, миллионер" эканлигини таъкидлашди. Ўрмоннинг қоқ ўртасида завод ёки фабрика (нима фарқи бор, ё униса, ё буниси!) қуришдан ўша миллионер бей қандай мақсадни кўзлаган экан? Ахир, бу ерлар аҳоли кам яшайдиган чекка ҳудуд бўлса. Худо билади, яқин-атрофда бирорта қишлоқ ёки хутор учрайдими-йўқми? Биринчи иш куним то қош қорайгунча шу ҳолда бош қотираганим, охир-оқибатда бир тўхтамага кела олганимдан асабийлашиб: "Э онасини!" дея сўкиниб юборганим эсимда.

Мен шу чоққача умуман сўкинмасдим, ўша кунги қилигим эса муҳит таъсирига тезда берилувчан одам эканлигимнинг исботи эди. Ўлай агар, у ерда деярли ҳамма сўкиниб гапирарди. Қўлидан болғаси тушиб кетса ҳам болаҳонадор қилиб сўкинишарди.

Мен ўйлай-ўйлай, ниҳоят бир қарорга келиб, Абдували таъкидлаганидай "... энг осон иш" оҳак куйдириш ишини танлагандим. "Барибир бу ерда узоқ қолмайман, кўнглим сезиб турибди, ҳеч қандай жавоб келмаган тақдирдаям нимадир бўлади-ю, бу ердан кетаман. Аммо ҳунар ўрганиб қўйсам ёмон бўлмас", дердим ичимда янги машғулот жараёнини кузатиб, номига бўлса-да, оз-моз қўл теккизиб кўриб, шу ишни эплаб кета олишимга ишонган ҳолда худди мажбурий меҳнатдан қайтаётган маҳбуслар сингари саф бўлиб, қош қорайганда казарма... э, баракка қайтарканмиз.

Бу ердагиларнинг назарида оҳак пишириш энг осон ишдек туйилади. Лекин билмаган одам учун бит ўлдириш ҳам қийин, деганларидек, энг осон ишнинг ҳам ўзига яраша заҳматлари бор эди. Биз тўрт киши бўлиб, махсус ўчоқлардаги махсус идишларни оҳактошлар билан тўлдириб тагига олов ёқардик. Баъзида катта-катта бўлақлардан иборат оҳак тошларни уриб майдалашга тўғри келарди.

Кун давомида олов ёнида турганим билан ҳаво совуқ, ер зах бўлганидан оёқларим музлаб, бармоқларим тарашадек қотиб букилмайдиган бўлиб қолганди. "Қанийди иссиқ ҳаммом бўлса!.." дея орзуга ҳам берилардим йўл-йўлакай.

— Нурали, бу ерда ҳаммом борми? — деб сўрадим баракка яқинлашганимизда шеригимдан.

— Ҳаммом?.. Бор, лекин у ишчилар учун эмас.

— Ювиниш хонаси йўқми? — деб сўрадим капалагим учиб.

— Бор. Душ. Ҳаммом конторадагилар учун.

— Душ бўлсам бор экан-ку.

Азалдан сувни, чўмилишни яхши кўрардим. Уйда ваннага кирволиб соатлаб сув ичида ётардим. Балки бу балиқ буржи остида туғилганим туфайлидир?

Ўша кун кечкурун душга кириб олдим-у, обдон чўмилдим. Тепадан шовуллаб тушаётган сув остида уз-зоқ турдим. Чарчоғим чиқиб, онадан янги туғилгандай енгил тортиб емакхонага кириб келганимда... у ерда на Нурали, на Абдували бор эди. Ўн-ўн беш чоғли киши емакхонанинг у ер-бу ерида ўтирганча коньяк қўшилган қаҳва "коктейль" хўллаб ўтиришарди.

"Коктейль"ни ишчилар эрмак ёки олифталик учун эмас, совуққа ўзларини олдириб қўймаслик учун пулга сотиб олиб ичишарди. "Мени кутишмабди... Шунча узоқ қолиб кетдимми душда?.." — қизил карамли шўрвадан кўнглим тортмасдан тоғинарканман, беихтиёр Саодат пиширадиган овқатлар эсимга тушиб кетди. Хотинимнинг қўли ширин эди.

Овқатланиб бўлгач, баракка қайтдим. Лекин у ерда ҳам на Нурали, на Абдували бор эди. Уч-тўрт киши адёлга бурканганча ухла ётишарди. Шу пайт Матчонов эшикдан бош суқди.

— Сиз шу ердамисиз? — деди у ҳайрон бўлиб.

— Ҳа. Нима бошқа ерда бўлишим керакми?

— Бундан чиқди, иккинчи сменада ишлашни хоҳламайсиз, тўғримиз?

— Тушунмадим.

— Ана шунақа-да!

Матчонов устимдан галаба қозонгандек ва "ўзингни билаган кўрсатаверма, билмайдиган нарсанг кўп ҳали!", дея таъкидлаётгандек голибона назар ташлаганча ичкарига қадам қўйди. Унинг айтишича, бу ерда иш уч сменада ташкил этилган экан. Тўғри, қиш мавсумида қурилишда айрим ишлар тўхтатилади. Чунки давом эттиришнинг иложи йўқ. Лекин бино ичкарисидеги ишларни бемалол бажарверса бўлади. Шунинг учун иш уч сменада ташкил қилинган. Лекин бир шарт билан: иккинчи, учинчи сменада фақат ўз ихтиёри билан ишловчилар ишлайдилар. Бунинг учун уларга кундузгига қараганда икки барава кўп иш ҳақи тўланади ("Дарвоқе, бу ҳақда Ҳаким Назарич сизга ҳеч нима демаганмидилар?"). Агар истасам, мен ҳам ҳозироқ бориб ишлашим мумкин экан. Лекин кечки сменада Матчонов эмас, бошқа киши бригадирлик қиларкан.

— Эҳ-ҳе! Зўр-ку бу ёғи! — дедим Матчоновга қараб.

— Кўринмас бей афандининг калласи зўр экан!

Матчонов нимадир дейишга чоғланди, лекин гапиролмади, аллақандай саросима ичида юзимга тикилиб қолди. У менга ҳам бошқаларга муомала қилгандай, тепадан қилиб гапиришга уринарди-ю, нима учундир сира эплай олмасди ёки ботинолмасиди?

— Демак, Нурали билан Абдували овқатланиб бўлиб, иккинчи сменага кетишибди-да, — деб сўрадим Матчоновдан.

— Ҳа. Ишлагани кетишди. Бунинг нимаси ёмон?

Нормани бажаришди-ю қайтишди.

— Норма? Бу яна қанақаси?

— Кечки сменада ишлаётганлар учун норма белгиланган.

— Э, шунақами?

— Ҳўш, сиз ҳам ишлайсизми? — бетоқатлик билан сўради Матчонов.

— Билмадим. Ҳаким Назарич билан маслаҳатлашиб кўрай-чи, — дедим атай.

Матчоновнинг яна попуги пасайди. Тезгина хайрлашди-ю, чиқиб кетди. Сафсата сотиб бироз чигилимни ёзмоқчи эдим. Матчонов қочиб қолди. Негадир шу одамни майна қилгим келаверарди. Матчонов бу ерларнинг ўз одами бўлиб қолган, гашига тегаверсам бирор ёмонлик қилиши ҳам мумкин, бу

қўлидан келадиям, шуни биладуриб ҳам, негадир унга жиддий муомала қилгим келмасди. Жўрттага Ҳақим Назаричнинг номини тилга олганининг сабаби ҳам шунда, аслида Ҳақим Назарич ҳам худди Матчонов сингари менга бегона, қолаверса, унинг маслаҳатига куним қолгани йўқ, қолмасин ҳам! Мен Матчоновнинг буқаламун сингари турланиб туришини кузатиб, ҳузурланиш учун иш бошқарувчининг номини тилга олардим.

Иккинчи ёки учинчи сменада ишлаш масаласига келсак, икки баробар кўп ҳақ учун ҳар қандай қийинчиликка чидашга тайёр бўлсам-да, негадир кўнглим чопмаётган эди. Баъзи бир шубҳали ўйларга борганим туфайли эҳтимол ўзимни ортиқча уринтиргим келмагандир. Шубҳали фикрлар ўз-ўзидан пайдо бўлгани йўқ. Бунинг ҳам ўз сабаби бор.

Одамлар худди қадим замонлардагидек жамоа бўлиб яшаб, тер тўкиб меҳнат қилаётган бу ғайритабиий оилада гап ётмас экан. Дастлабки иш кунларим давомида шунчалик кўп маълумотга эга бўлдимки, асти қўяверасиз. Энг қизиги, мен ҳеч кимдан ҳеч нарса сўрамасдим. Уларнинг ўзлари олдимга келиб мени мен билмаган гаплардан огоҳ этишарди.

Эрталаб қурилишга борганимдан кейин одамлар тўрт-беш кишидан иборат майда бригадаларга бўлиниб, ҳар ёққа тарқашарди. Нурали ўз шериклари билан иккинчи корпуснинг биринчи қаватида ишларди. Абдували эса биринчи корпуснинг иккинчи қаватига чиқиб кетарди. Бошқалар ҳам шу тахлит иш жойларини эгаллашарди.

Мен дастлабки кундаоқ сал-пал яқин бўлиб қолган Нурали билан Абдувалидан айрилгим келмасди. Лекин бизнинг "мутахассислигимиз" тўғри келмагани учун бошқа-бошқа жойларда ишлашга мажбур эдик. Юқоридан айтганимдек, энг осон иш бўлгани учун мен оҳак сўндирувчилар бригадасига келиб қўшилгандим. Тўрт кунни эдик. Битга бригадир, учтамыз ишчи. Ишимизнинг яхши томони шунда эдики, биз ановиларга ўхшаб тахта, бўёқ, куйинди ҳидлари анқийган дим хоналарда эмас, очиқ ҳавода, очиқ осмон остида ишлардик. Оҳак куйдирувчи қозонларимиз ташқарида эди. Ҳаво гоҳ очик, гоҳ булутли, совуқдан совуқ бўлса-да, ҳар қалай тоза эди. Ишдан қўлинг бўшаган маҳал замирида аллақандай сир, дардчил ҳасрат тўла алланима мавжуд бўлган ёввойи ва бегона манзарани кузатиш имкони туғиларди.

Бир неча қадам наридан қуюқ ўрмон бошланади. Ўннга қарасангиз ҳам, чапга ёки тўғрига, ҳатто орта қорли майдон чегарасидан ўтганингиздан кейин сизни нима кутиб турибди, қаёққа юришингиз керак, бирорта қишлоқ ёки станцияга олиб борадиган йўл борми-йўқми, бари-бари номаълум ва сирли бўлган, нафақат булутли кунлар, балки бепоён, оппоқ қор сатҳида қуёш ярқираб нур сочган пайтлар янада бегона, сирли кўринадиган маскан... Кўзларинг ёшланганча тикилиб тураркансан беихтиёр: "Қани энди қушга айланиб қолсаму, ҳар лаҳзада қадри билинаётган қадрдон юрт томон учиб кетсам!" деган ўй юракни, нафақат юракни, балки бутун вужудни жунбушга келтиради.

Ўша кунни мен худди шундай кайфиятда қор босган ўрмонга тикилиб турганимда шерикларимдан бири Ҳусан ёнимга келиб:

— Манзара зўр-а? — деди кулиб.

— Зўр-ку, лекин бегона-да, — дедим маҳзун кайфият таъсирида.

— Ҳали бир кун ҳам бўлмасдан зерикдингизми? — сўради Ҳусан.

— Ҳа.

— Эҳ-ҳе, бизга ўхшаб бир ярим йил юрсангиз...

— Сизга ўхшаб бир ярим йил юрмасам керак!

Ҳусан жаҳлим чиққанини сизди, юзимга бир неча

дақиқа сўзсиз тикилиб турдида, сўнг:

— Менимча, юрсангиз керак, — деди ишонч билан.

— Уларнинг сўровномасига жавоб келиши билан...

Ҳусан кулди. Бошини хиёл қийшайтириб, чаккасини қашши асосида яна кулди, кейин бояғидай ишонч билан:

— Жавоб келмайди ёки келган тақдирдаям улар бизга кўрсатишмайди, — деди.

Юрагим орқага тортиб:

— Наҳотки? — деб юбордим беихтиёр.

Ҳусан жавоб беришга улгура олмади. Ўзимиздан чиққан бригадир Қиличбек нарироқда турганди, бизнинг суҳбатлашаётганимизни кўриб қолиб шитоб билан етиб келди.

— Бу ерга ҳангома қилиш учун келмагансанлар, йигитлар, гапни бас қилиб, ишга киришинглар! — деди у.

Биз қилт этмай туравердик.

— Йигитлар, нима деяпман?! — деди Қиличбек энди овозини бир парда кўтариб. — Жудаям гаплашгиларинг келаятган бўлса, кечкурун баракда хумордан чиққунча гаплашасанлар!

— Нега бизга буйруқ бериасиз? — дедим энди росмана жаҳлим чиқиб Қиличбекка қараб. Ҳолбуки, кеча кечкурун мени очиқ чеҳра билан қарши олган, энг кўп савол берган йигит шу Қиличбек эди. — Ким сизга бу ҳуқуқни берди?!

— Ишла, деган ёмонми? Пулини қуртдай санаб оласанлар-ку! — деди Қиличбек жангга ҳозирланаётган даканг хўроздай елкаларини учуриб.

— Ҳа, ёмон! — деб бақирдим Қиличбекка жавобан, айна чоғда қўйиб берса бригадир билан ёқалашиб кетишга ҳам тайёр эдим, гўё ҳаммаси учун шу одам сабабчидек кўзимга бало-қазодек кўринаётганди.

— Кетдик, — Ҳусан энгимдан тортиб нарига олиб кетди.

— Унинг бизга буйруқ беришга ҳаққи йўқ! — дея энди Ҳусанга қараб бақирдим. — Пулини қуртдай санаб олганимиздан кейин ўз ихтиёримиз билан ишлашимиз керак!

— Психми нима бало? — дегани эшитилди Қиличбекнинг ортимиздан.

— Ўзинг псих! — дея хезлангандим Ҳусан қўлимдан тутиб қолди.

— Яхши одам эмас экан бу одам, — дедим ҳаяжондан ўзимни боса олмай, ҳансираганча Ҳусанга қараб.

— Бригадир бўлмасдан олдин яхши одам эди. Кейин аиниди, — деди Ҳусан кулимсираб. — Юринг, яхшиси тош майдалаймиз.

Биз ишчилар тилида "куваль" деб аталадиган, мен жўнгина темир тўқмоқ дейдиган иш қуролимизни қўлга олиб ишга киришдик. Темир тўқмоқни қулочкашлаб куч билан оҳак тошга урарканман, гумбирлаган овозга қўшилиб юрагимдаги алам ҳам ташқарига отилиб чиқиб кетаётгандек тобора енгил тортардим.

— Сизни ҳали штабга қақаришмадимми? — деб сўради Ҳусан дам олишга чўнқайганимизда.

— Қақаришлари керакми?

— Менимча, йигирма кунлардан кейин сизни штабга қақаришади-да, шартнома асосида ишлашни тақлиф қилишади.

— Унчаликка боришмас, — дедим ҳали ҳам умидимни узмасдан.

— Боришса-чи?

— Рози бўлмайман!

— Унда текиндан текин ишлайверасизми?

— Кетаман! Барибир кетаман!

Ҳусан мен билан тортишиш бефойда эканлигини, ўзи ёқлаган тарафни ҳеч қачон бермайдиган чиранчиқлигимни фаҳмлади чоғи, индамай қўя қолди.

Тушлик вақти яқинлашарди.

Мени ошқозон ташвиши безовта қила бошлади. Ҳусанга қарайман, хотиржам; иккинчи шеригим

Файзининг юзига зимдан разм соламан, қорни тўқ одамдай беғам, учинчи шеригим Тошпўлат гингиллаганча қўшиқ хиргойи қиялпти...

Охири сабрим чидамади.

— Тушликка баракка борамизми? — деб сўрадим Хусандан.

— Йўқ, тушлик шу ерда бўлади, — деб жавоб берди Хусан.

— Қандай қилиб?!

— Ҳализамон уч-тўртта хотин келиб, пирашка-мирашка сотиб кетади.

— Бундан қичди, шу яқин-атрофда қишлоқ бор экан-да? — дедим жонланиб.

— Шунақа шекилли. Анчадан буён қатнашади-ю, лекин биз билан очилиб гаплашишмайди. Шундай буйруқ олишгандир, — деди Хусан.

— Бирортасини севиб қолсангизгина сизга эътибор беришади, — дея гапга аралашди Файзи.

— Ўйлаб гапирсанг-чи, — дея унга танбеҳ берди Хусан. — Билиб-билмай...

— Нега билиб-билмай бўларкан, — деди Файзи шартта. — Ҳақим Назарич ҳам аслида бизга ўхшаганлардан бўлган. Маржалардан биттасини севиб қолиб, уйланганидан кейин унга ишонишиб юқори амал беришган, билмасанг билиб қўй!

— Бу шунчаки миш-миш бўлиши ҳам мумкин-ку, — деди Хусан Файзига эмас, менга юзланиб.

— Нега унда Пўлат Дамирович ҳақида бундай миш-миш гап йўқ? — деди Файзи бўш келмасдан. — Чунки у ҳақиқатан ҳам шу ернинг одами! Москвада туғилган, Москвада ўқиган, милиса, хотинбоз милиса!

— Бирорта хотин билан етаклашиб юрганини кўрганмисан?

— Кўрмаганман, лекин эшитганман.

— Қулоқнинг тамбаси йўқ, ҳамма нарсани эшитаверади-да.

— Матчоновга нима дейсан? — деди Файзи қизишиб.

— Э, бас қилсанг-чи!

— Нега бас қиларканман? Керак бўлса ўша Матчонов бу ерга келиб турадиган ҳалигидақа аёллардан бирига уйланган!

— Э, бор-е!

Хусан қўл силтаганча нари кетиб Файзидан қутулди.

Ёши ўттизга ҳам бормаган, малладан келган, ҳеч қачон қорни тўйиб овқат емаган одамдай ҳаддан ташқари озгин, рамақижон Файзининг қизиқ феъли бор эди.

Агар сиз индамасангиз, Файзи ҳам миқ этмай юраверади. Ишонасизми, бир куни биз эрталабдан кечгача бир оғиз ҳам гаплашмасдан ишлаганмиз. Аммо бехосдан бир савол бериб қўйсангиз борми, ундан қутулишингиз қийин. Яна шуниси қизиқки, узилиб қолган суҳбатни икки кундан кейин ҳам келган еридан давом эттириб кетаверади.

Хусан ҳам Файзи тенгқуроб, лекин унга ўхшаб рамақижон эмас, келишган йигит. Хотинлар ҳақидаги миш-мишларни ёқтирмайди, аммо ўзаро ҳангома-гурунгни яхши кўради.

Умуман олганда, бу ердагиларнинг деярли барчаси бир хил дардга йўлиқишган: улар бошқалар ҳақида, ўзлари билан ёнма-ён ишлаётган шериклари ҳақида шу қадар кўп маълумотларга эгаларки, бирининг кўзи пана бўлиши ҳамон иккинчиси гийбатни бошлаб юборади. Мана, биринчи иш кунимнинг ўзидаёқ қанча маълумотга эга бўлганимни ўзингиз эшитдингиз-ку. Бироқ улар ҳеч қачон ўзлари ҳақида гапирмайдилар. Мана шуниси қизиқ.

Ҳа, яна бир гап эсимга тушиб қолди. Шу куни иш вақти тугашига яқин бирдан Хусан кўринмай қолди.

Иккала шеригимиз билан бригадир Қиличбек сафга турадиган майдонимиз — қурилиш ҳовлиси томон

йўрғалаб қолишганди. Мен Хусанни кутиб турмоқчи бўлдим. Шу йигитнинг нимасидир менга маъқул бўла бошлаганди-да.

Шу вақт кимдир чақиргандай бўлди, аниқроғи, нимадир дегандай бўлди. Қарасам, Тошпўлат нималардир деганча мен томон келяпти.

— Эшитмадим, нима деяпсан? — деб сўрадим у яқин келгач.

— Хусанни кутиб турибсизми, деяпман.

— Ҳа. Қаёққа кетдийкин?

— Ҳожатга кетган, — деди Тошпўлат ва ёнимга келиб туриб олди.

— Сиз кетаверинг, — дедим уни йўлдан қолдирмаслик учун.

— Майли, ҳозир кетаман, — деди Тошпўлат. — Лекин аввал сизга бир гапни айтиб қўяй дегандим.

— Қанақа гап?

— Бу йигит билан кўп ош-қатиқ бўлаверманг, — деди шунда Тошпўлат дабдурустан. Мен унинг Хусанни назарда тутаётганини англаб турардим. — Бу йигит қамалиб чиққан, зек!

Мен нима бўпти, дегандай хотиржамлик билан қарадим Тошпўлатнинг юзига. Шунда у мени кўрқитиш учунми янада ваҳимали гап айтди:

— Хусан қотил! Одам ўлдирган!

Шу гапдан кейин менда қандайдир ўзгариш пайдо бўлди, буни ўзим ҳам сездим.

— Институтда ўқиб юрганида ўртоғи билан бир қизни квартираларига обориб, аввал об-до-он... навбати билан... кейин ўлдириб, бу камлик қилгандай, жасадни майда бўлақларга бўлиб!.. Кейин анҳорга ташлаб юборишган!!! — Тошпўлат шундай ваҳимали таъкид билан сўзлардики, гўё бундан хузурланаётгандек. — Буни қарангки, қизнинг жасади бўлақланган ҳолда анҳорнинг турли қисмидан сувга ташланган бўлса-да, улар оқиб келиб бир ерга тўпланиб қолган экан! Шундан кейин Хусанниям, ўртоғиниям атиги ўн беш йилга қамашади. Битта одамнинг хуни ўн беш йил экан-да! Бу оз эмасми? Лекин Хусан қамоқда бор-йўғи икки йил ўтиради. Отаси катта амалдор ва бой одам бўлгани учун пулни роса сувориб, уни қутқариб қолади. Барча айбни шеригига юклашади. Пулнинг кучини қаранг, отаси Хусанни нафақат қамоқдан қутқарган, балки унинг пешонасидан "судланган" деган тамғани ҳам олдириб ташлаган. Чунки Хусан ёлғиз ўғил, ота-онасининг ундан бошқа фарзанди бўлмаган. Хусаннинг эгизаги Ҳасан ҳам бўлган-у, лекин у чақалоқлигида оламдан ўтган экан. Отаси Хусаннинг чала қолган ўқишини ҳам тиклаган, аммо у ўқишни хоҳламаган. Дайдиб юриб бу ёқларга келиб қолган. Ана шунақа! Хўп, мен кетдим.

Тошпўлат шерикларининг ортидан югурди.

Мени икки нарса ҳайратга соларди. Аввал иккинчисини айта қолай, а? Қизиқ, Тошпўлат шунча маълумотни қаердан олди? Ҳар қалай Хусаннинг ўзи мароқ билан сўзлаб бермагандир? Инсон энг тубан қилмишлари ҳақида осонликча оғиз очмайди, менинг фикримча. Тагин ҳам ким билади, дейсиз?

Мен бир вақтлар ўзи анча ёшга бориб қолган одамнинг ёш қизга уйлангани ва никоҳ оқшоми кексалиги панд бериб қўйиб, қўлидан ҳеч иш келмагани ҳақида ўша кишининг ўзи оғиз кўпиртириб, мақтаниб гапирётганини ўз қулоғим билан эшитгандим. У сўзлар экан, шу ёшида ёшгина қизболага (ахир, бу шараф!) уйланганини зўр бериб исботлашга, кимларнидир ишонтиришга уринарди, лекин аслида ўзининг ожизлигини фош қилиб, ўзини ўзи шарманда қилаётганини фаҳлаласди! Демокчиманки, ҳаётда шундай одамлар ҳам учрайди, бироқ бу бошқа масала, қотиллик билан тенглаштириб бўлмайди буни!

Энди ижозатингиз билан мени ҳайратга солган биринчи сабабга ўтсам. Юқорида айтганимдай, Хусан ниҳоятда келишган йигит эди. Айниқса, унинг кўзлари мени

ларзага соларди. Биласизми, Ҳусаннинг катта-катта, чиройли (худди қизларники каби), қорачиқлари бир лахча чўгдай ёниб турувчи кўзлари гўё гўдак боланинг кўзларидек ниҳоятда бегубор ва маъсум эди! Ҳамсуҳбатига беозорлик билан жовдираб боқарди. Юзи шу қадар тиниқ эдики, бирорта нуқсон сезилмасди. Ўшандан кейин мен Ҳусанни кўп кузатадиган бўлдим. Ўзига сездирмасдан-да. Ва ҳар гал: "Тошпўлат ёлғон гапирди-ёв!" деган фикрдан нарига ўтолмасдим. Эсингизда бўлса, Баҳодир ҳақида ҳам шунга ўхшаш гапларни гапиргандим. Лекин оқибати нима бўлди? Демак, бундан чиқди, инсон қиёфасидан олинган таассурот алдамчи экан-да?!

Нима бўлишидан қатъи назар, ўша кунни мен Ҳусанни кутдим. У келганидан кейин саф майдонига бирга қайтдик.

* * *

Кунлар ўта бошлади.

Эрталаб ишга келамиз, кечқурун қайтамыз.

Иккинчи кун биринчи кунга қараганда хийла энгил ўтди. Учинчи кун бундан-да беҳроқ. Тўртинчи-бешинчи кунларга бориб, мен ўзимни анчадан буён шу ерда яшаётгандек ҳис эта бошладим. Инсоннинг яшовчанлиги унинг кўникувчанлигида, тез мослаша олишига ҳам боғлиқ, деган фикр туғилганда менда ўша вақтда.

Ҳар кунни эрталаб Ҳақим Назарични контора эшиги олдида турганини ё ичкарига кириб кетаётганини кўриб қоламан. Унинг ҳам менга нигоҳи тушади, лекин ўзини менга ҳеч қандай гапи йўқ одамдай тутати. Шундан биламанки, демак, ҳеч қандай хабар йўқ! Ҳафсалам пир бўлиб, ишга жўнайман. Баҳтимга шерикларимнинг муносабати ёмон эмасди. Ўзаро сан-манга бориб жанжаллашиб турганларига қарамасдан менга кўзлари тушишлари билан ҳурматимни жойига қўйишарди; можарони бас қилишиб, мен билан суҳбатлашишга ошиқардилар; улар кўп нарсалар ҳақида сўрашарди; юрагим сиқилганидан ўзимни қўярга жой тополмай турган бўлсам-да, уларнинг саволларига астойдил жавоб берардим.

Шўрликларнинг кўпчилиги тирикчилик важида уйларида чикиб кетганларига бир-икки йил бўлган, шунча вақтдан буён бола-чақасининг меҳридан, рўй берган янгилик ва ўзгаришлардан бебаҳра эдилар.

Суҳбатларимиз кўпинча ярим кечага довр чўзилиб кетганидан уйкуга тўймасдик, натижада эрталаб кўзларимиз киртайиб, чарчоғимиз ёзилмаган бир аҳволда ишга жўнардик. Мабодо мен ҳам нима ҳақдадир сўраб қолгудек бўлсам, шерикларим буни ўзларига шараф деб билгандек, жон-жон деб жавоб беришарди. Бундан мен аллақандай лаззат туярдим. Бу одамлар менинг рафторимда ҳеч кимнигина ўхшамаган қандайдир ҳислат кўришган шекилли, дея ич-ичимдан гурурланардим. Уларнинг ўзлари эса бир-бирлари билан жуда кўп жиқиллашиб қолардилар. Бехосдан тегиб кетилган туртки ҳам катта тўполонга сабаб бўларди.

Мисол дейсизми? Истаганча мисол келтиришим мумкин. Бир кун эрталаб (эрталаб деганда мен тонгги тўртни назарда тутаяман. Бу ерда тартиб шундай. Ҳамма тонгги соат тўртда ўрнидан туриши шарт. Соат бешгача нонушта, кейин ишга марш!) Райимберди деган тоқарнинг ерда ётган шиппагини иккинчи қаватдаги нардан тушаётган шериги Абдулла деган йигит оёғининг учи билан туртиб анча нарига учириб юборган экан. Бўлди жанжал, бўлди қиёмат!

Гапларини эшитинг:

— Сен жигимга тегиш учун атай шундай қилдин!

Шиппагини олиб келиб оёғимга кийдириб қўясан!

— Атай қилганим йўқ, нега тушунмайсан?!

— Ўтган ой кўпроқ пул олганим учун менга тиш қайраб юрибсан! Кўролмайсан мени!

— Сенинг нимангни кўролмайман?! Бир сафар кўп пул олсанг олибсан-да!

— Алам қилгани йўқми?

— Қилгани йўқ, деяпман-ку сенга! Алам қилгани йўқ!

— Нега унда шиппагини тегиб юбордин?! Атай жанжал чиқариш учун шундай қилдин!

— Аҳмоқ! Мияси йўқ эшак!

— Ким эшак?!

— Сен! Сен! Сен...

Ана шундан кейин иккала эркак қутурган итдек бир-бирларига ташланадилар. Болохонадор сўкинишлар авжига чиқди.

Энг қизиғи — ҳеч ким уларни ажратишга шошилмайди. Ҳамхоналаримиз зўр томоша кўришаётгандек мароқ билан жанжалкашларни кузатишади. Икки соқчи ҳамроҳлигида Матчонов кириб келгандан кейингина жанг тўхтади. Қон тўкилмаган бўлса, соқчилар огоҳлантириш билан чекланадилар. Акс ҳолда жанжалкашларнинг иккаласини (балки уч-тўрттасини) ҳам штабга олиб кетишади. У ерда Пўлат Дамирович томонидан уларга жазо чоралари белгиланади.

Шундай тўполон-жанжал юз берган кезларда мен бу одамларни тушунмай қолардим. Ахир, шиппагининг бехосдан туртиб юборилгани муштлашувга арзимайди-да! "Бу ўта жанжалкаш ва ичи тор кимсалар, — дердим ичимда ўзимча мулоҳаза юритарканман. — Уларнинг ўрнида мен бўлганимда сира ҳам бундай қилмасдим!" Уларнинг фавқуллодда жазо, уришқоқ бўлиб қолишларининг сабабини кўп нарсаларни тушунмасликларида, чуқур фикр юритмасликларида деб билардим. Нега деганда, буларнинг деярли ҳаммаси (Ҳусан чаламуллани ҳисобга қўшмаганда) чала-чулпа олинган ўрта маълумот билан чекланган, диплом таклиф қилинган тақдирда ҳам уни кераксиз матоҳ, деб ҳисоблаб рад қилувчи, ҳар жиҳатдан ўртамиёна кишилар бўлиб, азбаройи тирикчилик туфайли иссиқ кўрпасини тарк этган дарбадарлар эди.

Бу одамлар орасида икки кишигина менинг эътиборимга сазовор бўлишганди: Нуралини жиддий ва меҳрибонлиги туфайли, Ҳусанни (гарчи қотил бўлса-да) фикр доираси кенг бўлгани учун ўзимга яқин олардим. У билан дунёвий мавзуларда бемалол суҳбатлашиш мумкин эди.

Бир кун кечки пайт "контора" хизматчиси келиб мени Ҳақим Назарич йўқлаётганини айтди. Бу вақтда мен Ҳусан билан, юқорида айтганимдай, дунёвий мавзуларда гурунглашиб ўтирардик. Баракда фақат иккимиз қолгандик, бошқалар иккинчи сменага кетишганди.

— Бирга борайми? — деб сўради Ҳусан хизматчининг гапини эшитганидан кейин.

— Шарт эмас.

— Менимча, улар сизга шартнома бўйича ишлашни таклиф қилишса керак, — деди Ҳусан.

— Нафасингни иссиқ қилсанг-чи!

Ҳусанга шундай дедим-у ташқарига чиқдим. Ажойиб хушхабар кутаётгандек юрагим гурс-гурс урарди.

— Неча кундан буён ишлаяпсиз? — деб сўради Ҳақим Назарич хонасига кирганимда.

— Бир ҳафта бўлиб қолди.

— Биз сўровнома жўнатдик, лекин ҳеч қандай жавоб келмади. Нима қиласиз, маҳбус сингари бир сўм олмасдан ишлаб юраверасизми ёки шартнома бўйича ишламоқчимисиз?

— Шартномага рози бўлдим дейлик, хўш, кейинчи, кейин нима бўлади?

— Биз сизга белгиланган тартиб бўйича маош белгилаймиз. Маошнинг маълум бир қисми эҳтиёжингизга қараб қўлингизга берилади, қолгани сиз берган адрес бўйича уйингизга, яқинларингизга юборилади.

— Ким юборади?
 — Биз. Шу иш билан шуғулланувчи шахс!
 — Маошнинг ҳаммасини ўз қўлимга олсам бўлмайдами? — дедим қувлик қилган киши бўлиб.
 — Бўлади. Лекин қандай эплэйсиз? Банкка қўя олмасангиз. Почтага бора олмайсиз. Сабаби ўзингизга маълум, ёнингизда ҳеч қандай ҳужжатингиз йўқ. Шаҳарда бир қадам юролмайсиз! Тўғрими?
 — Тўғри... — дедим бўшашиб.
 — Ана шунақа! — Ҳақим Назарич қўлларини ёнига керди.

— Мени бу ерда ушлаб туришга ҳақингиз йўқ! Қонунни жуда яхши биламан. Ҳеч қандай ҳужжати бўлмаган, ўзга давлат фуқароси бўлган одам мамлакатдан ташқарига чиқариб юборилиши керак! — дедим ётиб қолгунча отиб қол, қабилда, қолаверса, пичоқ бориб суякка етган, совуқ ва бегоналик ҳукм сурган бу маконни иложи борица тезроқ, тезроқ ва янада тезроқ тарк этгим келганидан ниҳоятда асабийлаша бошлагандим.

— Қонунни жуда яхши биларкансиз! — деди Ҳақим Назарич истеҳзоли кулимсираб.

— Ҳар қалай гўл эмасман!
 — Сиз балки ашаддий жиноятчидирсиз? — деди шунда Ҳақим Назарич кўзлари совуқ ялтираб. — Эҳтимол, қотилдирсиз?! Ўн иккита аёлни аввал зўрлаб, кейин ваҳшийларча ўлдириб, қочиб юрган маньяк балки сиздирсиз?! Эҳтимол, сиз интерпол кидирувидаги одамдирсиз?! Ҳақим Назарич шундай даҳшатли нарсаларни сўзлаётгандики, юрагим орқага тортиб кетди.

— Қўйинг-е, нималар деяпсиз?.. Қўйинг-е... — дердим нуқул гап тополмай эсанкираб қолганимдан.

— Яқинда Подмосковьеда ўттиз яшар йигитнинг жасади топилди, — дея совуққонлик билан давом этди Ҳақим Назарич. — Мурдага ҳеч қандай зарба берилмаган, худди ухлаётгандек беозоргина бўлиб ётибди. Лекин мундоқ текшириб кўришса, унинг на жигари, на буйраги, на юраги бор! Ўша йигитнинг қотили эҳтимол сиздирсиз?! Асабларим, вужудимдаги етмиш икки томирим қақшаб кетди.

— Нималар деяпсиз?! Нималар деяпсиз?.. Ахир мен... шу қўлларим билан одам ўлдираманми?!.

— Қўлларингизга нима бўпти? Бу қўл билан ҳар қандай ишни бажариш мумкин. Бақувват, чайир қўллар... — деди Ҳақим Назарич кесатгандек бўлиб.

Индамадим. Бошимга тушган кулфат залворини кўтара олмагандек умуртқам майишиб букчайиб қолдим. Ҳа, мен ҳақиқий фожиянинг туб моҳиятини айтиш шу лаҳзада англаб етгандим. Умидларим йиғлай-йиғлай кўнглимни тарк эта бошлади...

— Мен ҳарбий одам эмасман, — деди Ҳақим Назарич бир маҳал. — Шунинг учун сизга ҳарбийча муомала қилмадим. Келишиб оламиз деб ўйлагандим. Афсуски... сизни яхшиси Пўлат Дамирович ихтиёрига юбора қолай, а, нима дедингиз?

Ҳақим Назарич нимага шаъма қилаётганини тушундим.

— Шартнома бўйича ишлашга розиман, — дедим ердан бош кўтара олмай.

— Демак, гап бундай...

Ҳақим Назарич менга ҳақ олиш тартибини тушунтира бошлади. Унинг эътироф этишича, менга ҳам худди бошқалар қатори "ишбай" тартибда маош тўланаркан. Энг кам иш ҳақи ойига тўрт юз доллар! "Аммо тўрт юз долларнинг ҳаммаси ҳам қўлингизга берилмайди. Ҳар ой охирида эҳтиёжингизга қараб пулнинг маълум қисми берилади. Қолгани адрес бўйича уйингизга юборилади. Шу баҳонада сизнинг ҳақиқий манзилингизни билиб оламиз. Мабодо нотўғри адрес берган бўлсангиз, пул ўзимизга қайтиб келади. Агар ҳеч қандай яқинларингиз, яъни оилангиз бўлмаса, у ҳолда сизнинг даромадингиз контора бухгалтерияси ҳисобида туради.

Қачонки, шартнома муддати тугаса, бир рублига ҳам хиёнат қилинмаган ҳолда ўз қўлингизга топширилади!"

Эҳтиёжга қараб олинандиган пул учун эса навбатда туриш керак экан...

— Яқинда келганингиз ва ёнингизда сариқ чақа ҳам йўқлигини ҳисобга олган ҳолда сизни навбатнинг бошроғига ёзиб қўямиз, — деди Ҳақим Назарич сўзининг охирида.

— Тўрт юз доллар кўп эмасми? — деб сўрадим унга синовчан ва хомуш (худди тақдирга тан бергандек) тикиларканман.

— Бизда меҳнатига қараб эмас, қадр-қимматига қараб инсонга ҳақ тўланади, — деб жавоб берди Ҳақим Назарич ҳамсуҳбатининг кўнглига оғир ботувчи калондимоғлик билан.

Индамаслигим керак эди. Ўзимча шундай фикрда эдим. Аммо тил қурғур панд берди:

— Сизларда инсон қадр-қиммати ойига тўрт юз доллар туради?! Бир йилга тўрт минг саккиз юз долл...

— Ҳаддингиздан ошманг! — кўзлари косасидан чиққудай бўлиб столга муштлади Ҳақим Назарич.

— Овқат пули ҳам шу ҳисобга кирадими?

— Соқчи!

Эшик очилиб соқчи йигит отилиб хонага кирди. Мен унга парво қилмадим, бироқ вужудимни исқанжага олган жазавани куч билан босиб, Ҳақим Назаричга сокин ва хотиржам назар ташлаганча тик қараб туравердим. Айни шу дақиқада менинг ҳақиқий қиёфам намоён бўлгандир эҳтимол. Бирдан қутилмаган ҳол юз берди.

— Сен боравер! — соқчига жавоб берди Ҳақим Назарич.

Соқчи ортига қайтиб эшикни ёпди.

Ҳақим Назарич стол ғаладонини титкилади, гўё мени унутгандай...

— Хайр.

— Хайр, — деди Ҳақим Назарич бош кўтармасдан. Эшик томон юрдим.

Шу чоғ эшик шахт билан очилиб Пўлат Дамирович шахдам қадамлар билан остона ҳатлаб ичкарига кириб келаркан, мени туртиб ўтди ёнимдан.

— Ҳақим Назарич, — деди у қичқиргудек овозда мендан узра сўрашни хаёлига ҳам келтирмасдан. — Вақт бўлди. Тайёرمىсиз?

— Шесть секунд, — деди унга жавобан Ҳақим Назарич.

Ташқарига чиқдим.

Ҳаво совуқ, бунинг устига изгирин шамол эсарди. "Контора" тепасида муаллақ турган ой ҳам совуққа дош беролмай, дилдираётгандек кўринарди.

Баракка киргим келмади.

Тахта тўсиқ ёқалаб кетган йўлак бўйлаб юриб кетдим. Изгирин шамол бурнимни чимчилар, кўзларимга нина санчар, қулоқларим совуққа қотиб қолганидан, бармоғингиз теккан заҳоти уқаланиб кетадигандек улар жонсиз ва мўрт бўлиб қолганди.

Тахта тўсиқ ёнидаги йўлак бўйлаб аста-секин одимларканман, гўё рангпар тўлин ой ҳам менга ҳамроҳ бўлгиси келиб сузаётгандек туюларди. Бирдан юрагим ҳаприқиб кетди шунда. Мен тўсиқнинг нариги томонидаги, соқчилар ҳеч қачон кўриқлай олмайдиган озод ва нурафшон ҳаётни соғингандим. Тахта тўсиқдан сақраб ўтиб кетишдан зўрга ўзимни тийиб турардим. Биламан, тахта тўсиқ бўйлаб дам олдинга, дам орқага юриб турган соқчилар нафақат мени, ҳаттоки қушни ҳам тахта тўсиқдан ошиб ўтишга йўл қўймайди!

Мен ўзимни бир умрлик қамоқ жазосига ҳукм қилинган маҳбусдек ҳис этардим. Тўғри-да, бу ернинг қамоқхонадан нима фарқи бор? Ҳатто қамоқхонадан ҳам бешбаттар. Бешбаттарлиги шундаки, бу ердаги ҳаёт қамоқхонадагига ҳам ўхшаб, ҳам ўхшамайдиган, алоҳида қонун-қоидалари мавжуд бўлган, таъбир жоиз бўлса,

йўлдан адашганлар тириклайин кўмилган тирик одамлар қабристонини эди.

"Мана, қаноат қилмасликнинг оқибати! — дердим юрагим қон бўлганча ададсиз ўй-хаёллардан бошим ғовлаб, йўлак бўйлаб бориб-келарканман. — Мана, ниҳоясига етай деб қолган илмий ишни ташлаб, ҳовлиққанча етиб келган манзилим! Мени илмнинг уволи тутди!.."

Ўз-ўзига азоб бериш ва бундан аллақандай ҳузур-ҳаловат туйиш касали менда ўша кунлари пайдо бўлганди.

Тўсиқ ёнидаги йўлак бўйлаб нақ йигирма марта у ёқдан бу ёққа бориб келганимдан кейингина баракка қайтдим. Бу вақтда иккинчи сменада ишлаётган шерикларимизнинг баъзи бирлари нормаларини бажариб ишдан қайтишарди. Темир тўшақда ётгандай, безовталанганимдан уйкум қочиб бедор ётарканман, ишга кетаётганларида шериклари билан бирга кетиб, қайтишда ёлғиз ўзи баракка кириб келган ишчиларни кузатиш асносида бир нарсага амин бўлдим: кўринмас Бейнинг иқтисоди шунда эдики, у одамларни астойдил ишлатишнинг йўлини билади! Ишнинг оғир-енгиллигидан қатъий назар, белгиланган нормани кўп куч сарфлаб бўлса-да, қисқа фурсатда бажара солиб ётоқхонага қайтиш ҳар қандай ишчи учун қулай-да. Икки барабар ҳақ тўланиши эса нур устига нур!

* * *

Хаёл суриб ётганча кўзим илинган экан.

Бир маҳал аллақандай хирқираган товуш қулоғимга чалингандай бўлди. Тушим ёки ўнгим эканлигини англолмай ётарканман, хирқироқ товуш энди аянчли ингроқ бўлиб қулоғимга чалинди: "Вой жоним!.. Эссиз жоним!.."

Кимдир алаҳлаяпти, деган ўйда индамай ётавердим.

Хона зим-зиё қоронғиликка чулганган эди. Печнинг тафти пайсайдан хона ичи совуқ кетган, ухлаётган бандалар ҳатто уйқуда ҳам совқотганларидан қунишибгина ётардилар. Бетартиб нафас олиш, хуррак тортиш, алаҳсирашлар хонани тутиб кетганди. Тош қотиб ухлаётган одамнинг худди афсус чекаётгандек чуқур хўрсинганига кўзингиз тушганми? Ёнгинамдаги ўринда ётган Нурали шунақа, уйқусида нимадандир афсус чекиб, чуқур хўрсиниб кўярди. Бир маҳал ҳалиги хаста овоз яна қулоғимга чалинди: "Ким бор?.. Муздай сув беринглари... Ичим куйиб кетяпти?.." Бу энди шунчаки алжираш эмасди. Кимдир ёрдам сўраяпти.

— Нурали, — дея шеригимни уйғотдим. — Бировнинг мазаси қочдим, дейман.

Нурали шу заҳоти ирғиб ўрнидан турди. Қоронғида фақат бир-биримизнинг кўзларимизнигина кўриб турардик.

— Шам... Шам қаерда эди-я? Мен ҳозир...

Нурали пастга тушиб, пайпасланганча нари кетди. Ишчилар тунда ғаразли мақсадда электр токидан фойдаланмасликлари учун хавфсизлик хизмати ходимлари томонидан электр симлари узиб қўйиларди. Зарурат туғилиб қолгандагина соқчилар чироқни ёқиб беришарди, бошқа пайтларда майда-чуйда ишлар учун ишчилар шамдан фойдаланишарди.

Эшик очилиб-ёпилди.

Бироздан кейин Нурали гудранганча ёнимга келди.

— Шам ҳам, говурт ҳам ташқарида қолиб кетган экан, ёнмаяпти...

Икковлашиб уриниб бир амаллаб шамни ёқдик. Кейин липиллаётган шамни ухлаётган кишиларнинг юз-кўзларига тутиб, беморни қидирдик. Ниҳоят, топдик уни.

— Мажид ака, сизга нима бўлди?

Нурали гужанак бўлганча қалтираб-титраб ётган кишининг устига энгашди.

— С-сув бе...р...р... — томоғи йиртилиб, товуш

пайчалари лат егандай хирқироқ овозда гапирди Мажид ака.

— Ҳозир... — Нурали унинг пешонасига қўлини қўйди-ю, шу заҳоти: — Вой-бўй! Иситмангиз кўтарилиб кетибди-ку, ака! — деди.

— Яна... кўтарилибдими?..

Эликларга борган, сийрак сочлари қордек оппоқ бу одамнинг шу қадар тинка-мадори қуриган эдики, гапиришга ҳоли келмасди. Икки оғиз сўзни ҳам худди сувсиз қолган балиқдек оғзини катта-катта очиб, ҳансираганча сўзлаганди.

— Сизда иссиқни туширадиган дори йўқми? — деб сўради Нурали мендан.

Мен бош чайқадим.

— Дарвоқе, сизда қаёқданам бўлсин?.. Ўзи яқинда келдингиз-ку, — деди Нурали, кейин Мажид аканинг пешонасини силаркан: — Эҳ, Мажид ака! Кеча сизга айтувдим-ку, бир-икки кун ишга чиқманг, деб. Мана, оқибати! — деди афсус чеккандай бўлиб.

— С-сув-с... — дея ингранди Мажид ака.

— Сув олиб келайми? — деб сўрадим Нуралидан.

— Нималар деяпсиз?! Совуқ сув мумкинмас! Ҳой, кимда дори бор?! — бор овози билан бақирди Нурали.

Аллакимлардан: "Йўқ-қ", деган жавоб эшитилди. Кимлардир бемаҳалда безовта қилишганидан аччиқланиб болохонадор қилиб сўкинди. Аммо ҳеч ким ўрнидан турмади.

— Соқчини чақириб келайми? — дедим Нуралига.

— Фойдаси йўқ, — қисқа жавоб берди Нурали.

— Нега? Ахир... ҳеч бўлмаса... амбулаторияга...

— Даврон ака, кейин тушунтираман. Ҳозир жим туринг, — деди Нурали, овозидан асабийлашгани сезилиб турарди.

— Су-ув... Ичим... куй...ди...и... — Мажид ака тобора ҳолсизланаётган, нафас олиши оғирлашаётганди.

— Ҳой мусулмонлар! — дея қичқирди Нурали. — Бир бечоранинг аҳволи ёмон, турсаларинг-чи! Шундай вақтда бир-биримизнинг кунимизга ярамасак, нима қилиб юрибмиз бу дунёда?! Абдували! Ҳусан! Файзи! Улиб қолмадинглари мабодо?!

Шундан кейин бирин-сирин Мажид аканинг атрофига одам йиғила бошлади. Кимнингдир термоси бор экан, бир чашка чой берди. Яна бири дори... Бироқ дори Мажид акага кор қилмади. Азоб тортиб, қийналиб, оҳ-воҳ тортиб ётиб... тонгда жон таслим қилди.

Уни ўлади деб сира ҳам ўйламагандим. Совуқ ўтиб шамоллагандир, уч-тўрт кун ишга чиқмаса ўтиб кетади, деган хаёлда эдим шам тутиб тепасида турганимда. Буни қарангки...

Шу ёшга довр ўлимга бу қадар яқин келмагандим. Шунинг учунми, қутилмаган ҳол руҳиятимга фавқулодда ёмон таъсир қилди. Дард чекиб, азобдан қийналиб ётганида унинг пажмурда юзига қарашга асабларим дош берганди. Аммо... жони узилгандан кейин энди бу дунёга тегишли эмаслигини билдиргандай, ҳаддан ташқари кўкариб кетган юзига қарашга журъатим етмади. Дераза олдида бориб турдим.

Кимдир хабар берган чоғи, хонага аввал бригадир Матчонов, кейин Ҳаким Назаричнинг ёлғиз ўзи, Пўлат Дамирович эса икки соқчи ҳамроҳлигида кириб келишди. Ишчилар билан бошлиқлар ўртасида қисқа савол-жавоб бўлиб ўтди. Мажид аканинг нимадан ўлганлиги маълум бўлгач, Ҳаким Назарич Матчоновга юзланиб:

— Энди нима қилмоқчисизлар? — деб сўради.

— Нима қилмоқчисизлар? — Матчонов қақчайганча Нурали билан Ҳусанга қаради.

— Иложи бўлса, жасадини уйига юборсак бўларди...

— деди Ҳусан Ҳаким Назаричга қараб.

— Уйига-я?! — Ҳаким Назарични четга суриб ўртага чиқди Пўлат Дамирович. Унинг чиройли юзи бўғриқиб кетганди.

— Ҳа, уйига, — такрорлади Ҳусан.
Бошқалар нафас чиқармай туришарди.
— Қандай қилиб?! — мавриди эмаслигига фаҳми етмадими ё атай қилдими, Пўлат Дамирович мазахомуз кулди.

— Самолёт билан...

Ҳусаннинг гапи чала қолди.

— Самолётда жўнатиш учун тўрт минг доллар керак! Топиб берасанми?! — Пўлат Дамирович Ҳусанга ёб юборгудай тикилди.

— Иложини қилармиз... Ҳаммамиз пул ташлаб...

Кутилмаганда Пўлат Дамирович қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборди. Бу шундай ўринсиз, хунук кулги эдики, умрим бино бўлиб бундай шафқатсизликка дуч келмагандим.

— "Ҳаммамиз пул ташлаб?!" Қанча пуллари бор ўзи? Менга ҳам бироз қарз бериб турсанглар, дегандим!

Шу чоғ Ҳусан бир қалам олдинга чиқди. Олдинга чиқаркан, унинг юзи оппоқ оқариб кетганди:

— Қанча керак?!

Шунда иккита бир-биридан чиройли, аммо қиёфаларида икки хил, бир-бирига ўхшамайдиган ифода кезинаётган йигит юзма-юз туриб қолишди.

Ҳусаннинг мулойим юзи оппоқ...

Лаҳча чўғдай ёнувчи кўзлари гуссага тўла...

Пўлат Дамировичнинг хушбичим оқиш юзи айни лаҳзада қип-қизариб кетганди. Кўзлари шафқатсизлик билан ёнарди.

Шу чоғ:

— Гап бундай, — деганча уларнинг ўртасига суқилди Ҳақим Назарич. У ўзини кўрсатиш учун қулай вақтни пойлаб тургандай туюлди менга. — Мурда маҳтал бўлиб қолди. Сизлар расм-русумларингизни қилаверинглар. Бу ёғини биз ҳал қилишга уриниб кўрамиз.

— Мен ваъда бера олмайман, — деди Пўлат Дамирович кескин оҳангда. — Ҳақим Назарич, агар малол келмаса, ўз номингиздан ваъда беринг.

— Мен ҳали ҳеч кимнинг номидан ваъда берганим йўқ, — деди унга жавобан Ҳақим Назарич. — Фақат бир нарсани илтимос қилгандим. Мурданинг олдида шовқин кўтарманглар, яхшимас бу ахир!

Бошлиқлар бирин-кетин чиқиб кетишди.

Улар чиққан захоти хонада гала-говур кўтарилди:

— Шўрликни қандай қилиб бўлмасин, уйига жўнатиш керак! Ўз тупроғига кўмилганга нима етсин?!

— Ўзиниям йигиб юргани бордир. Чўнтақларини қараш керак!..

— Конторадан, Ҳақим Назаричдан ёрдам сўраш керак. Ҳақим Назарич ёмон одаммас!..

— Э, ўлгандан кейин қаерга кўмишнинг нима фарқи бор? Кўмилдинг нимаю, кўмилмадинг нима?! Ўлдинг-ўчдинг! Бу дунёда йўқсан, тамом-вассалом!..

Боя, бундан бир неча дақиқа илгари бошлиқлар шу ердалигида жим турганлар энди гапга тушиб кетган, бир вақтнинг ўзида хонада неча киши бўлса, ҳаммаси гапирар, баланд овозда ўз фикрларини айтиб, шовқин соларди. Бироқ ҳал қилувчи сўзни ҳеч ким айтмасди. Фақат Ҳусан жим, муздай деворга суянганича ўтирар, юзи янада оқарган, айб иш қилиб қўйгандай, кўзларини ердан узмасди.

Кир-чир парда тўрлари орасидан булутли, аммо ниҳоятда совуқ куннинг маънос ёруғи тушаётган дераза остидаги тахта қаравотда эса Мажид ака ётарди. Гуё фоний дунёга тегишли эмаслигидан хотиржам бўлгандай унинг кўкимтир юзи сокин тортиб қолганди.

— Сиз нима дейсиз? — дея ёнимга келиб сўради Нурали.

— Иложи бўлса уйига юбориш керак.

— Бундай қилсак-чи, ҳаммамиз баҳоли-қудрат ўртага пул ташлаб, йиғсак-да, бир кишини вакил қилиб, конторага юборсак...

— Нурали, — дедим паст, аммо кескин оҳангда. —

Масалага реал кўз билан қараш керак, менимча. Биз топганимизни йигиб бердик, дейлик, — ёнингизда қанча пул бор ўзи?! — конторадагилар етмаганига қўшиб, мурдани (ё тавба, кечагина у Мажид ака эди-я!) уйига юборишга рози бўлишди ҳам дейлик; аммо ҳақиқатан ҳам мурда юбориладими ёки бирор хилват ерга обориб кўмиб ташланадими?! Ҳамма гап мана шунда!

— Йўғ-э? — ишонқирамагандек қаради Нурали. — Жуда бўлмаса уйимизга юборилаётган маош ҳисобидан...

— Бунчалик содда бўлмагн, Нурали!

— Ахир, нимадир қилиш керак-ку!

— Қилиш керак. Лекин, очиги, нима қилиш кераклигини мен билмайман, — дедим юрагим сиқилиб. — Яхшиси, бошқалар билан маслаҳатлашинг.

— Кўпчилик билан ҳеч нарсани ҳал қилиб бўлмайди, — деди Нурали куйиниб. — Ҳақим Назарич билан гаплашиш керак. Ёлғиз ўзи билан. У инсофли одам. Бирор йўл-йўриқ кўрсатишига ишонаман!

— Шундай қила қолинг...

— Иккаламиз бирга борамиз!

— Рози бўлдим.

— Аммо бир шарт билан, — дедим Нуралига секин. — Ҳусан ҳам биз билан бирга боради.

— Қўйсангиз-чи уни, қўйинг-э, — деди Нурали овози ўзгариб. — У йўқ ердан жанжал чиқариб юради. Боя ҳам кўрдингиз-ку!

— Шундай бўлсаям... Ҳар қалай, у менга қараганда гапга уста...

— Майли, лекин кейин афсус чекмасангиз бўлди.

— Мажид ака касалмиди ё бирдан шунақа... бўлиб қолдими? — фурсатдан фойдаланиб сўрадим Нуралидан.

Чунки шу кунгача Мажид ака билан битта хонада яшаб келаётган бўлсак-да, у ҳақда исмидан бошқа ҳеч нарса билмасдим. Янглишмасам, бу ерга келган куним шовқин-сурон кўтарганча баракка кириб келган ишчилар орасида биринчи бўлиб мана шу Мажид аканинг кўзлари менга тушганди. Қордек оппоқ соч... пажмурда юз...

— Ўтган йилги қишда совуққа ўпкасини олдириб қўйганди. Иситмаси кўтарилиб, қув-қув йўталса ҳам ишдан қолай демасди. Ишга чиқмаган кун учун ҳақ ёзилмайди-да!

— Медпункт йўқми?

— Қаёқда! Бу йил ҳалиям бирнав. Ўтган йили мен келмасдан аввалроқ одамларимиз тундай тўкилган экан. Совуқ-да. Тилсиз ёв бу! Бизни ҳеч ким бу ерга қақирмаган ишлаш учун. Шунинг учун тилимиз қисқиб! Аслида уларнинг бизга пул тўламасликка ҳам ҳақлари бор. Қонунан олиб қараганда! Аммо Ҳақим Назарич зўр одам! Шу кишининг шарофати билан ўзимиз бу ёқда бўлсак-да, бола-чақамизнинг кунни ўтиб турибди.

Нуралининг Ҳақим Назаричга хурмати баланд эканлигини сездим. Менда эса бунинг акси, назаримда, Ҳақим Назарич ёқимли ниқоб билан ўз-ўзини пардалаб, бечораҳол, ўртамиёна бу кишилар сигинадиган кимсага айланганди. Аслида эса бу одамни нафс алвастиеси бу ерларда етаклаб юрибди. Нафс алвастиеси қиёфасида юрган турк корчалони Ҳақим Назаричнинг ҳам, анави золим Пўлат Дамировичнинг ҳам жиловидан маҳкам тутган, энди ўзлари истаган тақдирда ҳам нафс алвастиесининг чангалидан қутула олмайдилар, бунга кучлари етмайди, энди умрларининг охирига довуз иккаласи ҳам нафс алвастиеси етаклаган томонга қараб чопаверадилар, деган фикрда эдим.

Шундай қилиб, орадан чамаси икки соатча вақт ўтгач, уч киши — Ҳусан, Нурали ва мен конторага йўл олдик.

Биз кириб борганда худди атай қилгандек у ерда Пўлат Дамирович ўтирарди. Янглишмасам, Ҳақим Назарич иккаласи шошқол ўйнашарди.

Мен билан Нурали эшик олдида турдик, Ҳусан бир

сўз демасдан бориб қўлидаги тугунчани стол устига қўйди-да, ёнимизга қайтиб келди.

— Бу нима? — шошқол доналарига тикилганча кулимсираб ўтирган Пўлат Дамирович бирдан жиддий тортиб, зардали оҳангда Хусандан сўради.

Хусан унга эмас, Ҳақим Назаричга қараганча жавоб берди:

— Пул. Уни қандай бўлмасин уйига жўнатиш керак!

Пўлат Дамирович ирғиб ўрнидан туриб қаршимизга келди-да, айнан Хусаннинг юзига юзини теккизгудай бўлиб важоҳат билан:

— Уни ахлатхонага ирғитиб юбориш керак! — деди.

Хусаннинг мушт бўлиб тугилган қўлидан қаттиқ сиқдим. Ҳар тугул, у ўзини босди.

— Пўлат Дамирович, мен бу кишилар билан гаплашиб олсам, дегандим, — деди Ҳақим Назарич ўрнидан туриб шошқол доналарини йиғиштираркан.

— Мен халақит бераманми? — сурбетлик билан сўради Пўлат Дамирович.

— Халақит бермайсиз. Бу масала барибир сизсиз ҳал бўлмайди. Ҳали олдингизга ўтаман, — Ҳақим Назарич ялтоқланиб гапирди.

— Овора бўлманг!

Пўлат Дамирович эшик томонга юрди.

— Бу ёққа, — Пўлат Дамирович чиқиб кетиши билан Ҳақим Назарич бизни стол ёнига қақирди. — Гап бундай, мен у ёқ-бу ёқни суриштирдим. Самолётда жўнатишнинг иложи йўқ. Очиғи, ташвиши кўпроқ бунинг. Яхшиси, поездда жўнатиш керак.

— Қандай қилиб? — сўради Нурали, у боядан буён Ҳақим Назаричдан кўз узмасдан тикилиб турарди.

— Бу ёқдан мол олиб кетаётганлар билан келишамиз-да, қўлига пулни бериб, бирортасининг гилам-палосига мурдани ўраб! — Ҳақим Назарич "қойилмасизлар?" дегандай ҳар биримизга кўз югуртираркан қўшимча қилди: — Ҳам қўлай, ҳам осон!

Менинг нафасим қайтди. Мажид ақанинг мурдасини эмас, мени гиламга ўраб-чирмашаётгандай юрагим тез-тез уриб кетди. Шерикларим ҳам, айтидан, бундай "таклиф"ни кутишмаган чоғи, юзлари ўзгариб, қарашлари маҳзунлашди.

— Бошқа йўли йўқми? — сўради Хусан.

— Йўқ.

— Шунақа... ҳожатбарор одам борми? — деди Нурали.

— Топилади.

Учаламининг нигоҳларимиз тўқнашди.

— Бегона юртда қолиб кетгандан кўра... — Нурали шундай деди-ю, гапининг ярмини ичига ютди.

— Бу ёғини ўзларинг ҳал қилинглар, — деди Ҳақим Назарич.

— Бўпти, деяверамизми? — Бир менга, бир Хусанга жовдиради Нурали.

— Бошқа иложи йўқ экан... рози бўлишдан ўзга чора йўқ, — дедим.

— Хусан...

Нурали савол назари билан қаради Хусанга.

— Майли, — деди Хусан бўшашиб. У бояги жаҳлдор йигитга умуман ўхшамай қолганди.

Мурдани соат ўн икки яримга тайёрлаб қўйишга ваъда бериб конторадан чиқарканмиз... қисматимни лаънатладим. Ваҳоланки, мен қалбан художўй эдим. Баъзи художўйларга ўхшаб қироатхон эмасдим, иймон-этиқод ҳақида ҳеч ерда маъруза қилмасдим, аммо тақдир, қисмат деган тушунчаларга ишонардим. Ҳар қалай, ич-ичимда худони тилдан қўймасдим. Айни лаҳзада эса этиқод деб аталмиш қалъамга дарз кетган, мен на худога, на қисматга ишонардим...

Шу кунни уч-тўрт киши ишга чиқмадик. Соат ўн икки яримга қадар баҳоли қудрат барча расм-русумларни адо этиб, марҳумни сўнги манзилга тайёрлаб қўйдик. Тобутни

олиб кетиш учун икки киши машинада келишди. Биздан ҳам икки киши станцияга бормоқчи эди, Ҳақим Назарич рухсат бермади. Шаҳарга чиқиш учун рухсатномамиз йўқлигини рўқач қилди. Буни ўзимиз ҳам билардик...

Кечқурун Ҳақим Назарич яна мени конторага чақириб, қўлимга бироз пул берди. Кейин ойлик маошимни кимнинг номига юборишимни сўради. Мен хотиним Саодатнинг манзилини бердим.

Эшикдан чиқаётиб, яна Пўлат Дамировичга дуч келдим. У ёнимдан ўтаётиб тагин мени туртиб ўтди. Унинг беписандлиги қонимни қайнатди, аммо тарози палласига қўйишса, қай биримиз посангини босиб кетишимизга ақлим етганидан яна ўзимни босдим.

Ҳовлида менга таниш ўша йўлакда Хусан юрган экан. Ёнига бордим.

— Пул беришдими? — деб сўради у гўё ҳаммасини кўриб-билиб турган фолбиндай.

— Ҳа. Сиз қандай билдингиз?

— Шунчаки сўрагандим, сиз ростини айтдингиз-қўйдингиз, — деди Хусан чиройли юзига ярашадиган табассум билан. — Дарвоқе, пулингизга эҳтиёт бўлинг. Олгирлар ҳам йўқ эмас.

— Унчаликка боришмас.

— Ихтиёрингиз.

Хусан агар рўйхушлик берса, мен у билан гурунглашмоқчи эдим. Лекин Хусан мен билан гаплашишни истамагандек қўлларини чўнтақларига солганча нари кетди.

Кейинчалик ҳам мен уни ҳар қанча кузатиб, қўйнига қўл солиб кўрмай, у билан очиқчасига чин юракдан гаплаша олмадим. Хусан ҳеч қачон менга нисбатан манманлик қилмаган, суҳбатлашишдан бўйин товламасди, бизнинг гурунглариимиз йиғилса семизгина бир китоб бўлиши мумкин, аммо қанча гаплашмайлик, унинг гап оҳангида ваҳший қотилга хос шафқатсизликни сезмадим, у сўзлар экан, юздан болаларга хос соддадил ва мусаффо табассум аримасди. Ва мен ҳар гал унга қараб туриб, шундай беозор йигит қанақасига қотил бўлсин, дея ҳайрон бўлардим.

Хусаннинг қўли қон қотил эканлигига ишонмаган бўлсам-да, унинг фолбинликдан хабари борлигига тез кунларда амин бўлдим. Мен Ҳақим Назарич берган пулни орадан икки кун ўтгач, ўғирлатиб қўйдим!..

Ким олганига сира ақлим етмасди, ҳатто кимдан гумонсирашни ҳам билмасдим. Назаримда, ҳамма ўзи билан ўзи оворадек, орамизда имонсизлар йўқдек туюларди. Шундай бўлса-да, пул ўғирланди. Мен бир неча кун, то шерикларим бу сирдан огоҳ бўлгунча тушликда оч қолдим. Ўша кунларда пул мен учун фақат тушликда зарур бўларди.

Юқорида, гап орасида қистириб кетгандим, агар эсингизда бўлса, қанақадир аёллар туш пайти келиб "пирашка-мирашка" сотиб кетишлари ҳақида. Наридан борса, ўттиз-ўттиз иккиларга кирган, мовий кўзлари шаҳло, малласочли бу аёллар ҳар кунги тушлик вақтида саватлари билан қурилиш майдонида пайдо бўлишарди. Бир неча бор уларни гапга солишга уриниб кўрдим, аммо мен шоҳида юрсам, улар баргида юрадиганлар хилидан экан, тутқич беришмади. Нотўғри хаёлга борманг, менинг бор-йўғи мақсадим, улар билан гаплашиб, жилла курса ўзимнинг қаерда эканлигимни билиб олиш эди.

Хатти-ҳаракатларимдан Файзи ҳам қандайдир бошқа маъно излаган шекили, ўша кунларнинг бирида:

— Даврон ака, хафа бўлманг, булар ўзи шунақа, — деб қолди дабдурустан. — Аввалига ўзларини тарозига солишади, чекинмасдан ҳужумга ўтаверсангиз, охири таслим бўлишади. Юз грамм қўйиб берсангиз, вообҳе роҳат-фароғатга кўмиласиз!

— Сиз мени нотўғри тушунибсиз, — дея энди гап бошлаган эдим, Файзи яна гапни илиб кетди.

— Ҳов авани киши бор-ку, — дея у қўлини қўшни бригадада ишлаётган ўрта яшар, тепакал, кўзлари олмасекасак териб турадиган Қадамбой оғага бигиз қилди. — Шу одам биттасига қармоқ солиб юрибди. Анови тикмачоқдай хотин бор-ку, туяқушга ўхшаб лўкиллаб юрадиган, ўшани анчадан буён айлантираяпти. Менимча, уйланса керак.

— Лаққа балиқ ойимча ҳам осонгина қармоққа илинадиганга ўхшамайди, — дея орага гап қўшиди Тошпўлат.

— Илинмай қаёққа борарди, ҳаммасиям эрсираб юрган мегажинлар! — деди Файзи.

— Ҳар қалай, кўчада қолганларидан бу ерга келмаётгандирлар, — дедим.

— Шунақалариям бор, ишонмасангиз кечқурун Қадамбой оғадан сўраймиз, у ҳеч нарсани яширмайди, — деди Файзи шахт билан.

— Шарт эмас.

Сухбатимизга фақат Ҳусан аралашмади. У хаёл дарёсига фарқ бўлганча ўй суриб ўтирарди.

Кечқурун ошхонада ўтирганимизда Файзи Қадамбой оғани столимизга бошлаб келди.

— Қадамбой оға, — деди Файзи бизларга кўз қисиб кўяркан. — Манави йигитларга анови лаққа балиқчангиз ҳақида гапириб бергандим, улар ишонишмаяпти. Шундай офатижон Қадамбой оғага қайрилиб ҳам қарамаса керак, дейишяпти. Ўзингиз гапириб беринг буларга!

Қадамбой оға деганимиз қойилмақом иш қилган одамдай керилганча стулга ўтираркан:

— Нега ишонишмайди? Нимага ишонишмайди? Нима, биз эркак эмасмизми? — деди ҳаммамизга бир-бир олазарак назар ташларкан.

— Нималар деяпсиз? — дея хитоб қилди Тошпўлат. — Биз фақат бир нарсга тушунмаяпмиз, тўғрироғи, ҳайрон бўляпмиз, шундай кўҳлик, ёшгина аёлни қандай қилиб ўзингизга қаратиб олдингиз? Биз гап отсак, қайрилиб ҳам қарамайди-да!

Ҳусан "пиқ" этиб кулиб қўйди. Афтидан, у Тошпўлат таърифлаган "... кўҳлик, ёшгина аёлнинг" ҳақиқий қиёфасини кўз олдига келтириб чоғи.

— Ҳа, бетайин, — эркалагандек Ҳусанни койиди Қадамбой оға, чамаси унинг кулгисини ишқибозлик оқибати, деб билди-ёв. — Сенларга шунақа гап бўлса!

— Тажрибангизни ўртоқлашинг, деяпмиз-да, — дея яна пишанг берди Файзи.

— Унга ростдан ҳам уйланмоқчимисиз? Тегаман, дедими?! — ишонқирамагандек сўради Тошпўлат.

Бу йигитлар Қадамбой оғанинг феъл-атворини обдон ўрганишган чоғи.

— Тегаман дейишга-ку деган, — деди шунда Қадамбой оға керилиб. — Мен таклиф қилмасимдан бурун ўзи огиз солган. Фақат бир-иккита сабаб йўлимизга гов бўлиб турибди-да.

— Қандай сабаб? Эри борми?!

— Йўғ-э. У томондан ҳеч қандай гов йўқ. Фақат кафиликка олишга иккиланаётганини айтмаганда...

— А-ҳа, демак, у сизни кафиликка олиши керак? Шундайми? Шундан кейин конторадагилар унга уйланишингизга рухсат беришади, а, шундайми?

— Шундай, — Қадамбой оға бошини солинтирди.

— Осон экан-у, — деди Тошпўлат.

— Менинг у ёқда бола-чақам бор-ку, — деди шунда Қадамбой оға бошини кўтариб Тошпўлатга қараркан. — Бунга уйлансам, у ёқдан воз кечишим керак...

— Зато озодликка эришасиз. Худди Матчоновага ўхшаб! — атай тантанавор оҳангда гапирди Файзи.

— Шундай қилсаммикин?.. — Қадамбой оға кўзларини жовдиратди. — Тўғриси, бу ер тоза жонимдан ўтиб келди! Аристон бўлиб аристон эмасмиз, ишчи бўлиб ишчи эмасмиз...

— Уйланганингиздан кейин лаққа балиқчангизга айтсангиз, сизни оламдан ўтди, деб хат ёзворади уйингизга...

Файзи майна қилишда давом этаркан, мен аста ўрнимдан туриб, даврдан сирғалиб чиқдим. Эшик олдида етганимда ортимдан "гур" кулги кўтарилди. Йигитлар шафқатсизларча Қадамбой оғани мазах қилишни давом эттиришяпти чоғи.

Нафсиларини айтганда, Қадамбой оғанинг гапида жон бор. Биз ҳақиқатан ҳам маҳбус бўлиб маҳбус эмас, ишчи бўлиб ишчи эмасмиз. Ишчи бўлсак, маҳбусдек тутқунликда яшамаслигимиз лозим. Маҳбус бўлсак, бизга иш ҳақи тўланмаслиги керак. Ким билсин, конторадагилар эҳтимол бизни иккала "унвон"дан ҳам пастроқ ном билан рўйхатга тиркаб қўйишгандир? Умуман, рўйхатда бормизми?!

Одатдагидек, тўсиқ ёнидаги йўлакда кезиб юра-юра ҳовурим босилгандан кейин баракка кирарканман, жанжалнинг устидан чиқдим.

— Бу чориқ кимники?! Кимники деяпман?! — дея бақирарди Пўлат Дамирович бу вақтда ўзининг ҳамиша ялтираб турувчи этиги билан аллакимнинг ерда ағдарилиб ётган, титилиб кетган этигини зарб билан тепаркан.

Баракдагилар турган ерларида ҳайкал бўлиб қолишган, ҳеч кимдан садо чиқмасди.

— Кимники деяпман? Нима бало, тилларингни ютворганмисанлар?!

Пўлат Дамировичнинг овози шу қадар жарангдор эдики, баайни кулоқ пардасини тешиб юборарди.

Ҳамма жим.

Саволи жавобсиз қолганидан Пўлат Дамирович баттар аччиқланди, юзи бўғриқди.

— Сизникими?! — дея дўқ аралаш сўради у ўзига қяңроқ турган кишидан.

— Йўқ, йўқ, мана менинг этигим, оёғимда турибди, — деди жонҳолатда ҳалиги киши ва шоша-пиша ортига тисарилди.

— Сизникими?! — Пўлат Дамирович яна бир кишига юзланди.

Шу пайт хона тўридан:

— Меники! — деган дағал овоз эшитилди.

Ҳамма ўтирилиб ўша томонга қаради. "Ҳусан!"

Ҳусан хона тўрида бутини керганча бир пой этиксиз турарди.

Рақибининг қон томиридан тишлашга шайланган ўқилондай гоз турган Пўлат Дамирович сезиларли даражада сесканиб тушди.

— Этик меники, — деди Ҳусан энди босиқ овозда.

— Хўш, нима бўпти шунга?

— Нега у бу ерда ётибди?!

— Қаерда ётса ётавермайдими, ахир у пойабзал-ку, — деди Ҳусан кулимсираганча.

— Ҳой бола! — Пўлат Дамирович унинг устига бостириб борди. — Нега менинг жигимга тегмоқчи бўляпсан?

— Мен сизга бир нима дедимми? — деди Ҳусан бир туки ҳам қилт этмасдан.

— Ахир, мен унга қоқилиб кетдим. Йиқилиб тушишим ҳам мумкин эди!

— Йиқилиб тушмаслик учун ерга қараб юриш керак! Ёки бўлмаса... — Ҳусан қизиқ гап айтмоқчи бўлгандек ён-верига кувноқ нигоҳ ташлади. — Ёки бўлмаса, эшикдан аввал соқчиларни киритиш керак. Улар йўлингизни тозалаб...

— Соқчи!!! — дея қичқирди Пўлат Дамирович.

Ҳолбуки, унинг бақиршига асос йўқ эди. Иккала соқчиси ҳам унинг ёнида эдилар, Пўлат Дамирович тўхтаса тўхташарди, юрса юришарди.

— Қўрқоқ! Уни қаранглар, қўрқоқлигидан ҳар доим соқчилар билан бирга юради! — дея бақирди Ҳусан ҳам овозини кўтариб.

— Штабга олиб боринг! — ғазаб билан буюрди соқчиларга Пўлат Дамирович ва отилиб хонадан чиқди.

Икки соқчи Хусанни қўлтиғидан тутиб ташқарига судради...

Барак сув қуйгандай жимжит бўлиб қолди.

Анча вақтгача ҳеч кимдан садо чиқмади.

Ҳамма Пўлат Дамировичнинг бостириб келиб қолишидан хавотирда, юрак ҳовучлаганча эшикка тикилиб турарди.

Ниҳоят, хатарли дақиқалар ортида қолди. Пўлат Дамирович қайтиб келмади. Ҳолбуки, ҳали у йўқлама қилишга улгурмаганди. Пўлат Дамировичнинг қутилмаган бир вақтда хонага Азроилдай бостириб кириб шахсан ўзи йўқлама қиладиган одати бор эди. Йўқлама чоғида ҳамма хонада бўлиши шарт эди. Акс ҳолда, бошига бало ёғиларди. Пўлат Дамирович йўқлама вақтида хонада бўлмаган кишини "Штаб"га чақириб олиб, тинка-мадори қуригунча тергов қиларди. Унинг гоҳ илмоқли, гоҳ тузуриқсиз, бемаъни саволларига сабр-тоқат билан жавоб берганлар хийла осон қутулардилар. Саркашлик қилганларнинг шўри қурирди.

Маълум бўлишича, ўша кеч Пўлат Дамирович одатдагидек йўқлама қилиш учун баракка келган ва остона ҳатлаган заҳоти ерда ётган бир пой этикни кўрмасдан қоқилиб кетган экан.

— У атай этигини ўша ерда қолдирган, — деганди Нурали менга ўшанда шивирлаб. — Шу болага тушунмайман, ўлай агар! Башарасига қарасанг, мусичадай беозор, лекин ҳар доим Пўлат Дамировичнинг жигига тегиш пайида бўлади!

— Уни ёқтирмаса керак, — дедим менам паст овозда.

— Ёқтирмаса шунақа қилиш керакми? — ҳайрон бўлиб қаради Нурали. — Ўзига-ўзи жабр қиялпти-ку!

— Ҳа, тўғри, — дея унга ён бердим.

Шу пайт кимдир:

— Хусанни олиб келишяпти! — дея хабар берди.

Ҳушёр тортидим.

Икки дақиқа ҳам ўтмасдан бояги икки соқчи Хусанни қўлтиғидан тутиб судраганча хонага олиб киришди ва шундоқ остонага ташладилар-у, бир сўз демасдан чиқиб кетишди.

Бир зумда Хусаннинг атрофида одам тўпланди.

— Нима бўлди? Боғлашдимми?

— Таъзирингни едингми?

— Бошқа бундай ҳазил қилмассан энди?

Савол устига савол ёғилди.

Бироқ Хусандан садо чиқмади. У беҳуш эди. Юзи қонгалашган, бўйни, билаклари моматалоқ, чап қошининг ёрилган жойидан қон сизиб оқарди.

Нурали икковимиз уни тўшагига олиб ўтдик.

— Шу болага ҳеч ҳам тушунмайман, — дея яна такрорлади Нурали Хусаннинг ёнида ўтирганимизда. — Пўлат Дамировичнинг феълيني била туриб унинг гашига тегади. Этикниям атай йўл устига қўйган, бугун Пўлат Дамировичнинг шахсан ўзи йўқлама қилишини биларди-да.

Хусаннинг юзига термилдим. Қўлимиздан келганча унинг яра-чақаларига малҳам дори сурган бўлсак-да, жони азобда эканлиги бужмайган юзидан сезилиб турарди.

— Шу йигит ҳақиқатан ҳам одам ўлдирганига ишонасизми? — деб сўрадим паст овозда Нуралидан.

— Ким билсин, — деди Нурали ўйчанлик билан. — Мулоҳазали йигитга ўхшаб кўринади менга.

— Менга ҳам шундай...

— Эҳ! Одамзод ўзини-ўзи фош қилмаса унинг қандайлигини билиш қийин, — деди Нурали.

Шу кеча биз галма-гал Хусанга қараб чиқдик.

Эрталаб Хусан қовоқ солганча ўрнидан туриб ишга жўнади.

— Уч-тўрт кун ишга чиқмай турса бўларди, — деди Нурали унинг ортидан қараб қоларкан. — Кеча тиззасига кўзингиз тушганмиди?

— Моматалоқ эди...

— Тиззаси синмаса ҳам мундайроқ бўлган. Ҳозир иссиғида сезмаётгандир. Тагин бир балони орттириб олмасин.

— Оқсоқланиб юришига қараганда оғриқни сезяпти. Лекин кимгадир ўчакишгандай, атай ўзини-ўзи азоблаётганга ўхшайпти... Менимча, Пўлат Дамировичнинг раҳмини келтирмакчи!

— Хув анави этикни кўряписизми? — Нурали печка ёнида турган бир жуфт яп-янги этикни кўрсатди.

— Ҳа. Дарвоқе, бу этик кимники?

— Камолиддин деган йигитники.

— Ўлганми?

— Йўғ-э, нималар деяписиз? Камолиддин тирик, тўғриси, охирги марта кўрганнимизда тирик эди. Ким билсин, ҳозир қаерда, қай аҳволда экан? Эшитишимча, уни Ҳаким Назарич ўз паноҳига олганмиш...

— Унга нима бўлган ўзи?

— Ҳа, дарвоқе... Камолиддиннинг асли касби рассом бўлган. Рассомчиликдан омади юришмаганидан кейин ўзини қора ишга урган. Ўртоғи билан ўн тонна пиёзни КамАЗга ортишгану "Қайдасан, Россия?!" деб йўлга чиқишган. Таможнийдан қочиб "чёрный ход" орқали юрамиз деб ўрмонда адашиб қолишган. Бу ернинг ўрмонларини биласиз-ку. На боши, на кети бор! Бунинг устига, машина бузилиб қолган. Бир ҳафтача машина ичида жон сақлашган. Йўлга олган озқаларини еб битиришгандан кейин аҳволлари оғирлашган. Кун совуқ, ҳамма ёқ қор. Қўлларида компас бўлмаса?! Пиёзни совуқ уриб чирий бошлаган. Бундан иккаласи янада даҳшатга тушишган. Ахир, ўн тонна пиёзнинг пулини бировдан олишган! Бир ерда ўтираверсак, биров келиб бизга ёрдам берармиди, дейишиб, охири машинаниям, пиёзниям ташлаб пойи-пиёда йўлга тушишган. Икки кун йўл юриб мундоқ қарашса, яна ўша ерда, ўзларининг КамАЗларининг олдида туришган! Егуликлари бутунлай адо бўлган, қоринлари оч, силлалари қуриган... Ўртоғи сув ўрнига ҳам, овқат ўрнига ҳам қорни капалайверган.

Камолиддин музлаб қолган пиёзнинг муртагини кавшаган. Бутунлай қолдан тойганларидан кейин кун-туннинг фарқи бормай қолишган. Ўртоғи шамоллаб қўлиб, ўша ерда оламдан ўтган. Шундан кейин Камолиддин оёқлари музлаб қолганига қарамасдан эмаклаганча йўлга тушган. "Энг ёмон ўлим очликдан тиришиб ўлиш экан, — дерди Камолиддин шу ердалигида. — Ўлимни кутиб яшаш эса ундан ҳам оғир экан. Мен ўлаётганимни сезмаслик учун ҳам эмаклаб йўлга тушдим. Эмаклаб кета туриб жоним чиқиб кетганини сезмай қолсам зора, деб ўйлардим..." Камолиддин ўзининг қанча йўл юрганини эслай олмасди.

"Ҳушдан кетганимни эслайман, — дерди у яна. — Мен буни ўлим дея ўйлаганман. Уялман. Ўлим шунақа бўларкан-да? Дарвоқе, бу ҳолат ўлим бўлса, Азроил ҳазратлари қани, дея таажжубланганим ҳам яхши эсимда". Хуллас, музлатилган гўштдай яхлаб ётганида уни Ҳаким Назарич топиб олган экан. Аввал шу ерга олиб келган. Аҳволи оғир эканлигини билганидан кейин уйига олиб кетган. Шўрлик Камолиддиннинг иккала қўли оёғини совуқ уриб кетган экан, дўхтирлар кесиб ташлашга мажбур бўлишган... Ҳаким Назарич унга уйига қайтиши учун қанча ёрдам керак бўлса, аямаслигини айтган, лекин Камолиддин кўнмаган. "Бу аҳволда уйга борганимдан кўра, ўлганим яхши. Агар чиндан яхши одам бўлсангиз, дўхтирларга айтинг, укол биланми, заҳар биланми мени ўлдириб қўя қолишин!" — деб илтимос қилган. "Мен узок яшашни орзу қилардим, лекин бу аҳволда эмас! Ҳозир менинг гўладан фарқим йўқ. Гапирувчи гўла!.. Жонли гўла!.." — дея йўллаган... Ҳаким Назаричнинг ўша йигитга қандайдир меҳри тушган экан. Уни уйига олиб келган. Бошқалар бу меҳрибонлик боисини сал бошқачароқ таърифлашади,

эмишки, Ҳақим Назарич ўрмонда қолиб кетган КамАЗни ими-жимиди ўзиники қилиб олгани учун инсоф юзасидан Камолиддинни паноҳига олган! Менимча, бу бўлмагур гап. Агар Ҳақим Назарич бу қадар саховатли одам бўлмаганида ҳам КамАЗга эгалик қиларди, ҳам... Камолиддинни ими-жимиди тинчтиб кўя қоларди! Шундайми? Ҳақим Назарич эса бундай қилмайди (мен ишонаман, бундай қилиш унинг хаёлигаям келмаган! Бемаъни гапларни эса ғийбатчилар ўйлаб топишган. Унақалар кўп бу ерда. Ҳали ўзингизам сезиб оларсиз. Ҳаммаси аламзада!). Камолиддинни уйига олиб келади. Хотинининг унчалик рўйхушлик бермаганига ҳам парво қилмайди. Лекин Камолиддин бу ерда ҳам безовта бўлаверади. Икки марта аравачасида қочиб кетишга уринади.

Бахта қарши, икки мартаям Ҳақим Назаричга дуч келади. Ҳақим Назарич ниманидир уйда қолдиргани эсига тушиб ярим йўлдан ортига қайтаётган бўлган. "Агар Ҳақим Назарич келиб қолмаганида ўзимни машина тагига ташламоқчи эдим", деганди Камолиддин бизга. Ҳақим Назарич унинг сиқилаётганини сезиб қулларнинг бирида Камолиддинни шу ерга олиб келади. Шу куни Камолиддин Ҳақим Назаричнинг уйига қайтиб бормайди. Унга бу ер ёқиб қолган экан. Дастлабки кундалик биз билан баракда яшай бошлади. Ҳақим Назарич конторадан хона таклиф қилганида кўнмади. Ниҳоятда жиддий, ақлли йигит эди у. Анови бир жуфт этикни атай каравотига қўйдирган. Лекин сабабини айтмайди. Бир-иккитаси ўсмоқчилаб сўраган экан: "Ақлингни ишлатсанг, сабабини билиб оласан!" — деб жавоб берибди. Бу билан у бизларга ниманидир таъкидламоқчи бўляпти, ақлли йигит дейман-ку, бунинг устига, расом! Лекин ҳозир сал галати бўлиб қолган...

— Қани ўзи? Нега мен кўрмайман уни?

— Сиз келмасингиздан сал аввал шамоллаб қолганди, Ҳақим Назарич уни уйига олиб кетди. Ҳадемай яна келиб қолса керак.

— Ё тангрим! — деб юбордим беихтиёр.

— Кайфиятингиз бузилдими?

— Ундан баттар.

Нурали индамади.

"Қаерга келиб қолдим ўзи?! — дея хитоб қилдим хаёлан ўзимча саф қаторида қорни ғарч-ғурч қилганча иш майдони томон кетарканман. — Шўрпешона одамлар тўдаси зўрлик билан келтирилиб тўпланган ва мажбурий меҳнатта жалб этилган бу макон қамоқхона эмаслиги кўриниб турибди. Ҳар бирининг зилдай оғир ўтмиши бўлган бу одамлар ҳам аллақандай жиноятчилар эмас, тирикчилик туфайли йўлдан адашган кимсалар эканлиги пешоналарига урилган тамгадек юз-кўзларида яққол акс этган — бу, айниқса, уларнинг иш деса ўзларини томдан ташлашга тайёр эканликларидан, қўшимча даромад эвазига жонларини жабборга бериб икки-уч сменалаб ишлашларидан ҳам кундай равшан; муаммо — бу одамлар устидан ҳукм юргизиш ҳуқуқига эга бўлган анови "ноёб" шахсларнинг ким эканликлариди, иш юритишнинг бундай, яъни таъбир жоиз бўлса, иблисона системасини қандай ўйлаб топганлари-да!

Ахир, бу ердан ҳатто қамоқхона ҳам афзал-ку. Ҳар қалай, у ерда нима учун жазоланаётганинг ёки мажбурий меҳнатта жалб этилганинг сабабини биласан. Қисқаси, сен у ерда қайта тарбияланыпсан! Бу ерда-чи? Маҳбус эмассан, бироқ маҳбусдек кун кечирасан. Ҳатто энг кучли тартиб-қоидага асосланган қамоқхонада ҳам инсоннинг инсон сифатидаги ҳуқуқлари бу қадар поймол этилмаган. Касал бўлсанг, касалхонага юборишади, ҳар қалай! Бу ерда-чи? Олий маълумотли шифокор у ёқда турсин, олти ойлик курсни битирган тиббиёт ходими бўлганда ҳам шўрлик Мажид ака тирик юрармиди? Алам қиладигани шундаки, бу ерда инсонга инсон сифатида эмас, ишчи кучи сифатида қаралиши, яроқсиз бўлиб

қолганидан кейин бир марта ишлатиладиган идиш сифатида ташлаб юборилиши!.. Ахир Тангри инсонга коинот гултожи сифатида қараган, шунинг учун ҳам инсонни барча бошқа тирик мавжудотлардан мукамал қилиб яратган эмасми?"

Ўй-хаёлларим адоқсиз эди. Икки одам зўрға сифадиган сўқмоқдан саф қаторида кетиб борарканман, бу йўлнинг янада узоқ-узоқларга чўзилишини истардим, шу билан бирга айти замонда хаёлларим ғарч-ғурч қилаётган қорнинг кумуш зарраларидек ҳар томонга сочилиб кетмаслиги учун дунёнинг нариги бошига ҳам пиёда боришга-да рози эдим. Бироқ шу кичкина орзунинг ҳам умри қисқа эди. Биз манзилга етиб келгандик.

— Ҳамма иш жойига! — Матчононинг буйруғи янгради. — Имилламасдан, гап-сўзга чалғимасдан чаққон-чаққон ишланглар. Ун беш кун ичида иккинчи қаватни топшириб, учинчи қаватга ўтишимиз керак!

— Ойликдан дарак борми? — кимдир луқма ташлади.

— Ҳафта охирида конторага кириб олишингиз мумкин, — дея жавоб бера бошлади Матчонов. — Лекин аввал нормани бажарганлигингиз тўғрисида мендан справка келишингиз керак. Ана шундан кейин навбатингизга қараб маош оласиз!

— Нормани икки-уч барабар қилиб бажариб қўйганмиз. Лекин навбатимиз келмаяпти-да! — деди ҳалиги кимса.

— Сабр! Сабр! Сабр!

Матчонов шундай деганча нари кетди.

— Сабрнинг ҳам уйи куйсин. Роса носнинг хумори тутяпти-да. Ларискадан сотиб олай десам пул йўқ. Носингдан бир кафтгина бериб тур, Ғиёс! — дегани эшитилди ҳалиги кимсаннинг.

Ҳа, нега кулгингиз келяпти? "Нос" деганимгами? Бу ерда нос нима қилади, демоқчисиз-да. Афсуски, шундай. Бу ерда нафақат носни, балки бошқа керакли нарсаларни ҳам сотиб олишингиз мумкин. Ҳар куни тушлик маҳали келадиган сотувчи аёлларга "заказ" берсангиз бас, эртаси куниеқ айтганингизни муҳайё қилишади. Фақат нархи осмонда бўлади.

Сотувчи аёллар ҳар хил қимматбаҳо кийимларни ҳам олиб келишарди. Бу нарсалардан фақат қишлоқ иссиқ кийимларгина яхши кетарди. Жонидан совуқ ўтган бандалар қанча пулга бўлса-да, шартта кўзларини юмиб олишарди. Бошқа буюмларга ортиқча нарсдек қарашарди. Тамаки маҳсулотлари харидоргир эди. Онда-сонда сотувчиларнинг уддабуронлиги туфайли ароқ ва винодан ҳам оз-моз баҳраманд бўлиб қолардик. Умуан олганда, одамзод бор экан ва у одамлигича қолар экан, нафс йўлида ҳар қандай ишни амалга оширишнинг иложи топиларкан.

Нима учун бундай деяпман, биласизми, у ерда... нима десам экан... Хуллас, хотинлар масаласидаги муаммони ҳам, ҳар қалай... имкон қадар ҳал қилса бўларди. Бу борадаги қийинчиликни аёл киши зиммасига олишга тўғри келарди, агар иккала томон ўзаро келишиб, дил-дилга тўғри келиб қолган бўлса бас. Қулай жой топиш, соқчиларни кўндириш аёлнинг иши, бу ишлар учун кетадиган харажатни эркак ўз бўйнига олади. Қарабсизки, бир-бирига талпинган диллар орзуси ушалади...

Лапас деган дурадгор бўларди. Ниҳоятда хотинбоз эди. Буни ҳеч кимдан яширмасдим. Яқинлашсангиз бас, хотинлар ҳақида гап очарди. Аввалига ўйнашларини бирма-бир санаб берарди, яна денг, номма-ном, ҳатто ўйнашларининг ишхоналарини ҳам тилга оларди. Жазманларининг бири билан унинг ишхонасида ишрат қилган экан-да.

Ёши элликни қоралаб қўйган, сочи тепадан тўкилгани боис, боши гиёҳ ўсмайдиган тақир тепаликдай ялтираб қолган, жиккаккина бу одам ўзини Дон Жуан

қилиб кўрсатишдан уялмасди. Иккита гапининг битгаси, албатта, хотинлар ҳақида бўларди. Ҳатто энг "қалтис лаҳза"лар ҳақида ҳам у бемалол, тортинмасдан, батафсил сўзларди; сўзларкан, суҳбатдошнинг нигоҳида аллақандай (мазахли, кинояли ёки нафратли, фарқи йўқ) ифодани пайқаб қолса бас, шартта гапини келган ерида тўхтатиб: "Кичкина деманг бизни! Кичкиналар чаққон бўлишади. Аёлларга айнан кичкиналар ёқади!" дея писанда қила кетарди. Улфатларини ишонтириш учун сотувчи аёллардан бири (исми Тошка эдими-ей, биз уни орқаворатдан Кошка деб атардик) билан танишиб, роса унинг бошини айлантирган, ҳатто: "Сенга уйланиб, шу ерларда умрбод қоламан!" деб ваъда берган, бечора қиз ўтгиз тўққизга кирган бўлса-да, ҳали турмушга чиқмаган экан, дарров рози бўлибди. Соқчи йигитлардан бири Тошканинг узокроқ қариндоши экан, анча-мунча пул ва русларнинг машҳур қишлоқ пойабзали — икки жуфт валенка эвазига "севги оташида юрак-бағри кабоб бўлган ошиқ"нинг тахта тўсиқдан ошиб ўтганини "кўрмай қолган!".

Лапас дурадгор шу кетганча бир сутка қорасини кўрсатмаган. Бу ёқдагиларнинг аҳволини тасаввур қилаверинг энди. Ахир, баъзилари икки йиллаб хотин кўрмай юрган эркаклар-да!

Бир суткадан кейин Лапас дурадгор қайтиб келган ва ...га тўйган хўроздай гўлдайганча шерикларининг сўлагини оқизганча мақтана бошлади: "... шўрлик Тошка ҳали қиз экан... роса қийналди ўзиям... Эрталаб қарасам, типирчилайвериб гилам патларини юлиб ташлабди... Менга жин урармиди?... Мунақа ишлар чикора! Ҳадисини олволганмиз-да, ҳадисини... Аммо биринчи марта... ҳаммага ҳам қийин-да!"

Лапас дурадгор жуда келиштириб, ўрнига қўйиб сўзларди, нозик "саҳна" тафсилотларини шу қадар тиниқ тасвирлардики, тингловчи бечоралар беихтиёр бир гувраниб олишарди. Иш вақтида Тошка қурилиш майдонида кўриниши билан ҳамма Лапас дурадгорга ҳавас билан қарар, ўзаро им қоқишиб, пичир-пичир қила бошларди. Лапас дурадгор буни сезарди, ҳатто баъзи пичир-пичирлар қулоғига ҳам чалинарди, лекин нима учундир баракдалик вақтидагидек бу ҳолдан ёйилиб кетмас, аксинча, ҳар хил гап-сўзларни эшитмасликка олар, у бригадadan нариги бригадага ўтиб "мол"ини реклама қилиб юрган Тошка томонга эса умуман қарамасди, гўё уни кўрмаётгандай, бош кўтармасдан ишлайверарди.

Ўзини ҳеч қачон толиқмайдиган, тиниб-тинчимас "тўшак қаҳрамони" қилиб кўрсатган Дон Жуаннинг сири сал кейинроқ фош бўлди. Шўрлик қариқиз Тошканинг дугонаси, иш бошқарувчимиз Ҳаким Назаричнинг хотинига ота томонидан узокроқ қариндош бўлган, шунинг учун бошқаларга қараганда бу ерларга бемалол кириб-чиқиб юрадиган Ларисканинг гапига қараганда (у бу гапларни Қадамбой оғанинг "навниҳол" севгилисига қўйиб-пишиб гапириб берган экан), "... бу Лапас дурадгор деганлари гирт импотент экан-ку! Тошка шўрликни роса овора қилибди-да. Тошкага жуда қийин бўлди-да. Шу билан унга иккинчи марта мижози заиф эркак дуч келди. Омадсизлигидан қуйиб кетяпти бечора. Бирорта манаман деган ўртоғи йўқмикан? Тошкани таништириб қўярди. Шу ерда қолишга рози бўлса, бирорта дурустроқ иш топиб берарди..."

Бу гаплар оғиздан-оғизга ўтиб кўпчиликка маълум бўлгач, Лапас дурадгорнинг атрофида одам тўпланмайдиган, унинг олдида хотинлар ҳақида умуман гап очилмайдиган бўлди. Шўрлик дурадгор аслида импотент экан-у, атайлабдан ўзини Дон Жуан қилиб кўрсатаркан. Ким билсин, балки бу ҳам бир касалликдир?.. Ларисканинг таклифига эса негадир талабгорлар топилмади. Лапас дурадгор бўлса, бир қанча

вақт ўзини ҳолдан тойган одамдек кўрсатиб юрди-да, алоҳа кунларнинг бирида ўз-ўзидан шикоят қилиб қолди: "Нимагадир ўзимни ёмон сезадиган бўлиб қолдим. Илгари бир вагон кўмир туширсам ҳам бунчалик чарчамасдим. Бу ернинг хотинлари ёмон касалликка чалинмаганмикин?..."

Шундан кейин Лапас дурадгор оғир хўрсиниб қўйди: — Ёмон касалликка чалиниб, бор бойлигимдан айрилиб қолмай тагин...

Унга жавобан ҳеч ким индамади. Ҳамма нигоҳини олиб қочарди негадир...

Хуллас, ўша кун адоқсиз ўйлар гирдобидан чиқа олмай, ўзим билан ўзим овора бўлиб қолганимдан ишни ҳам ёлчитмадим.

— Бўғирсоқ сотадиган аёл келяпти, тушлик қиламизми? — деб қолди бир маҳал Ҳусан.

Кечаги калтакдан кейин у бир оғиз ҳам гапирмаганди.

— Майли, — дедим қўлимдан қўлқопимни ечарканман.

Шу вақт бино ичкарасида аллақандай шовқин-сурон, безовталиқ сезилди.

— Нима бўлдикин? — дедим ўша томонга синчиклаб тикиларканман.

— Ҳозир анови Бўғирсоқдан сўраймиз-да, — деди Ҳусан яқинлашиб қолган сотувчи аёлга ишора қилиб.

Файзи билан Тошпўлат ҳам ишни ташлаб ёнимга келишди. Уларнинг ҳам икки кўзи қурилиш майдонида эди

— Бир фалокат бўлди-ёв, — деди Файзи.

Ҳусан сотувчи аёлдан тушликка керакли озиқ-овқатимизни сотиб оларкан, уни саволга тутди. Афсуски, аёл ҳам у томонда нима содир бўлганини айтиб беролмади. Шундан кейин биз шоша-пиша тик турган ҳолда бўғирсоқларимизни баҳам кўрдик-да, ҳаммамиз биргаликда қурилиш майдони томон йўл олдик.

Яқинлашганимиз сайин қулоғимизга шовқин-сурон аниқроқ эшитила бошлади. Аллаким жон аччигида дод-фарёд қиларди.

— Алишер деган бола тепадан йиқилиб тушибди, — деди гуж бўлиб турган оломон орасидан сирғалиб чиққан Нурали кайфиятсиз тарзда.

— Алишер... болам, ўзингни қўлга ол. Қўрқма, хавфли тушмадинг... Тиззанг сал... дарз кетибди... — дерди элликлардан ошган бир киши чалқанча ётганча оқ чекаётган йигитнинг устига энгашган қўйи.

Бу киши Алишернинг отаси эди. Ота-бола деярли ҳеч кимга қўшилмасдилар. Даромаднинг ҳаммаси ўзларига қолиши учун тўрт киши бажариши лозим бўлган ишни иккаласи зиммаларига олишган, шунинг учун бош кўтармасдан тиним билмай ишлардилар.

Ўғил ҳали жудаям ёш, нари борса йигирмаларга борганди. Биласизми, Тангри алоҳида меҳр, бетакрор ва беадад истеъдод билан бениҳоя гўзал қилиб яратган одамлар бўлади бу дунёда. Бундай одамларга қараб туриб: "Тавба, шунчалар ҳам бекаму кўст хўш бўладими?" — дея беихтиёр ҳайратдан ёқа ушлайсиз. Алишер ана шундай ниҳоятда кўркам йигитча эди. Унинг бирор марта сўкинганини эшитмагандим.

Оғир-вазмин, ақли эканлиги чақнаб турган бегубор кўзларидан шундоқ сезилиб турарди. Ҳолбуки, бу ёшдаги йигитчаларнинг кўпчилиги энгилтак, ўйинқароқ бўлишади. Ахир эрта-ю кеч бош кўтармасдан ишлаш ҳамма ёшларнинг қўлидан келмайди. Бунинг учун қанчалар сабр-бардош, куч-қувват керак. Қизларни музқаймоқ билан сийлаб, тунги барларда, дискотекаларда асов одек ирғишлаб сакраш, кайфу сафо қилиш кимга ёқмайди? Алишер бундай "лаззат"лардан маҳрум бўлган, муштдай бошидан меҳнатга ўзини урган йигит. Бундайлар ишлаганда алам билан, худди бировга қасд қилгандай ишлашади.

Менимча, болалиги оғир қийинчиликлар билан ўтган одамлар ана шундай ашаддий меҳнатсевар бўлишади. Пулни мулжалдан сал кўпроқ тўлаб қўйишса бас, ҳар қандай ҳузур-ҳаловатдан воз кечиб, жонларини жабборга бериб ишлашади.

Алишернинг отаси Каримбой ака ҳам оғир-вазмин, камгап киши эди. Ўғлининг ёнидан бир қадам ҳам нари кетмасди. Кечқурун суҳбатларга умуман қўшилмасди. Ўғлини ҳам ўзидан бошқа бирор киши билан гаплашишга қўймасди. Шўрлик ота ўғлининг тарбияси бузилиб кетишидан чўчирди чоғи. Иш вақтида эса бир-бирларини шунчалик авайлашардики, кўриб беихтиёр ҳавасингиз келарди. Оғирроқ юкни кўтаришга тўғри келса, бу вазифани, албатта, Каримбой ака ўз бўйнига оларди. Мен бир неча марта уларнинг тортишиб турганининг гувоҳи бўлгандим. "Ота, шу ишни менга беринг, одамни уялтиряпсиз, ахир!" — дея зорланарди Алишер. "Нима, мени қариб қолди, деб ўйлаяпсанми? Нар и тур! Ҳали сенга ўхшаган йигитларнинг тўрттасининг кучи бор менда. Ё пирим!" дея Каримбой ака юкни орқалаб жўнайди. Юкни кўтараётганда унинг совуқ урган юзи гижимланган қоғоздек буришиб кетади.

Ўша меҳрибон отанинг азиз дилбанди айни замонда ерпарчин бўлиб ётарди.

— Баракка обориш керак! — деди кимдир.

— Матчонондан рухсат сўраш керак аввал. Бўлмаса балого қоламиз!

— Алишер, болам, ке, елкамга қўлингни қўй...

Каримбой ака қор устига чўк тушиб энгашганча инқиллаб ётган ўғлига елкасини тутди. Юзи қордек оқарган Алишер бир-икки интилди, лекин нима учундир гавдасини ердан уза олмасди. Шундан кейин уни кўплашиб кўтариб олишди...

"Бола шўрликнинг умуртқаси лат емадимикин?" деган ўйдан юрагим увишди.

* * *

Киш авжига чиққан кунлар.

Ҳаво чунонам совуқ эдики, туфласанг тупугинг ерга тушмай музлаб қолади. Гоҳ куюк туман қопласа, гоҳ чарақлаган қуёш нурлари қор билан қопланган ўрмон узра ярқирайди, бироқ... ҳаво барибир совуқдан-совуқ...

Кундузи вақтимиз ишда ўтади. Ҳар қалай, овунамиз. Лекин...

Кечалари уйқумиздан ҳаловат йўқолди.

Оғриққа чидай олмаган Алишер инқиллаб, оҳ-воҳ қилиб тунда ҳеч кимга уйку бермасди. Каримбой ака ишга чиқмасдан ўғлининг ёнида ўтирарди. Эрта-ю кеч дилбандининг юзига термилар, гоҳ мажбурлаб, гоҳида ялиниб-ёлвориб бир чўқим овқат едирар, тез-тез кийимларини алмаштириб, юварди. Бундан ортиқ қўлидан ҳеч нарса келмасди. Юқорида айтганимдек, бу ерда олий маълумотли шифокор тугул, оддийгина ҳамшира ҳам йўқлигидан шўрлик Алишерга лоақал биринчи тиббий ёрдам кўрсатишмади. Каримбой ака "контора"га зир қатнаб, ўғлига ёрдам беришларини сўрарди.

Бир куни унинг "контора" эшиги олдида Ҳаким Назаричга:

— Боламини бирорта касалхонага жойлаштиришга ёрдам беринг, илтимос. Агар уни касалхонага ётқизсангиз, иш ҳақини олмасдан ишлаб бераман. Фақат ўғлимнинг жонини сақлаб қолинг, илтимос, — дея ялиниб-ёлвораётганини эшитиб қолдим.

— Бажонидил ёрдам беришга тайёрман, — дерди унга жавобан Ҳаким Назарич. — Лекин бунинг иложи йўқ! Шаҳар тугул, қишлоқдаги бирорта касалхона сизни қабул қилмайди.

— Қанча харажат бўлса кўтараман, ука!

— Гап харажатда эмас, тушунинг...

— Жон ука, илтимос, болам хароб бўлмасин...

— Уриниб кўраман. Лекин ваъда беролмайман.

"Ҳа" деган туяга мадад дегандай, Ҳаким Назаричнинг мужжал жавоби Каримбой акага далда бўлди. Дастлабки кунларга қараганда ўзини анча тутиб олди. Энди у ўғлининг тепасида йиғлаб, кўз ёшини селдай оқизиб ўтирмасди.

— Ана, Ҳакимбой, ёрдам бераман, деб ваъда қилди, улим, — дерди у Алишерга. — Ҳадемай тузалиб кетасан! Бу сен учун уч-тўрт кунлик азоб-да, энди, улим, чидайсан.

Бу вақтда Алишернинг аҳволи анча оғирлашиб қолганди. Бунининг иситмаси тушмаётганидан билса бўларди. Оғриқ кучайган кезларда у чидай олмасдан бақиршишга тушарди:

— Энасини эшак... бу ерни! Мени адо қилди бу ер! Тамом қилди... Хароб бўлдим... Нега келдим бу ерга ўзи?!

Бу билан ҳам тинчланмасдан муштлари билан нар четларига гурс-гурс муштларди, муштлайверарди...

— Болам... оғир бўл, болам, — деганча ўғлини кучоқларди Каримбой ака. — Эркак кишисан-ку, чидамли бўл, болам. Ўзингни ўйламасанг, мени ўйла, болам. Ҳар гал чинқирганингда жоним чиқиб кетгандай бўлади...

— Чидолмаяпман-да, отажон... Оғриқ... ўв!.. А!.. А!..

Алишернинг фарёди нафақат қулоқларимни, балки юрагимни тешиб ўтгандай бўларди. Ухлай олмасдан ташқарига чиқиб кетардим. Азоб тортаётган йигитчага ёрдам беролмаётганимдан ич-ичимдан эзилардим. Аммо ҳамма бирдек шу кайфиятда дея олмасдим. Эртадан кечгача ва яна ярим тунгача эшакдай ишлаб, итдай чарчаган кишилар уйқулариди ҳаловат бўлмаётганига чидай олмаганларидан бўлар-бўлмас гапларни гапиравериб, шўрлик Каримбой аканинг сиқилган юрагини баттар сиқишарди.

— Эркалик ҳам эви билан-да, Каримбой ака! Ўғлингизга айтинг, дардга сал оғирроқ бўлсин. Оёғи синган одам ҳам шунчалик шовқин кўтарадими?

— Яхшиси уни бошқа хонага олиб ўтиш керак! Ўзини ўйламаса, бизни ўйласин, ахир ўлардай чарчаб юрган одамлар бўлсак! Дам олишимиз керакми-йўқми?!

Шундай кезларда Каримбой аканинг юзига қараб бўлмасди. Ҳамхоналарининг жиззакки, бетгаочпарлигидан кўнгли оригани мунгайган нигоҳларидан сезиларди.

— Ўғлимнинг аҳволи оғир, — деди у бир куни дабдурустдан ёнимга келиб. — Дардга енгиллигидан бақириб ётгани йўқ. Умуртқасиям лат еганми, дейман... Белини кўтара олмаяпти-да...

— Худо шифосини берсин, — дедим кўнглим гап тортиб.

— Ҳай... Ҳай... Ҳай... — Каримбой ака надомат билан бош чайқайди. Кейин кўзлари ёшланганча қўлини чап кўксига кўяркан: — Мана шу ерим... туз қуйгандай ачишадики... чидаб бўлмайди, — деди.

Бундай дақиқаларда тилимга тушов тушгандек гапира олмай қоламан. Дурустроқ таскин бериш ҳам қўлимдан келмайди. Ичимни ит тирнаётган бўлса-да, ўзимни бефарқ кўрсатаман.

Қаршимда бирдан бир юпанчидан жудо бўлиб, ҳаёти чил-парчин бўлган, қайғу ниҳоятда абгор қилиб ташлаган, букчайган жуссаси лаҳза сайин кичрайиб бораётгандай, фаромуш бир кимса турарди.

Аксига олгандай, ўша кунлари Ҳаким Назарич негадир кўринмай қолди. Кимдир шикоят қилиб борган, шекилли, бир куни кечки вақт ҳамма баракка тўпланган чоғи, Пўлат Дамирович кириб келди.

— Нималар бўляпти бу ерда? Одамларнинг тинчини бузаётган тўполончи қани? — деди у хонага кўз югуртираркан.

Ҳамма жим.

Каримбой ака гап нимадалигини фаҳмлади, шекилли, ранги бўздай оқарган қўйи аста ўрндан турди.

Турди-ю, ерга қараганча индамай тураверди.

— Нима бўлди? — деб сўради Пўлат Дамирович латта-путта билан ўраб ташланган Алишерга имо қилиб.

— Йиқилиб тушди...

— Йиқилиб тушишига ким айбдор? Биров итариб юбордим?

— Ҳеч ким... ўзи...

— Демак, бу ишда ҳеч ким айбдор эмас. Тўғрими? Ёки... — ижиклади Пўлат Дамирович. — Ёки шубҳангиз борми?

— Шубҳа йўқ... Кимдан шубҳа қиламиз? — деди Каримбой ака саросималаниб.

— Бахтсиз ҳодиса. Эҳтиётсизлик туфайли юз берган бахтсиз ҳодиса, шундайми?

Каримбой ака аллақандай хавотирдан сесканди.

— Шундайми? — такрорлади Пўлат Дамирович.

Каримбой ака бош ирғади.

— Демак, даъво қилишга умуман ҳақингиз йўқлигини ҳам биласиз?

Каримбой ака пешонасига кафтини босганча индамай тураверди.

— Нега жавоб бермаяпсиз? — Пўлат Дамировичнинг овози ўзгарди.

— Ука...

— Мен сизга ука эмасман!

— Кечирасиз... Пўлат Дамирович... бизнинг ҳеч кимга даъвомиз йўқ. Фақат ўғлимни даволатишга ёрдам беринг, илтимос.

— Бу иш билан Ҳаким Назаричга мурожаат қилинг!

Пўлат Дамирович бурилди, лекин шу заҳоти яна Каримбой акага юзланаркан:

— Ўғлингизни огоҳлантириб қўйинг, агар яна додвой қилиб, одамларнинг тинчини бузадиган бўлса, штаб казармасига обориб ташлаймиз! Тушундингизми?! — деди.

Каримбой аканинг юзи оқариб кетди.

Пўлат Дамирович баракдан чиқди.

Шайтон қутқусига учган кишилар тўпланган хонага шу қадар дилгир сукунат чўқдики, беихтиёр юрак гарс ёрилиб кетгудек.

Бир вақт аллаким олдимдан югуриб ўтди ва эшикка яқин ерда деворга суяниб турган киши устига ташланди.

— Сен бориб чаққансан, номард! Энди кўнглинг жойига тушдим? Ё ўзим тушириб қўяйми?!

Югуриб ўтган киши Хусан эди. Унинг бақувват қўллари орасида типирчиллаётган, кетма-кет тушаётган тепкилар зарбига чидай олмасдан бақираётган кимса Каримбой акага қўшни нар эгаси Алиназар исми йигит эди.

— Мен чаққаним йўқ! Ўлай агар, мен чаққаним йўқ! — дея айюҳаннос соларди у.

— Сен чаққансан! Сендан бошқа ҳеч ким эмас! — дерди Хусан уни томоғидан гиппа бўғиб олганча. — Одамларнинг пулиниям сен ўғирляяпсан! Билмайди, деб ўйляяпсанми?

— Ўлай агар...

— Ўлгинг келаятган бўлсанг, ўлдираман! — қутуриб кетган Хусан кучининг борича Алиназарни бўға бошлади.

Шўрлик чақимчи нафас ололмай хирқираб қолди.

— Ҳой, мусулмонлар! Нега жим турибсизлар? Ахир, уни ўлдириб қўйса, бошимиз яна балога қоладику! — дея чинқирди аллаким.

Бир неча киши Хусанга ёпирилди. Аммо Хусан ҳеч кимга куч бермас, оракашлар қўлидан тутса, у оёқлари билан Алиназарни тепкилаб қолар, жуда бўлмаса боши билан рақибининг дуч келган ерига қалла соларди. Барак шайтоннинг жанжалкаш малайлари уясига айланганди.

Энди аралашмасликнинг иложи қолмаганди.

— Хусан, бас қилинг! — оломон орасини ёриб ўтиб Хусаннинг қизариб-бўғриқиб кетган юзига тарсаки туширдим. Кейин унинг қонга тўлган кўзларига қаттиқ тикилганча паст, аммо қатъий оҳангда яна такрорладим:

— Бас қилинг, Хусан!

Хусан тутқаноқ жазавасидан ўзини йўқотиб қўйиб, кутилмаганда хушига келгандек бирдан қаттиқ сесканди. Менга еб юборгудек, ваҳшиёна назар ташлади. Болаларникидай беғубор кўзларини таниёлмай лол қолдим:

— Сиз... — у мени биринчи марта кўраётгандек юзимга тикилди.

— Ташқарига чиқайлик, Хусан, — дедим оҳиста, кейин унинг ҳамон титраётган билагидан тутдим.

— Йўқ! — Хусан шахт билан қўлини тортиб олди ва ташқарига отилди.

Мен жойимга қайтдим.

Кимдир Алиназарни ўрнидан турғазди. Унинг лаби ёрилган, юзи қонга бўялганди.

Ҳамхоналаримиз энди унга таъна тошларини ота бошладилар:

— Ҳайф-э сенга!

— Уялмасдан шу ишни қилдингми?

— Эрта бир кун ўзинг шу қўйга тушсанг нима қиласан?

— Ўмарган пулларингни эгаларига қайтар. Сенинг дастингдан неча киши оч қолди!

Қулоқларимни бекитдим.

Тўшагимга чўзилиб кўзларимни юмдим. Аммо сира уйқум келмасди.

Чироқ ўчди. Хонани қоронғилик чулғади. Аллақерда мусиқа янгради. Зериккан соқчилар гитарасини тинғирлатапти чоғи. Бегона юртнинг бегона оҳанги бўлгани учунми, мусиқа кўнглимга ёқмади, назаримда, бу оҳанг дераза ортида пусиб, тиш қайраб турган ажалнинг жодули ноласидай туйилди. Беихтиёр дераза томонга қарадим. Бизникига ўхшамайдиган бегона, совуқ ва ҳиссиз ойнинг хира ёғдуси ичкарига поёндоз бўлиб тушиб турарди...

* * *

Эрталаб соқчилари ҳамроҳлигида Пўлат Дамирович яна баракда пайдо бўлди. Ундан сал аввалроқ кирган Матчонов бизни аллақачон сафга турғазиб қўйганди.

— Сиз нима учун ишга чиқмаяпсиз? — деб сўради Пўлат Дамирович Каримбой акадан.

— Ўғлим...

— Нима ўғлим?

— Унга қараяпман ахир!

— Бунақаси кетмайди! Билиб қўйинг, баракда қолишга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ! Фақат ногиронларгина қолиши мумкин.

— Мен ишга чиқсам боламнинг аҳволи нима бўлади?

— Ошпазлар қараб туришади. Гапни кўпайтиришдан фойда йўқ. Ҳамма дарҳол ишга!

Каримбой ака ёлворувчи нигоҳ билан атрофдагиларга назар ташлади. Сафдагилардан садо чиқмади.

— Ҳаким Назарич қачон келадилар? — деб сўрашга журъат қилдим мен.

— Ҳаким Назарич хизмат вазифаси билан кетган, қачон қайтиши номаълум, — деди Пўлат Дамирович мени биринчи марта кўраётгандек ҳайрон бўлиб тикиларкан.

— Каримбой аканинг ўрнига ишлаб бермоқчимиз, у киши ўғлининг ёнида бўла қолсин бир неча кун, — дедим яна бироз дадилланиб.

Пўлат Дамирович кибрли нигоҳлари билан мени бошдан-оёқ кузатаркан, истехзо билан сўради:

— Шу жуссангиз билан икки кишилик, йўқ, уч кишилик нормани бажара олармикинсиз?

— Пули тўланса бўлди, ҳар қандай ишни эплаб кетаверамиз, — дея дангал жавоб бердим.

Пўлат Дамирович мени пул учун ўзини томдан

ташлайдиган чапанилардан деб ўйлади чоғи ё дилига бошқа бир ниятни тугдими, ҳар қалай:

— Бўпти, биз рози, — деди бироз юмшаб.

Сафдошларим ҳайратда, ахир шу пайтгача ҳеч ким Пўлат Дамирович билан бақамти туриб гаплаша олмадида. "Ундан аллақандай ёвузлик ҳиди келади", деганди Ҳусан бир куни Пўлат Дамирович ҳақида гапираркан.

Ёнимда турган Нурали қўлимни сиқиб қўйди. Бошқалари кўз қисиб, ияк қоқиб, ўз табриklarини йўллашди.

— Фақат, — дея ортига ўтирилди Пўлат Дамирович эшик олдига етганида, — аввал ўз нормангизни, кейин ота-боланинг нормасини бажарасиз. Ҳар кунлик сводкани бригадир Матчоновдан шахсан ўзим қабул қиламан!

— Хўп бўлади, — деб жавоб бердим шу заҳоти.

Пўлат Дамирович: "Бу қанақанги "ноёб" телба экан?" — дея ҳайрон бўлгандай, юзимга қарай-қарай чиқиб кетди.

— Барака топинг, ука, — дея қўлимни сиқди Каримбой ака. — Яхшилигингизни яхши кунларингизда қайтарайлик.

— Алишер соғайиб кетса, бас, менга бошқа ҳеч нарсанинг кераги йўқ.

— Алишер... Алишер... — деганча Каримбой ака ўғлининг ёнига кетди.

Нурали билан Ҳусан яқин келишди.

— Каримбой аканинг ишини эплай олмайсиз, — деди Нурали ташқарига чиқаётганимизда. — Лекин хавотириланманг, биз ёрдам берамиз, а, Ҳусан, тўғрими?

— Албатта.

— Каримбой акага қийин бўлди, — деди Нурали. — Ўзи йиқилиб, майиб бўлганидаям бунчалик қийналмасди.

— Адо бўлди, дейверинг, — дедим.

Ҳусан бўлаётган гап-сўзларга қўшилмасдан ерга қараганча биздан бир қадам олдинда кетиб борарди.

Шундай қилиб, умрим бино бўлиб, қўл урмаган ишим — ёғоч йўнувчилик касбини ўргана бошладим. Иш оғир эди, қийналардим, бошқаларга қараганда кўпроқ азият чекардим, аммо барибир ортга чекинмадим, шунга аҳд қилгандим, нега деганда, иш ҳақи қанча тўланишидан қатъи назар — мен бу ҳақда ўйламай қўйгандим ҳатто, — меҳнат, фақат меҳнатгина мени шайтон уясидаги тутқунликда жонимга оро кириши мумкин, деган хулосага келгандим. Акс ҳолда, аллақачон телба бўлиб қолишим тайин эди.

Барақда ярим соатдан ортиқ туриб бўлмасди. Алишернинг аҳволи оғирлашган, иситмаси кўтарилган, оғриқ кучайганди. Тез-тез ҳушдан кетиб қоларди. Қадамбой оға малласоч маъшуқаси орқали тинчлантирувчи дорилар келтириб берганидан кейингина Алишер сал-пал ўзига келиб қолди.

— Арзимаган матаҳ экан-ку, шунга шунчалик зор бўлдикми? — дерди Каримбой ака тинчлантирувчи дориларга ёшли кўзларини тикканча.

Бироқ бу дориларнинг таъсири вақтинчалик эди. Маълум муддат ўтганидан кейин Алишер яна безовталана бошларди. Бир куни Каримбой ака ёнидан бир даста пул чиқариб:

— Қадамбой оға, мана шу пулларнинг ҳаммасига тинчлантирувчи дори опкеб беринг, — дея ялинди.

— Иби, мунча кўп? — деди Қадамбой оға ҳайрон бўлиб.

— Дориси тутаб қолса, болам яна безовта бўлади...

— Майли-ку-я, лекин бу дорини ҳадеб еяверишдан фойда йўқ. Бу дори оғриқ бўлаётган ерни ухлатади, холос, даволамаяди!

— Э, майли, даволамаса ҳам майли, оғриқни билдирмай турса бўлгани... — деди Каримбой ака музтар аҳволда.

— Сиз-чи, яхсиси, Ҳаким Назарич келганларидан кейин олдига кириб, — дея ақл ўргата бошлади Қадамбой оға қозилик қилиш имкони туғилганидан бағоят руҳланиб. — Бор гапни у кишига очиқчасига айтинг. Ҳаким Назарич инсофли одам. Бу ердагилар орасида якка-ю ягона инсофли одам! У тушунади аҳволингизни ва ишонаманки, ёрдамини аямайди.

— Келсин... келганларидан дарров олдиларига кирман, — деди Каримбой ака. — Тўғри айтасиз, аҳволимизни у киши тушунади. Унгача дори-пори билан жон сақлаб турсин, девдим-да.

— Дорини ўйламанг, пулини берсангиз бўлди, ернинг остидан бўлсаям топтираман. Битта мегажинга сўзимизни ўткази олмасак, эркак деган номимиз қаёқда қолди?

— Барака топинг, илойим.

Каримбой ака бир неча кун аввал Ҳаким Назаричга учрашгани ҳақида Қадамбой оғага лом-мим демагани мени ҳайрон қолдирди.

Кунлар шу зайлда ўтарди.

Бу ерларда қор тез-тез ва мўл-қўл ёғарди. Туманли кунлар кўп бўларди. Изгирин, бўрон... Совуқ камида қирқ беш-эллик даража... Бундай аёвсиз қишни тушимда ҳам кўрмагандим. Барақдагилар ёппасига шамолдай бошладилар. Тунни ўтказиш азоб эди. Кимдир қув-қув йўталган, кимдир иситмадан алаҳлаган... Барак — кимсасиз оролга тушиб қолиб, ҳаётдан узилган, қаровсиз ва ташландиқ кема мисоли эди. Вақт ўз моҳиятини йўқотганди...

* * *

Алишерга дорилар таъсир қилмай қўйди. Сурункали иситма ва оғриқ унинг озгин вужудини тинимсиз ларзага соларди...

Шамоллаш мени ва Нурали билан Ҳусанни ҳам четлаб ўтмади. Аммо биз ётиб қолганимиз йўқ. Шамоллашни спирт билан даволаб юбордик. Ҳақиқий тоза спиртни Ҳусан топиб келди. Қаердан, қандай қилиб топганини у айтмади, биз ҳам сўрамадик. Уйқу олтидан озгина сув аралаштирилган спиртни сипқорардиг-у, жулдур кўрпамизга ўраниб ётардик. Қарабсизки, эрталабгача шамоллашдан асар ҳам қолмайди.

Бир куни кечқурун ишдан қайтарканмиз, ҳовлида юрган аёлларга кўзимиз тушди. Аёллар иккита эди. Бири ошхона эшиги олдида турарди, иккинчиси контора томон кетиб борарди. Орқаворатдан иккаласи ҳам менга танишдай туйилди.

— Ё товба! — деди Қадамбой оға ёқасини ушлаб. — Анови хотинлар сизларнинг ҳам кўзингизга кўриняптими?!

— Кўзингизга кўриняпти, — дея пичинг отди аллаким.

Ҳовлига дупур-дупур кириб келган эркакларга аёлларнинг ҳам назари тушди.

— Наргиза?! — ошхона эшиги ёнида турган аёлни таниб рўпарасида тўхтадим.

— Кимсиз?! — аёл аввалига қаттиқ сесканиб, ўзини ичкарига олди.

Соч-соқолим ўсган, ранг-рўйим бир аҳволда бўлганидан Наргиза мени дафъатан танимади.

— Давронман... эсингиздами?... Поезд... Саҳройилар...

— Ие... Вой ўлай... — Наргиза юзимга синчков назар ташлади. — Ўша Давронмисиз чинданам?..

— Чинданам ўша Давронман, — дедим қулиб.

— Ё товба, кўзларимга ишонмаяпман! Ўртоғингиз қани? Исми Сафаралимиди?

— Билмайман... Ўзингиз бу ерда нима қилиб юрибсиз?

— Э... — Наргиза тўлиб турган экан, кўзлари жиққа ёшга тўлди. — Кейин... айтиб бераман...

Шу вақт ортимдан:

— Нимани кейин айтиб берасан? — деган таниш овоз эшитилди.

Ўгирилдим. Рўпарамда Санобар турарди.

— Даврон! — у мени шу заҳоти таниди. Яқин келиб эски танишлардек қўл бериб кўришди.

Шерикларим анг-танг бўлиб қолишди.

* * *

Наргиза билан Санобарнинг қисмати ҳам бизникига ўхшашроқ. Улар пул солинган сумкачаларини ўғирлатиб қўйишган. Сумкачада пул билан бирга хужжатлари ҳам бўлган экан. Шу ерлик танишлари Олесядан ёрдам сўраш учун бораётганларида қўлга тушиб қолишган...

— Нима бўлгандаям сизни учратганимиз яхши бўлди, — деди Наргиза. — Ҳар қалай, кўз таниш бўлгани яхши-да.

— Қаерга келиб қолдик ўзи? Ўлай агар, ақлим етмайпти, — деди Санобар.

Аёллар анча-мунча қийналишган чоғи, рангрўйлари бир аҳволда эди. Мени учратганларидан улар хурсанд эди. Менинг эса кайфиятим бузилди.

— Биримиз ошпазлик қиларканмиз, биримиз кир юварканмиз, — деди Санобар бурнини жийириб. Кейин Наргизага қараб: — Кўрдингми, анови ойимчани атай ўзининг ёнига олиб қолди, — деди.

— Атай олиб қолгани йўқ, шекилли, — деди Наргиза.

— Атай қилган бўлмаса, нега унияем бизга қўшиб қўймади?! — деди Санобар ўжарлик билан.

— Дўхтир дўхтирлик қилади-да!

— Ким ҳақда гаплашяпсизлар ўзи? — дея аёлларнинг баҳсига аралашдим.

Бу вақтда биз — эски танишлар ошхонада суҳбатлашиб ўтирардик.

— Ҳақим Назарич деган киши яхши одамми ё... — Санобар шубҳали назар билан қаради.

— Ҳеч нарсага тушунмаяман, ўлай агар!

— ...ё анақа эркакларданми? — Санобар кўзларини ола-кула қилди.

— Ҳозирча бир нарса дея олмайман, — дедим ростига кўчиб.

— Ушанақалардан бўлса ановининг шўри қуриди, — деди Санобар. — Жа, ўзини тутиши бошқача эди-да. Баттар бўлсин!

Тоқатим тоқ бўлди, аммо начора, аёлларга бас келиб бўлармиди, айниқса, қалбини ҳасад жунбушга келтирган бир вақтда...

— Ҳа, ҳақиқатан ҳам юраги катта жувон экан, — деди Наргиза юрагимни қиздираётган қизиқиш оловига мой сепгандек. — Бирортаси шилқимлик қилиб ташланиб қолмасайди, деб биз иккимиз юрак ҳовучлаб турибмиз, у бўлса қилт этмайди-я! Худди отасининг чорбоғида юргандай...

— Кимни гапиряпсизлар ўзи? — деб юбордим охири.

Худди шу вақт ошхона эшиги секин гийқиллаб очилди. Ва... Ва остонада... Йўқ, энг аввал оппоқ манглай... ҳар толасидан учкун сачраётгандек қоп-қора, силиқ сочлар... камон қошлар остида бутун дунёни ўзида мужжасам этган денгиздек сокин ва тубсиз бир жуфт қора кўз янги пайдо бўлган юлдуз мисол "ярқ" этиб кўзга ташланди. Кейин ёқаси кўтарилган одми қора пальто, учи ингичка этик кийган, бениҳоя соҳибжамоллигидан ташқари, нимаси биландир бир қарашдаёқ одамни ўзига тортадиган навниҳол аёл хонага кирди.

— Келинг, Гулруҳ, — илтифот ила уни қарши олди Наргиза.

Аёл унга нимадир деди. Мен унинг овозини эшитдим, аммо сўзларини илғай олмадим. Назаримда, хона кенгайиб, улкан ялангликка айланиб қолгандай, анчадан буён дилгир кўнглим бехосдан ёришиб кетгандай бўлди. Аёлнинг овози шу қадар майин ва ёқимли эдики...

Қулоғимда қолгани шу.

Кейин аёл кетди. Эшик ёпилди. У хонага кирган чоғида ҳам, кетар чоғида ҳам мен томонга қарамади. Рўпарадаги деразадан унинг қордаги соясига кўзим тушди.

— Мана шу жувон ҳақида гапиряётганим-да, — деди Санобар. — Исми Гулруҳ...

— У ҳам сизлар биланмиди? — сўрадим ундан.

— Биринчи марта участкавойнинг хонасида учратгандик. Кейин битта камерада бўлдик. Шунда яхшироқ танишиб олдик, — деди Санобар яна.

— Ўзи содда, камсуқум кўрингани билан жудаям довурак экан, — дея гап қўшди Наргиза. — Участковой билан гаплашганини бир кўрсангиз эди! Ҳақим Назарич билан ҳам тап тортмасдан гаплашиб келди бу ерга келакелгунча...

— Савдода юравериб юзи қоғиб кетган-да, — дедим бирдан қалбимни муҳкам кайфият чулғаб олганини ҳис этарканман.

— Қаёқда! Бечоранинг биринчи марта чиқиши экан.

— Ёлғиз ўзи-я?!

— Бизам шунисига беш кетдик-да, — деди Санобар бозорчи аёлларга хос шартакилик билан.

Синчковлигим голиб келди. Гулруҳ ҳақида яна нималарнидир билиб олиш истагида гап қовладим:

— Тирикчилик тошдан қаттиқ деганлари шу-да. Ёшгина жувон бола-чақам деб ўзини бозорга урган, шекилли?..

— Ажрашган, — дея гапни илиб кетди Наргиза шу заҳоти. — Оиласи йўқ ўзининг. Келин бўлиб тушган жойи ночор экан, оилани сал ўнглаб олай, кейин фарзанд кўрармиз, деб бу бечора ишлаб юраверган, у ёқда эри бошқаси билан...

— Тавба қилдим, шу эркакларга ҳам ҳайронман, — Наргизанинг оғзидаги гапни юлиб олди Санобар. — Ўзи бир пулга қиммат бўлсам хотин зотига паст назар билан қарайди-я! Битта хотинни эглаб боқолмайди-ю, бошқасига кўнгли суст кетганига ўлайми?! Мана, мени айтди дерсизлар, мана шу жувоннинг эри ўзига умуман мос бўлмаган! Ақлли эркак бўлганида бу жувонни гўзаллиги учун ҳам бошига кўтарган бўларди. Тўғрими, тўғрими гапим? — Санобар қизгинлик билан менга тикилди.

— Масаланинг моҳиятини билмай туриб бир нима дейиш қийин, — дея мужмал жавоб қилдим.

— Чиройли аёллар бахтсиз бўлишади, деганлари рост, — дея гапини давом эттирди Наргиза. — Энди бечора ўлган акасининг болаларини боқиш учун тентираб юрибди.

— Айтганча, нега у сизлар билан эмас?

— Асли касби ҳамширалик экан. Шунинг учун Ҳақим Назарич уни конторада олиб қолди. Алоҳида хона қилиб берармиш. Касал бўлсаларингиз энди бемалол Гулруҳнинг олдига бораверасизлар. Биз...

— Вой-вой-эй, юрагим сиқилиб кетди, бўлди, ўша жувон ҳақида гапиряверманг, — дея Наргизанинг гапини чўрт кесди Санобар. — Ўзимиз ҳақимизда гаплашайлик. Менга қаранг, Даврон, сиз анчадан буён шу ердасизми?

— Нимайди?

— Анави Ҳақим Назарич деганларингиз, бу ерда ишлаганларингиз учун ҳақ тўлаймиз, деди. Шу гап ростми?

— Рост, шекилли. Уч-тўрт кундан кейин конторага қақриб чойчақа беради...

— Чойчақани биз аллақачон олиб бўлдик!

— Наҳотки?

— Сиз аёллар пулнинг юзини кўрмасангиз топширилган ишни кўнгилдагидай бажармайсизлар, деб қўлимизга пул берди ўша Ҳақим Назарич...

— Э-ҳа...

— Қолганини адрес бўйича уйларингга юборамиз, деди. Шу гап ростми? — Санобар ҳам, Наргиза ҳам ишонқирамагандай қараб туришарди.

— Бизга ҳам шундай дейишган.
— Ҳаммаларингизгами? — беихтиёр жўр овозда сўради иккала аёл.

— Ҳаммага.

— Ҳа-а, — деди Санобар кўнглида қониқиш туйиб.
— Ҳаммаларингизга шундай деган бўлса, бу гапга ишонса бўлади. Ахир, шунча одамни алдаб бўлмайди.

"Нега алдаб бўлмайди?" — деб юборишимга сал қолди. Аёллар билан хайрлашиб ташқарига чиқдим.

Қор учкунларди...

Баракда аллақандай жонланиш юз берди. Пала-партиш, жанжалкаш, сўқонғичу жулдурвоқи эркаклар галаси фавқулодда ҳодиса юз бергандек қутилмаганда тўсатдан ўзгариб қолишди. Устара нималигини унутиб юборган ёноқларга устара тегди. Ўрин-тўшак ҳар куни эрталаб йиғилиб, кечаси ёзиладиган бўлди.

Шахсан мен баракда аёл деб аталмиш зот пайдо бўлганини дастлабки кунги кечки овқатнинг таъми хушхўрлигидан билдим. Одатдагидай, қарам шўрва эди, лекин у ҳар кунгидан бутунлай бошқача эди. Анчадан буён иштаҳа билан овқатланмагандим, ахир.

Наргиза ош-овқатнинг устаси, ҳақиқий пазанда эди.

Санобар вайсақироқ хотин эди-ю, аммо ўзига топширилган ишни сидқидилдан бажарарди. Унинг шарофати билан ирkit ва жулдурвоқи ишчиларнинг энгил-бошига сон кирди. Санобар кирни қор сувига юварди. Бундан ташқари, у баракни ҳам тозалаб, супуриб-сидириб кўярди.

Бир куни унинг йўл устида Ҳаким Назаричдан:

— Баракни тозалаб турганим учун ҳам иш ҳақи ёзасизми? — деб сўраётганини эшитиб қолдим.

— Албатта. Как штик! — дея жавоб берди Ҳаким Назарич.

— Хўп десангиз, конторангизниям тозалаб берардим.

— Ҳожати йўқ.

Мутлақо қутилмаган, фавқулодда ҳодиса эртаси куни Гулруҳ баракка кириб келган куни юз берди. Мендан бошқа деярли ҳамма Гулруҳ ҳақида билмасди-да.

Уни Ҳаким Назарич баракка бошлаб келганди.

— Бутундан эътиборан "контора" қошида медпункт иш бошлади. Кимки тиббий ёрдамга муҳтож бўлса, бемалол мурожаат этиши мумкин. Гулруҳ тажрибали ҳамшира. Уйлайманки, барча саволларингизга ундан жавоб оласиз...

Ҳаким Назарич яна алланималар ҳақида сўзлади, аммо аминманки, ҳеч ким унинг гапларини эшитмади ҳисоб. Деярли эллик-олтмиш чоғли кишининг очкўз назари Гулруҳга қадалганди. Ростини айтсам, ўзим ҳам ундан кўз узолмай қолгандим. Йўқ, бу инсон фарзанди эмас, фаришталардан бунёд бўлган малоика эди!

— Саволлар борми? — мурожаат қилди Ҳаким Назарич баракдагиларга.

Дафъатан ҳеч кимдан садо чиқмади. Барак сув қуйгандек жимжит эди. Бир маҳал аллақандай қаттиқ ва тўхтовсиз йўтал тутиб қолди-ю, сукунатга дарз кетди. Гала-ғовур қўпди.

— Боламини ҳозироқ олиб ўтсам бўладими?..

— Йўталга қарши дори борми?

— Касалларга справка берилладими?

Пала-партиш, тўхтовсиз саволлар ёмғири ёғилди.

Гулруҳ шошмасдан, аниқ ва содда қилиб саволларга жавоб бера бошлади. У сўзлар экан, киприклари аста-секин кўтарилиб, сокин нигоҳлари хона узра кезинди. Қарашлари ниҳоятда мулоим эди.

Пировардида у менга тикилиб қолгандай туйилди. Сесканиб кетиб, ерга қарардим.

Шу вақт Ҳусан шартта билагимдан тутиб:

— Юринг, унга кафтингизни кўрсатамиз, — деб қолди.

Шоша-пиша қўлимни тортиб оларканман:

— Боринг-э! Нималар деяпсиз?! — дедим шивирлаб.

— Ахир кафтингизни... болта ялаб кетганди-ку!

— Аллақачон битиб кетган, — дея ёлғон сўзладим.

Бир неча кун илгари ёғоч йўниш чоғида укувсизлигим туфайли болтанинг ўткир юзи чап кафтимни ялаб кетганди. Спирт билан тозалаб, артиб, газак олдириб қўймаслик учун латта-путталар билан боғлаб юргандим.

— Алдаяпсиз, — деди Ҳусан шу чоғ. — Жароҳатингиз йиринглаб кетганига кўзим тушганди.

— Нега менга тирғалиб қолдингиз?!

— Жонон билан икки оғиз гаплашиш шарафига муяссар бўлиш илинжида эдим.

— Бориб гаплашаверинг, бунинг ҳеч қийин ери йўқ-ку.

— Бирор баҳона бўлганида...

Нурали Ҳусаннинг елкасига қўл ташларкан:

— Кўя қол, оғайни, у сени гап билан ўтқазиб кўяди, — дея попугини пасайтирди. — Кўрмаяпсизми, ўзига жуда ишонган аёлга ўхшайди.

Ҳусан индамай қолди.

Нуралининг гапида жон бор. Ахир баджаҳл ва серзарда эканликлари очофат қашқирнинг кўзларидай чақчайган нигоҳларидан аққол сезилиб турган эллик-олтмиш чоғли киши қаршисида ҳадиксираётганини билдирмасдан, хотиржам ва улуғвор қиёфада туришнинг ўзиёқ ҳамманинг қўлидан келавермайдиган иш-ку!

Қизиқишим ортди.

Шу пайт баракка соқчилари ҳамроҳлигида Пўлат Дамирович кириб келди.

— Ие, сиз бу ердамингиз? — у Ҳаким Назаричга мурожаат қиларди-ю, икки кўзи Гулруҳда эди.

— Ҳамширани ишчиларга таништираётгандим. Мана, йигинимиз ҳам тутаб қолди. Келдикми, Гулруҳ Қосимовна? — Ҳаким Назарич шошилганча Гулруҳни ташқарига бошлади.

Эшик ёпилгунча Пўлат Дамирович уларнинг ортидан қараб қолди...

Икки кундан кейин баракда яна бир киши пайдо бўлди. Бу Камолитдин эди. Икки қўли, икки оёғи йўқ, махсус аравачада ўтирган ёшгина йигит... йигитнинг... гўладан фарқи йўқ эди. Тилли-жағли гўла...

— Мехнаткашларга шон-шарафлар бўлсин! — дея шанғиллаганча кириб келди у кечки пайт.

У билан яхшироқ таниш бўлган бир неча киши истиқболга чиқиб, ҳол-аҳвол сўрашишди. Унга парво қилмасдан тўшагида ётганлар ҳам бор эди. Камолитдин уларнинг эътиборсизлигидан огринмади, аравачасини "ғийқ-ғийқ" қилганча ҳар бир кишининг олдига бориб астойдил сўрашиб чиқди.

— Сизни қаердадир кўрганман, лекин эслолмаяпман, — деди у менинг қаршимда тўхтаб.

— Дунё тор, — дея кулимсирадим.

— Ҳа, дунё тор, — деди Камолитдин гапимни маъқуллаб. Кейин юзимга синчиклаб тикиларкан: — Ҳозир бу кишининг ким эканлигини айтиб бераман! — деди баланд овозда. — Ҳей, баракдагилар, эшитяпсизларми?! Бу киши... Бу киши... Бу киши... расом бўлмаса-да, шунга яқинроқ бирорта санъатга яқин киши. Мен бир қарашдаёқ пайқадим бунини. Шундайми? Жавоб беринг, шундайми?!

Шовқин-сурон кўтариб, баланд овозда гапираётган Камолитдиннинг акси ўлароқ босиқ-вазминлик билан:

— Янглишдингиз, — дедим.

Камолитдин ҳайрат билан юзимга тикилди.

— Наҳотки? Наҳотки мен янглишган бўлсам? Мен-а?!

— Ҳа.

Шундай дедим-у, ўрнимдан туриб ташқарига чиқдим. Гапираётган "гўла"га қараш оғир эди.

— Даврон.
Ошхона деразасидан бошини чиқариб гапираётган Наргиза эди. Беихтиёр шу томонга юрдим.
— Сиз учун озгина гўшт қовуриб қўйгандим, еб олинг, — Наргиза стол устига ликопча қўйди.
— Қандай бўларкин...
— Уйланманг, қани, олинг, тез-тез еб олинг, — Наргиза қаршимга ўтириб олиб, қистай бошлади.
— Санобар кўринмайдими?
— Гулруҳга ёрдамлашгани кетди. Қанақадир идишларини қайнатиш керак эканми-ей. Даврон, бу ёғи нима бўлади энди?
— Нима бўларди...
— Бизни қўйиб юборишармикин?
— Тўғриси айтсам, билмайман.
— Уйдагиларнинг ҳоли не кечдйкин? — Наргизанинг кўзлари гилтилади.
— Ўзингизни ўйласангиз-чи!
— Уйга бир оғиз хабар етказишнинг иложи йўқмикин?
— Йўқ.
— Нима, шунақа қилиб юраверамизми?
— Ҳа.
— Ҳазиллашмаяпсизми?
— Ҳазилнинг ўрни эмаслиги кўриниб турибди-ку.
— Вой худойим! Қандай кунларга қолдим?... Шу ерда бир умр қолиб кетсак-а? — даҳшат ичида тикилди Наргиза.
— ...
— Даврон, қочишнинг иложи йўқмикин? — овозини пасайтириб сўради Наргиза.
— Ҳамма ёққа соқчи қўйиб ташланган-у...
Наргиза ликопчани олдимга янада яқинроқ суриб қўяркан:
— Мабодо бирор иш қилсангиз... мен беҳабар қолмайин-а? Хўпми, илтимос. Биласизми, — дея Наргиза олдинга энгашиб, овозини янада пасайтирди, — анови Санобар анча туллак хотин экан. Ҳақим Назаричга унинг хушомад қилганларини бир кўрсангиз эди! У ёққа ўтсаям кетидан югуради, бу ёққа ўтсаям! Ўша Ҳақим Назарич Гулруҳга ёрдамлашиб туринг, дегани учун ҳам мана ҳозир медпунктда ивирсиб юрибди.
— Ёрдам?!
— Ҳа, ёрдам. Нега ҳайрон бўляпсиз?
— Ҳайрон бўлаётганим йўқ.
— Кундузи бу ерда бўлмайсиз-да, кўп нарсалардан беҳабар қоляпсиз.
— Санобарнинг нияти кўпроқ пул ишлаш.
— Санобарни айтаётганим йўқ. Майли, у жонини жабборга бериб ишлайверсин. Менга мана шу ошхонанинг ўзи етади. Эрталабки ишларимни бажариб бўлганимдан кейин анови дераза олдида тубаретка қўйволиб, ташқарига тикилиб ўтираман. Аввал Пўлат Дамирович дегани медпунктга қиради. Қиради-ю, кўп ўтмасдан чиқиб кетади. Зум ўтмасдан Ҳақим Назарич деганлари хонасидан чиқиб эшик олдида турганча у ёқ-бу ёқни кузатган бўлади-да, яна ичкарига кириб кетади. Тушликдан кейин Пўлат Дамирович деганлари яна медпунктга кириб кетади. Бу сафар дарров қайтиб чиқмайди. Бирор ўн дақиқа чамаси ўтади. Шу вақт орасида Ҳақим Назарич уч-тўрт марталаб ташқарига чиқади-киради, қиради-чиқади. Сезишимча, иккаласиям хотинбоз!
— Уч кун ичида шунча ахборот тўплабсиз-а.
— Бунақа ишларни пайқаш учун уч кун эмас, бир қарашнинг ўзи кифоя. Чиройли хотинга эркаклар дарров қопқон қўйишади-да!
— Майли, мен бора қолай.
— Ўтиринг бирпас.
— Чарчаганман, дам олсам дегандим.
— Айтгандай, оёғи синган йигитни медпунктга олиб ўтишибди-а?

— Ҳа. Дарвоқе, ўша бечорадан бир хабар олишим керак. Эслатганингиз яхши бўлди. Яхши дам олинг.
Ташқарида сайр қилиш ниятим бор эди. Лекин ҳаво шу қадар совуқ эдики, чидаб бўлмасди. Шундай совуқда иккинчи сменада ишлаётганларнинг жонига тўзим берсин. Пул нималарга қодир! Аммо одамзоднинг ердан бош кўтармай қўйгани аламли-да.
Барак томон юрдим.
Алишерни медпунктга олиб ўтишганидан буён хона тинчиб қолган, кечалари бемалол ухлаётгандик.
Кириб боришим билан "гур" кулги кўтарилди.
Тўрт-беш киши йиғилиб олиб латифа эшитаётган экан. Латифагўй Камолиддин...
— Даврон, келинг, сиз учун яп-янгисидан айтиб бераман, — деди Камолиддин.
— Раҳмат.
— Келинг энди!
— Чарчаганман!
Тўшагимга чўзилдим.
Негадир юрагим сиқиларди. Наргиза... Санобар... Бетоқат Ҳақим Назарич... Пўлат Дамирович... анови гапираётган "ғўла..." ва яна...
Кечаси билан чап қўлим зирқираб чиқди.
Эрталаб ишга кетдим.
Аммо ишлай олмадим. Чап қўлим елкамга довр зирқираб оғрирди. Менинг ўрнимга ҳам Хусан ишлади.
Кечқурун ҳамма овқатга ўтирган вақтда мен медпунктга йўл олдим. Эшик олдида Пўлат Дамировичга дуч келдим. У билагига бармоғини босганча чиқиб кетаётганди. "Лоп" этиб кўз олдимга Наргиза келди: "Аёллар гирт ваҳимачи бўлишади-да".
— Мумкинми?
— Келинг, — жилмайиб қарши олди Гулруҳ. "Ҳаммани шундай кутиб олармикин?"
— Кафтим... умуман, қўлим икки кундан буён лўқиллаб оғрипти, — дедим латтага ўралган қўлимни олдинга чўзиб.
— Нега оғрир экан?
Гулруҳ шундай деганча қўлимдаги латтани тухум пўчоғини арчигандай тез-тез ечиб ола бошлади. Латтанинг охириги қисми кафтимга ёпишиб қолган экан, кўчириб олиш қийин бўлди.
— Бироз оғрийди, чидайсиз-да, — деди Гулруҳ мулойимлик билан. Кейин кичкинагина шишадаги қанақадир суюқликни кафтимга сурди. — Беш дақиқа кутамиз. Анови ерга ўтирақолинг.
— Хўп, — Гулруҳ кўрсатган стулга ўтирдим.
Беш дақиқа кутиш керак эди...
Шишалар ва яна аллаббалолар териб қўйилган столнинг нарёғида Гулруҳ қандайдир дори тайёрлапти. Унга тикилиб қарашга журъятим етмади. Хонани кўздан кечирдим. Хона каттагина, ёруғ ва озода эди. Ўнг томонда ёнма-ён қўйилган ойнаванд жавон ичида ҳар хил дори-дармонлар териб қўйилган. Тўр томон парда билан тўсилган. Дераза томонда аллақандай кумуш идишлар турарди.
— Анчадан буён шу ердამисиз?
— А?
— Анчадан буён шу ердამисиз, деб сўрагандим, — Гулруҳ столни айланиб ўтиб қаршимда тўхтади. — Қани, қўлингизни беринг-чи.
— Бир ойдан ошди келганимга.
— Ишлагани келганларданмисиз ёки...
— ... ёки адашиб, денг.
— Ҳа, менга ўхшаб, — кулди Гулруҳ.
— Менимча, ҳамма адашганлар шу ерда, шекилли.
— Бизнесменмисиз?
— Шунақароқ...
— Сиз бизнесмендан кўра илм билан шуғулланадиган кишиларга ўхшайсиз.
— Пешонамда бирорта ёзув ўқимадингизми мабодо?

— Пешонангизда ўқимадим-у, лекин кафтингизга қараб айтдим-да. Жисмоний оғир меҳнат қиладиган кишиларнинг қўли бошқа, қоғоз-қалам билан ишлайдиганларнинг қўли бошқа бўлади.

— Ҳозир мардикордан фарқимиз қолмади.

— Шундай дейсиз-у, бу барибир сезилиб туради. Эҳ-ҳе! — деб юборди Гулруҳ бирдан ёпишиб қолган латта парчаларини кўчириб олиб жароҳатимга тикилганча. — Яна лўқиллаб оғрийди, дейсиз-а? Шунчалик бўлади-ю, оғримасинми?!

— Ишга чиқсам бўладими?

— Йўқ. Ҳозир яхшилаб тозалаб, дори қўяман. Икки-уч кун ишга чиқмайсиз. Қўрқманг, справка ёзиб берман.

— Гап справкада эмас. Нима, кун бўйи баракда ўтираманми?

— Дам оласиз.

— Э! Шу агар дам олиш бўлса!..

Гулруҳ куюқ киприкларини пирпиратганча юзимга тикилиб турди-да:

— Тўғри айтасиз, — деди. — Иш билан вақтнинг кўзини ўймасангиз, бу ерда жинни бўлиб қолиш ҳеч гапмас.

Гулруҳга тикилиб қолдим. У айнан кўнглимдаги гапни гапирганди.

— Майли, ишга чиқаверасиз, лекин ҳар куни эрталаб ва кечқурун перевязкага келиб турасиз, хўпми? — деди Гулруҳ қўлимни бинт билан ўраркан.

— Айтганча, оёғи синган йигитнинг аҳволи қандай? Уни шу ерга ётқиздингларми?

— Алишер ухляпти. Ана, парда орқасида.

— Ўтсам майлими?

— Майли.

Ҳаворанг парда ортида жипс қилиб қўйилган уч-тўрт каравотдан бирида Алишер ухлаб ётарди. Табиб қўли текканлиги сезилиб турибди, ранг-боши тоза, анча ўзига келиб қолган, пишиллаб ухларди бола бечора.

— Уйғонганида келганимни айтиб қўясиз, — дедим эшик томон юрарканман.

— Ким келди, дей?

— Даврон аканг, десангиз бас. Умуман, аҳволи яхшими ўзи?

— Ҳозирча бир нима дея олмайман.

— Хўп, хайр, яхши дам олинг.

— Хайр.

Ҳовлига чиқдим-у, ўзимнинг "йўлкам" бўйлаб юриб кетдим. Осмонда ой баркашдек осилиб турар, юлдузлар чарақлар, ҳаво барибир совуқ эди.

Вужудимни аллақандай паришонлик, армон ва ғам-ғусса чулғаб олди. Ўзимни ёлғиз ва ночор ҳис эта бошладим.

Йўлкада Ҳусанга дуч келдим. У ҳам пўстинининг чўнтақларига қўлини солганча айланиб юрарди.

— Бугун қанақа кун, Ҳусан? — деб сўрадим ундан.

— Тўғриси, билмайман... Менимча, якшанба бўлса керак.

— Авваллари якшанба кунларини ўтказишим қийин бўларди.

— Ишга ўрганиб қолганингиз учун-да.

— Бу ерда-чи? Бу ерда нима халақит беряпти?

Ҳусан чуқур хўрсинди. Кейин:

— Халақит берадиган нарса кўп. Лекин мен бу ҳақда ўйламасликка ҳаракат қиламан. Кун тугаётганига хурсанд бўламан, — деди.

— Мен ҳам...

— Яна бироз айланамизми?

— Йўқ. Баракка қайтаман. Бугун негадир шаштим пастроқ.

— Бўп туради.

Ҳусан йўлкада қолди.

Мен баракка йўл олдим.

Ҳовли тепасида коптокдай оппоқ ой осилиб турарди. Бироздан кейин совуқ шамол турди...

Одатдагидан эрта уйғониб баракдан чиқдим.

Зўрайган шамол тунни олдига солиб кува бошлаган, осмоннинг бир чети оқаринқираб турарди.

Медпункт чироғи ёниқ эди. Эшикни қия очиб ичкарига бош суқдим.

— Салом.

— Келинг. Қўлингиз қалай?

— Бир нав.

— Қани-и... — Гулруҳ бинтни ечиб кафтимни кўздан кечирди. — Яхши. Икки-уч кун дори суриб турсак анча дуруст бўлиб қолади.

Гулруҳ дори ва бинт олиш учун жавон сари юрди. Шу вақт хонага Пўлат Дамирович шахд билан кириб келди.

— Бу ерда нима қиляпсиз? — деб сўради у хўмрайганча мендан.

— Қўлимни даволатгани келдим.

Пўлат Дамирович ўзини гапимни эшитмагандай тутиб бўш стулга бориб ўтирди. Оёқларини чалиштирганча Гулруҳга қаради.

— Хайрли кун, Гулруҳ хоним! — деди у аллақандай кинояли оҳангда.

— Хайрли кун, — жавоб берди Гулруҳ мутлақо жиддий тарзда.

— Беморингизнинг жароҳати жиддийми ёки шунчаки баҳонами?..

— Жиддий.

Гулруҳнинг гул япроғидай нафис юзи қизаринқираган, демак, кинояли оҳангни пайқаган, лекин ҳеч нарса бўлмагандай, ўзига қаттиқ тикилиб, ҳар бир хатти-ҳаракатини ошқора кузатаётган Пўлат Дамирович гўё бу хонада йўқдай, ўзини эркин тутганча жароҳатимни тозалади, малҳам суриб боғлади. Кейин:

— Кечқурун яна кириб ўтишни унутманг, — деб тайинлади.

— Кечқурун келиш шарт эмасдир. Арзимаган яра экан-ку! — деди Пўлат Дамирович, овозидан аллақандай гаразнинг ҳиди келарди.

— Келиши шарт, — деди Гулруҳ қатъий оҳангда.

— Нима зарур сизга! Шунақаси даф бўлавермайдими?!

Гулруҳ нимадир дегандай бўлди. Лекин мен эшитмадим. Ташқарига чиқиб қўйгандим аллақачон.

Ҳовлида Қаримбой ака ва яна беш-олти кишига дуч келдим. Улар медпунктга боришаётган эди. Булар орасида Аслидин деган йигит эътиборимни тортиди.

— Сиз ҳам касалмисиз? — деб сўрадим ундан атай.

— Ие, ҳали хабарингиз йўқми? — деди у юришдан тўхтаб.

— Афтингиз касалга ўхшамаяпти-да.

— Касалимиз ичимизда, ичимизда, — деганча Аслидин йўлига равона бўлди.

Ўттиз бешларга борган, кўзлари ўйнаб турувчи бу йигитни ёқтирмасдим. Биринчидан, қақирилмаган меҳмондай дуч келган даврага суқилиб кетаверарди. Иккинчидан, енгил табиатлиги шундоқ юз-кўздан аниқ-таниқ акс этиб турарди. Учтинчидан, ўтган йили сотувчи аёллардан бирига дабдурустдан ташланиб қолганини эшитгандим. Тўртинчидан... дарвоқе, нега унга тирғалиб қолдим?

Нонушта қилиш учун емакхонага бурилдим. Лекин иштаҳам йўқ эди. Бир чашка қайноқ чой ичдим-у, ишга жўнаш тадоригини кўрдим.

Шамол янада зўрайган, қорнинг кумуш зарраларини учирарди.

Иш вақтида Ҳусан билан гурунглашмоқчи бўлиб ёнига ўтдим. Лекин унинг гаплашгиси келмаётганини, машқи пастлигини пайқаб ортимга қайтдим. Ҳусан аллақандай ўйчан, одамови бўлиб қолганди.

Кечга бориб шамол бўронга айланди. Иккинчи сменага ҳеч ким чиқа олмади. Бунинг устига, чиқоқ ўчиб қолди. Фақат иккитагина шам липиллаб ёниб турган хона нимқоронги эди. Бўрон учираётган қор учқунлари дераза ойналарига чирс-чирс уриларди.

Ўшанда бўрон бир кеча-кундуз хуруж қилди. Ишга бориш тугул ташқарига чиқишнинг иложи бўлмай қолди. Чунки қор уюмлари уйларнинг деразаларига қадар кўтарилган, юриб бўлмасди. Ниҳоят кўплашиб бир амаллаб эшик очиб ташқарига чиққанимизда бўрон тинган, қуёш чарақлаб турарди.

Бўрон турган оқшом "контора"да Ҳақим Назарич навбатчи эди. Одатда, улар Пўлат Дамирович иккиси галма-галдан навбатчилик қилишарди-да. Навбати ўтган киши эрталаб уйига жўнарди. То эртаси куни эрталабгача унинг қораси кўринмасди. Шу куни эрталаб Ҳақим Назарич ҳам уйига кетиши керак эди. Лекин у бундай қилмади. Олти-етти чоғли кишини баракда олиб қолиб, қўлларига курак тутди.

— Тушликкача қордан асар ҳам қолмасин, — деди у қор уюмларини кўрсатиб.

Бошқалар ишга кетишди.

Қор қуровчилар орасида мен ҳам бор эдим. Кафтимдаги жароҳатим ҳали яхши битмагани учун куракни тутишга ҳалақит берарди. Шундай бўлса-да, индамасдан, жон-жаҳдим билан қор қурашга киришдим.

Азалдан қор қурашни яхши кўрардим. Кечга бориб қўлим ишдан чиққан ҳисоб, туз қуйгандай ачишиб оғриётган кафтимга қараб бўлмасди. Жароҳатим тез тузалаётганидан хавотирда эдим. Мана энди яна анча кун медпунктга қатнаш имкони бор...

Кечқурун ҳаммадан кейин ошхонага кирдим.

Наргиза йиғлаб ўтирарди.

— Нима бўлди?

Наргиза баттар хўнгради. Унинг ўрнига Санобар жавоб берди:

— Э ўлсин! Анови қирчанги хачирларингиздан биттаси тегажоқлик қилибди-да. Шунга хафа бўлиб йиғлапти. Йиғлаш ўрнига бошлаб таъзирини бериш керак эди!

— Ўша қирчангининг исми нима экан?

— Аслиддинми, нима эди? — Санобар Наргизага юзланди.

Наргиза ўпкасини тутолмай йиғларкан, йиғи аралаш ёзғирди:

— Аллақаёқдаги... қаланги-қасангидан гап эшитдим...

Нима ҳақи бор эди менга бундай дейишга?!

— Қизиқ гапларни гапирасан-а? — деди Санобар жаҳли чиқиб. Дугонасини ёш боладай авраш жонига теккан шекилли. — Ҳар хил гапларни эшитмайин десанг, уйингда ўтир эди.

— Ҳаммасига... ҳаммасига... Эрим сабабчи... Эрим... Эрим уқувли бўлганида...

Юзимдан иссиқ чиқиб кетди. Ё худо, эридан нафратланмайдиган аёл бормикин бу дунёда?!

Жаҳд билан баракка кириб бордим. Аслиддин ерга тўшалган исқирт шолча устида шериклари билан қарта ўйнаб ўтирган экан. Шартга елкасидан тутиб куч билан ўрнидан турғазди.

— Ие, тинчликми, братан? — Аслиддин без бўлиб юзимга тикилди.

— Ошпаз аёлни нега хафа қилдинг?!

— Мен хафа қилибманми? Ким айтди буни сизга?

— Ҳозироқ бориб кечирим сўрайсан. Акс ҳолда, башарангни шундай безаб қўяманки, туққан онанг ҳам танимай қолади!

— Хўп. Хўп. Тонг отсин...

— Йўқ, ҳозироқ бориб кечирим сўрайсан!

— Нега энди мен кечирим сўраканман? Ўша хотиннинг ўзи-ку жилпанлаган! Тўшакка тортсам ҳам йўқ демасди...

Аслиддиннинг юзига мушт туширдим. Гала-говур кўтарилди. Аслиддиннинг тарафкашлари менга ёпирилишди. Роса мушшлашув бўлди.

Ярим соатдан кейин Ҳақим Назаричнинг хонасида ўтирардим.

— Мен сизни дуруст одам деб юрсам, гирт безори экансиз-ку, — Ҳақим Назарич таънали назар ташлаётган бўлса-да, овози қаҳрли эмасди.

Чурқ этмадим.

— Ўша аёл танишингизми? Бунчалик жон куйдириб ҳимоя қилганингизга қараганда...

— Аёл фақат таниш бўлсагина ҳимоя қилинадими?!

Ҳақим Назаричнинг юзига қизил югурди.

Гурс-гурс қадам саси эшитилди йўлакда, зум ўтмасдан хонага Пўлат Дамирович кириб келди.

— Булар билан разбор қилиб ўтирасизми, Ҳақим Назарич?! Шартга казармага жўнатинг. Ўша ерда бунақаларнинг суроби тўғриланади, — деди у кира солиб.

— Баракка боринг, — деди Ҳақим Назарич менга.

— Ҳақим Назарич, бу нимаси?.. — дея норозилик билан тўнғиллади Пўлат Дамирович.

— Керакли жазони олиб бўлди, — деди унга Ҳақим Назарич куруққина қилиб.

Шошилмасдан эшик томон юрдим.

Ортимдан Ҳақим Назаричнинг овози эшитилди:

— Йўл-йўлакай медпунктга кириб, кўзуга бир қараб кетинг...

Унинг овозида аллақандай энгил кулги оҳанги бордай эди.

Ташқарига чиқдим. Эшик олдида бироз турдим. Сўнг медпункт томон юрдим.

— Вой! — менга кўзи тушган Гулруҳ ҳайратдан донг қотди.

— Нега ҳайрон бўляпсиз? — дедим гапиришга қийналаётганимни сездирмасликка уриниб.

— Тинчликми?

— Тинчлик.

— Афтингизга қараганда, тинчлик эмасга ўхшайди.

— Кўзуга беринг, илтимос.

Гулруҳ стол тортмасидан тўртбурчак кўзуга узатди.

— Э-ҳа, гап бу ёқда экан-да! — деб юбордим кўзугаги аксимга қараб ўзимни таний олмай қолганимдан ҳайратга тушиб.

Айтсам ишонмайсиз, юзим кулгили тарзда қийшайиб қолганди. Қовоқларим ёрилган, шишиб кетган лабимдан қон сизарди.

— Нима бўлди ўзи? — Гулруҳ пахта ва спирт билан ёнимга келди. — Қани, менга қаранг-чи.

— Ўҳ... секироқ...

— Жонингиз шунчалик ширинми?

— Албатта.

— Муштлашаётганда нега шуни ўйламадингиз?

— Муштлашганимни ким айтди сизга?

— Афтингиз айтди. Ҳали кафтингизни ҳам...

Мен гуноҳкорона кулимсираганча кафтимни кўрсатдим.

— Вой-бў! Жонингиз савил экан сизни! — деди Гулруҳ, кейин бирдан юзимга кўзи тушди-ю, кулиб юборди.

Болаларча беғубор, самимий кулди.

— Дунёдаги энг чиройли эркак мен бўлсам керак.

— Ҳа... топдингиз...

Эшик тақиллади.

— Кириб, кираверинг, — деди Гулруҳ кулгидан ёшланган кўзларини дастрўмолига артаркан.

— Гулруҳ Қосимовна... — юзи қордек оппоқ Ҳақим Назарич эшик олдида туриб қолди.

— Жуда шошилинч эмасми? Мен ҳозир ишимни тугатаман, — деди Гулруҳ.

— Тинчлантирувчи бирор нимангиз борми?

— Ҳозир... Бироз кутиб туринг, — деди Гулруҳ

менга, кейин қандайдир қутини олиб Ҳақим Назаричга яқин борди. — Яна юрагингиз безовта қилиятими?

— Ҳа.

— Қон босимингизни ўлчаб кўрсам майлими?

— Яхши бўларди.

— Бу ёққа ўтиринг.

Ҳақим Назарич Гулруҳ суриб қўйган стулга ўзини ташлади. Унинг ракази йўқ, шекилли.

— Қон босимингиз жойида, — деди Гулруҳ тонометрни стол устига қўяркан. — Фақат юрагингиз сал тез уряпти. Менимча, бу чарчаганлик оқибати. Яна об-ҳавонинг ҳам таъсири бўлиши мумкин. Мана бу дорини тилингиз тагига ташлаб шиминг.

Гулруҳ Ҳақим Назарични тинчлантириб менинг олдимга келди.

Оғриққа базўр чидаб ўтиргандим. Асабларим ниҳоятда таранглашганди. Гулруҳнинг юмшоқ, ҳароратли бармоқлари қўлимга тегиши ҳамон бирдан бўшашдим: "Эҳ-ҳе, бу қўлни аллазамонлардан буён ҳеч ким силамаган эди..."

Кўнглимдан нелар кечаётганидан беҳабар Гулруҳ ўз ишини астойдил бажарарди.

— Эртадан бошлаб ишга чиқишни қатъиян ман қиламан, — деди Гулруҳ.

— Бунинг сираям иложи йўқ.

— Бу қўл билан ишлаб бўлмайди! Ҳақим Назарич, ишчингизга ўзингиз тушунтиринг.

— Қўл керакми ёки пул? — бироз ўзига келиб қолган Ҳақим Назарич ғалати савол берди.

— Пул, — дедим мен.

Ҳақим Назарич: "Мана, кўрдингизми?" дегандай Гулруҳга қаради.

Мен индамай хонадан чиқдим.

Баракадагиларнинг ярми дўстларча, ярми рақибига қарагандай адоват билан қарши олишди мени.

Кимлардир нималардир дегандай бўлди. Аммо мен ҳеч кимга кулоқ солмасдан тўғри бориб тўшагимга чўзилдим.

Хусан негадир тўшагига кўринмасди.

Анчагача ухлай олмасдан қийналиб ётдим. Бугунги мушшлашувдан кейин Гулруҳ мен ҳақимда қандай хаёлларга бордийкин? Ахир зоҳиран тан олгим келмасда, ботинимда анчадан буён Гулруҳда яхши таассурот қолдириш истаги туғилганда-да. Бу ёғи қандоқ бўлди? Гулруҳ мени ким деб ўйладийкин? Ўйлаб ўйимнинг тагига етолмасдим. Кўнглимдаги ғашлик кучая борди ва бирдан ўзимни ёмон кўриб кетдим. Кейин бутун дунё кўзимга хунук кўрина бошлади. Адёл билан бошимни ўраб олдим. Ташқарида гитара овози ва аллақимнинг бўғиқ хиргойиси эшитилди: "Ах, какая жена..."

Эрталаб Пўлат Дамирович соқчилари кузатувида баракка кузгундай бостириб кирди. Биз одатдагидай сафда турардик.

— Бошвоқсиз тўнкалар! — дея бақира кетди у кирган заҳоти қутурган итдай. — Хом сут эмган, ипирисқилар! Кимдан сўраб мушшлашувга чиқдинглар?! А, сендан сўраяпман?!

Пўлат Дамирович ҳар бир ишчининг рўпарасида тўхтаб, пешонасига бармоғини бигиз қилиб ниқтарди. Навбат Хусанга келди.

— Сендан сўраяпман, аҳмоқ!

Пўлат Дамирович унинг ҳам пешонасига бармоғини бигиз қилиб ниқташга чоғланди, лекин Хусан чап берди, ўзини четга тортиди.

Кейин нафрат билан:

— Қўлингизни торт, ифлос! — деб бақирди у.

— Вой аблаҳ! Кимни ифлос деяпсан?! — Пўлат Дамировичнинг кўзларидан ўт қақнади.

— Кимни бўларди, сени-да, нодон! — Хусан кутилмаганда хоҳолаб кулди. — Нодон бўлмасанг, ўйлаб гапирардинг-да.

— Эси жойидами бу боланинг?!

— Ўзингизнинг эсинг жойидами? Ҳеч замонда мушшлашувга бировдан рухсат сўраб чиқиладими, галварс?!

Пўлат Дамировичнинг юзи кўкариб кетди.

— Соқчи! — дея чинқирди у.

Шу вақт эшикдан Ҳақим Назарич кириб келди.

— Нима гап? Нима тўполон? — деди у ҳаммага бир-бир кўз югуртираркан.

Пўлат Дамирович дарҳол ўзини босиб ҳозиржавоблик билан деди:

— Кўрмайсизми бу итдан тарқаганларни?! Кечадан буён мушшлашиб бир-бирларининг гўштини еб ётишибди! Буларнинг ҳаммасини қамоқда чиритиш керак!

Хусан тилини тийиб туролмади:

— Қамоқдан нима фарқи бор бу ернинг?

— Ҳов тўтиқуш!..

— Ўзинг кенгуру!

— Жим! Жим бўлинг! — хитоб қилди овозини кўтармасдан Ҳақим Назарич. — Ҳозироқ жим бўларинг! Акс қолда..

Барак сув куйгандай жим бўлиб қолди.

— Гап бундай, — давом этди Ҳақим Назарич, — бу ерда тўполон қилишга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ. Нега деганда, биз ҳеч бирингизни ноқонуний равишда бу ерда ушлаб турганимиз йўқ. Ҳар бирингизнинг фақат ўзингизгагина маълум сабаблар туфайли бу ерда юрибсизлар. Шундай экан, бундан кейин кимда-ким тўполон қиладиган бўлса, кескин чора қўллашга мажбурмиз. Дастлабки чорамиз шундан иборатки, барақда бир киши гурбатни бошлаган бўлса-да, энг камида йигирма киши маошсиз қолади!

Сафдагилар гувраниб қўйишди. Аммо ҳеч кимдан садо чиқмади.

— Иккинчи чора шундан иборатки, безорилик қилган шахс билан ади-бади айтишиб ўтирилмайди, иши тўғридан-тўғри судга оширилади. Тушунарлими?

Сафнинг у ер-бу еридан гудранган, бўғиқ овозлар эшитилди.

— Тушунарли бўлса, жуда соз, — деди Ҳақим Назарич, кейин Пўлат Дамировичга юзланди. — Кетдик!

Пўлат Дамирович бўғиққанидан қип-қизариб кетган, лекин Ҳақим Назаричга эътироз билдира олмасди.

Иккала бошлиқ ҳам чиқиб кетишди.

— Қари туллак! — дея сўкинди Хусан. — Биз учун энг оғир жазо иқтисодий чора деб ўйлаганини қаранг. Шу қилганига кейинги маошнинг бир тийинини ҳам олмайман. Башарасига қараб отаман!

— Менимча, Ҳақим Назарич бир ўқ билан икки куённи урди, — дедим ўйчан оҳангда.

— Тушунмадим.

— Нимасини тушунмайсиз? У сиз билан мени Пўлат Дамировичнинг зуғумидан асраб қолди.

Энди Хусан ўйланиб қолди.

"Ҳа, одамлар билиб айтишаркан, — дея хаёлдан ўткадим. — Ҳақим Назарич инсофли одам. Менга номаълум қандайдир сабаблар туфайли Пўлат Дамировичнинг устидан ҳукм юргизадиган ва вақти-вақти билан унинг зулмона хатти-ҳаракатларини чеклаб турадиган мана шу мулоҳазакор Ҳақим Назарич бўлмаганида бу ердагиларнинг шўри қуриркан!"

Эрталаб медпункт эшиги олдида яна Пўлат Дамирович билан тўқнаш келдим.

— Сиз ҳалиям бу ерда ўралашиб юрибсизми? — деди у майда ҳашаротга қараётгандек ижирганиб тикиларкан.

Мен уни пайқамагандек индамадим, шунда у шу қадар қизариб-бўзариб, газабдан қалтираб кетдики, иложи бўлса, даст кўтариб улоқтириб юборса ёки ерга

юмалатиб коптокдек обдон тепкиласа, топтаса, кейин товлари билан хумордан чиққунча эзгилаб, абжағимни чиқариб йўқ қилиб ташласа!

— Ҳой пайтавақулоқ, кўппак, бурдалаб ташламасимдан бу ердан йўқол! — деди у ғазабини зўрга босиб.

— Ўзинг йўқол!

— Келгинди, саёқ...

— Ўзинг ўрис чўчкасисан!

Пўлат Дамировичнинг юзи қийшайиб кетди. Айл қоматини эғди-ю, этигининг қўнжига қўл юборди. Худди шу вақтда остонада Гулруҳ пайдо бўлди.

— Пўлат Дамирович, укол вақти бўлди, кирмайсизми? — деди у ҳеч нарсдан беҳабардай хотиржам оҳангда.

— Ҳозир...

Пўлат Дамирович ёнимдан ўтаётди яна туртиб ўтишга уринди, лекин бу сафар уддасидан чиқолмади. Мен ўзимни четга тортишга улгурдим.

— Гулруҳ Қосимовна, сизни кўрсам эгим жунжакадиган бўлиб қолибди, — Пўлат Дамировичнинг кувноқ овози эшитилди ичкаридан.

— Кўрқинчли махлуққа ўхшайманми шунчалик?

— Сиз эзгулик ва ёруғлик фариштасисиз!

— Эзгуликни тушунса бўлади, лекин нима учун ёруғлик?..

— Ёруғлик, бу нур, ҳарорат дегани. Сизга қарасам зимистон кўнглим ёришиб кетади!

— Сизнинг кўнглингиз ҳам гаш бўладими?

— Эҳ!.. Ўйлайсизки, бу одам...

— Мана, бўлди, энди бемалол ишга кетаверишингиз мумкин.

— Гулруҳ Қосимовна, мен кетмасдан шу ерда ўтирсам майлими? Сизни қоровуллаб!..

— Майли-ю, лекин нима учун, кимдан қоровуллайсиз?

— Ташқарида турган таъвиядан! Биласизми, у қанақа махлуқ?!

— Ишга кеч қолмайсизми?

— Менда иш вақти деган нарса йўқ. Анови махлуқ сизга бирдан ташланиб қоладими деган ташвишдан бошқа ташвишим ҳам йўқ.

— Унчаликка боришмайди...

— Мен уларни яхши биламан. Пул учун ўзини томдан ташлайди улар. Акс ҳолда, бу ерда хор-зор бўлиб юришармиди?! Мана биттаси ўзингизга маълум, қўлидан айрилиб қолишини била туриб бир кун ҳам ишдан қолмайди. Ишга чиқмаса мўмай пулдан қуруқ қолади-да! Ҳойнаҳой, у ёқда беш-олтита боласи, хотини бордир. Жароҳати гангренага айланиб кетса нима бўлади?! Дайди-келгиндилар босиб кетди ҳамма ёқни!

— Пўлат Дамирович, эсингиздан чиқарманг, мен ҳам ўшаларданман!

— Сизни қисмат бу ерга бошлаб келган. Мен билан учраштириш учун.

— Айтганча, уколнингиз кам қолди. Олиб келиб берасизми?

— Эртага опкесам бўладими?

— Ҳа, бугунга етарли. Даврон!

Хонага кирдим. Эшикни очганимда йўлакдаги ғалаговур ичкарига ёпирилди.

— Одам кўпми? — сўради Гулруҳ.

— Одатдагидай, — тўнг жавоб бердим.

Гулруҳ юзимга ғалати қаради.

— Пўлат Дамирович, уколдан кейин бироз ётишингиз керак.

— Шунақами?

Пўлат Дамирович ўрнидан турди.

— Эҳ-ҳе, ириб кетибди-ку! — деди у жароҳатимга кўз ташларкан. — Ҳадемай қўлдан айрилиши турган гап! Чурқ этмадим. Сезиб турибман, у атай шундай деяпти.

Юзидаги кишининг жигига тегадиган, қадр-қимматини ерга урадиган ифода ва кулгиси шу қадар тақдиромуз эдики, базўр ўзимни босиб, гўё уни писанд қилмагандек то хонадан чиқиб кетгунча сурбетларча тикилиб туравердим.

— Ғалати киши, а? — деди Гулруҳ унинг ортидан.

— Қўлида тўппончаси бор тўнка!

— Бугун кайфиятингиз йўқроқми?

— Бинойидай.

— Қўлингиз кечаси қаттиқ оғримадими?

— Йўқ!

— Уч-тўрт кун ишга чиқмай турақолинг.

— Пулдан қуруқ қоламан!

— Ёш бола экансиз! Кечқурун сал вақтлроқ келинг, негадир одам кўпайиб кетяпти.

— Ўйлаб кўраман.

Авзойим бузилгани. Асабийлашардим.

Ташқарига чиқдим. Ўз-ўзидан жаҳлим чиқа бошлади.

Қўллариди супурги ва челақ кўтариб олганча боқилган ғоздай ҳовлида лапанглаб юрган Санобарга кўзим тушиб хотин зотига нафратим ошди. Аёллар янги ҳаётга тез кўникадилар ва ҳеч жирканмай, унга қарши руҳан исён кўтармай, бундан ҳеч қандай кўрқинчли нарса ҳам кутмасдан, ўзларининг янги тақдирига пешвоз чиқаверадилар, шекилли. Улар пулларини ёки бирор қимматбаҳо тақинчоғини ўғирлатиб ёки йўқотиб қўйишгандагина қаттиқ кўрқиб кетсалар керак.

Гулруҳ ҳам шуларнинг бири-да. Ким билсин, у соддаликни ўзига ниқоб қилиб олган макқорадир эҳтимол. Ахир, эркаклар томонидан улуғланиб, кўкларга кўтариладиган ёқимли соддалик кўп ҳолларда муҳтарам заифларимизни хавф-хатардан сақлаб қолган...

— Алишернинг аҳволи яхшими? — деб сўради тушлик маҳали ёнимга келган Нурали.

— Дуруст, шекилли.

— Ўзини кўриб турибсизми?

— Бир марта.

— Каримбой аканинг негадир қовоғи очилмайди.

Шунинг учун сўраяпман-да.

— Унчаликмас, менимча. Ҳар гал борганимда ухлаб ётган бўлади.

— Ҳусан кўринмайдами?

— Ҳусан? Шу атрофда юрувди.

— Ундан бироз спирт сўрасам дегандим. Негадир чап оёғимнинг бармоқлари кичишяпти. Шерикларим спирт билан артиш керак, дейишди.

— Яхшиси медпунктга учраг.

— Қандоқ бўларкин? Шусиз ҳам касаллар кўпайиб кетди.

— Спирт топиш қочмас. Аввал дўхтирга учрашинг.

Нурали кетди.

Қўлим ишга бормаи, ходалардан бирининг устида анчагача хаёл суриб ўтирдим. Менга қадрдон манзиллардан ўтиб келаётган куёш нақ тепамизда туриб олиб кумушранг нурларини мўл-қўл сочарди, аммо ўлай агар, заррача ҳам тафти йўқ эди. Ҳа, бу ёрнинг ўзи бир олам. Нафақат тартиб-қоидалари, балки бу ёрнинг куёши ҳам, ойи ҳам ўзгача. Чарақлаб туради-ю, тафти йўқ. Бу ерда инсон қанчалар тубанлашуви, ўзлигини йўқотиши, ботиний дунёсидаги энг олий туйғуларини ҳам ҳеч иккиланмасдан ҳалок этиб юборишга қодир. Шу билан бир вақтда бутунлай бунинг акси юз бериши ҳам мумкин. Зотан, кулфат ҳам ўзига хос нарса. Кулфат туфайли ҳаётни чуқурроқ ҳис этадиган бўлиб қолсан...

"Чилпарчин бўлган ҳаётни тиклаб бўлармикин?"

Аллақайдан ўқ овози эшитилгандай бўлди. Сергак тортиб ён-веримга қарадим.

Тошпўлат билан Файзи ҳам ҳайрон бўлиб туришганди.

— Ўқ овозими? — деб сўрадим улардан.

Шу вақт иккинчи ўқ овози янгради.

Бу гал аниқ эшитдим.

— Соқчилар "уруш-уруш" ўйнашяпти чоғи, — деди Тошпўлат.

— Хусан ҳали қайтмадимиз? — ажабландим.

— Қаёққа кетганди ўзи? — таажжубланди Тошпўлат.

Кўз илғайдиган ерларни кузатиб Хусанни қидирдим.

Афсуски, яқин-ўртада унинг қораси кўринмади.

Бир маҳал Қиличбек ҳовлиққанча келиб қолди.

— Ҳамма шу ердами? Ие, ҳов... Хусан қани?

— Эрталаб шу ердайдим, — деди Файзи.

— Эрталаб шу ерда эканлигини билардим, лекин ҳозир қани у? — кўзлари ола-кула бўлиб бақирди Қиличбек.

— Мен қаёқдан билай! — Файзи нари кетди.

Қиличбек бесаранжом нигоҳларини менга тикди.

Мен кумушранг бўшлиқдан кўз узмадим.

Қиличбек қурилиш биноси томон югурди.

Узоқдан қараганда, оппоқ қор устида юмалаб кетаётган тарвузга ўхшарди у.

Кун аллақандай нохуш безовталиқ билан ўтди.

Кўёш ўрмон ортига бекинди. Унинг қарағай шоҳлари учига илиниб қолган сўнги нурлари ҳам завол топди, қош қорайди. Шундан кейингина бизни ишни тарк этиб, баракка чорловчи қўнғироқ овози эшитилди.

* * *

Кўчада миршабларнинг юк машинаси турарди. Дарвоза олдида беш-олтита уймаланишган. Фуражкаларининг қайишлари туширилган. Милтиқларининг стволлари чироқ нурида совуқ йилтирайдим.

Нимадир юз бергани маълум.

Миршаблар бизни бирма-бир кўздан ўтказишди.

Ичкарига кирганимиздан кейин соқчилар бизни ўз ихтиёримизга қўйиб юборишди. Аммо узоққа кетмай ҳовлининг у ер-бу ерида туриб олишди.

Ошхона деразаси олдида турган Наргиза мени имлади.

— Вой, Даврон, бормисиз? — деди ранги қув ўчган аёл.

— Нима гап?

— Хабарингиз йўқми? Бугун биттаси қочиб кетмоқчи бўлган экан, соқчилар шартта отиб ташлашибди!

— Ким экан?!

— Исмини билмадим... Ҳовлидан олиб ўтишаётганда кўриб қолдим. Ҳамма ёғи қон... Ёшгина йигит...

— Ҳозир қаердайкин, билмайсизми?

— Медпунктда шекилли. Ўша ёққа опкириб кетишди-ю...

Медпункт эшигига қарадим. У ерда милтигини елкасига осган соқчи турарди.

Шошилаётган, ичимни алланима тимдалаётганига қарамасдан имиллаб ювиндим. Овқатландим. Ғала-ғовур, ўзаро шивир-шивирлар қулоғимга кирмасди. Аммо, назаримда, ҳамма пичирлаб гапирётгандай туйиларди.

Шерикларимга бир-бир назар солдим, башаралар турфа бўлишига қарамай, барида аллақандай хавотир, мавҳум умид, лоқайдлик ва сароб жимирлаётган бу нигоҳлар бўм-бўш эди!

Медпункт томон юрдим.

Соқчи аввалига рухсат бермади, қўлимдаги жароҳатимни кўрсатганимдан кейин ичкарига кириб кетди. Бир оздан кейин қайтиб чиқиб: "Кир!" дегандай ишора қилди.

Гулруҳ хомуш қарши олди.

— Ярадор йигит шу ердами? — деб сўрадим ундан.

— Ҳа.

— Аҳволи қалай?

— Яхши эмас, — дея пичирлади Гулруҳ.

— Кўрсам бўладими?

— Юринг.

Гулруҳ парда ортига бошлади.

Девор ёнидаги каравотда Алишер ётарди. У ухламаётганди, лекин мени кўриши билан кўзларини юмиб олди. Гаплашгиси келмади чоғи. Унинг ёнидаги каравотда Хусан ётарди!

Кўзларимга ишонмай унга яқинлашдим.

— Хусан...

Хусан "қилт" этмади. Унинг юзи бўзга ўхшаб қолганди. Кўзлари чала юмуқ. Қовоқлари шишган. Қорни киндигининг атрофи билан боғланган... Тирикликдан нишон йўқдай...

Ёнига тиз чўқдим. Нафас олишига қулоқ тутдим. Юзига бармоқларимни теккиздим: иссиқ, Хайрият.

— Кўп қон йўқотган, — деди Гулруҳ парда ортидан сирғалиб чиқарканмиз. — Ўша заҳоти опкелишганда бунчалик бўлмади.

— Яқинда опкелишдимиз?

— Яқинда... Казармада икки соатдан кўп қон кетиб ётган... Яхшиям Ҳаким Назарич хабар топиб қолиб бу ёққа юборибди.

— Жароҳати оғир эмасми?

— Оғир эмас, аммо кўп қон йўқотгани панд бериб қўймаса, деб қўрқаман... Қўлингиз қалай?

— Бугун унчалик оғирмади.

— Келинг, дори суриб қўяман.

Ҳар сафаргидай Гулруҳ столнинг нарёғида, мен бу томонида ўтирдик. Қўлимни столга қўйдим. Гулруҳ бинтни еча бошлади. Кўз қирим билан ҳаракатларини кузатдим. Шифтдан таралаётган нур унинг юзида акс этарди. Жиддий ва бир оз паришон чеҳрасида мен учун бегона, тушунишим қийин бўлган аллақандай сир-синоат мавжуд эди. У билан бемалол гурунглашиб ўтиргим келарди, аммо гапни нимадан бошлашни билмасдим. Ахир бу аёлни яхши билмайман, у ким, қайси оламдан келиб қолган паризод, тасаввур қилолмасдим ҳалигача. Тикилганим сайин у мендан узоқлашаётгандай...

Муолажа ниҳоясига етгач, ташаккур айтиб ўрнимдан турдим.

— Хайрли тун, — деди Гулруҳ. — Ўртоғингиздан хавотир олманг. Унга ўзим қарайман.

— Хайрли тун.

— Эртага эрталаб... яна келасизми?

Ялт этиб қарадим. Гулруҳ интиқлик билан қараб тургандай туйилди.

— Албатта, келаман.

Эшикка етгач, ортимга ўтирилдим.

Гулруҳ ҳамон қараб турарди.

Кулиб қўйдим.

Гулруҳ қўлини силкиди.

Ташқарига чиқдим.

Яна гупиллатиб қор ёғарди. Ҳаво илиқ эди. Йўлак бўйлаб юрдим. Юрагимни ҳам изтироб, ҳам аллақандай ёқимли бир тўлқин безовта қиларди. Нурсиз-жилосиз, оддий турмуш қоришмасидан иборат бўлган, сувдай рангсиз ҳаётимга нимҳарир ёғду таралаётгандек эди.

Эртасига эрталаб борганимда Хусанни соқчилар казармага олиб ўтишганини эшитдим.

— Ҳали ўзига келганича йўқ. Ўлиб қолиши мумкин, деб неча марта айтдим уларга. Қулоқ солишмади, — деди хафа бўлиб ўтирган Гулруҳ.

— Яхши бўлмабди.

Парда ортига ўтдим. Алишер шифтга тикилиб ётган экан, ҳол-аҳвол сўрадим.

— Келинг, бирпас ўтиринг, — деди у сиқилиб кетгандек афтини бужмайтириб.

Кеча Хусан ётган каравотга ўтирдим. Юрагим симиллаб кетди. Кечагина бу ерда Хусан ётганди. Яна кўришиш насиб қилармикин? Казармада аҳволи не кечаркин?

— Қачон ишга чиқасиз энди, Алишер?
— Билмадим... Ҳали-бери чиқадиганга ўхшамайман. Синган суяк битиб қолгандай, лекин оёғимни боса олмаяпман. Оғриқни-ку қўяверинг... Бармоғимни жоди кесиб кетганидаям бунчалик оғримаганди.

— Дарднинг келиши осон, кетиши қийин, — дедим бошқа гап тополмай.

— Яхши бўлиб кетармикинман?..

Титраб кетдим.

Ёноқлари чуқурлашган, чекка томирлари бўртиб кетган, киртайган кўзларида мунгли илтижо қотиб қолган йигитчанинг юзига тикилиб қарай олмадим.

— Ҳусан ака уч-тўрт кун даволаниши керак эди-да, — деди Алишер. — Аҳволи анча оғир экан. Ҳалиям... — Алишер овозини пасайтирди. — Ҳамширамиз зўр экан. Ҳусан аканинг қорнидан ўқни шартта олиб ташлади.

— Ўқ биттамиди?

— Битта, шекилли.

Гулруҳга тан бердим ичимда. Оддий ҳамширанинг шунчалар уддабуронлиги таҳсинга сазовор эмасми?

* * *

Кечки пайт.

Ишдан қайтдим-у ўзимни ошхонага урдим. Қорним ўлардай оч эди.

Столлар бўм-бўш. Емакхонага ҳали ҳеч ким кирмаганди. Наргиза билан Санобар улкан қозон ёнидаги стол атрофида ўтирганларича... қарта ўйнашарди!

— Муборак бўлсин!

— Ҳа, Даврон, сизмисиз? Овқат сузайми ё бизга қўшилиб бир қўл ўйнайсизми? — деди Наргиза қарталаридан кўз узмай.

— Мен билмайман.

— Вой, оддий "Дурак"ни билмайсизми? Нимани биласиз ўзи? — Санобар таънали назар ташлади.

— Қиморни биламан, холос, — дедим жўнгина.

— Ярама! Буларнинг соғи йўқ, — Наргиза қарталарини ташлаб ўрнидан турди, пешбандини олдига тутиб қозон ёнига борди.

— Э, ўлиб кетсин! Сиқилганимдан ёрилиб кетгудай бўляпман, — деди Санобар. — Қарта ўйнасақ сал кўнглим ёзилармиди дегандим. Буям тўғри келмади.

— Даврон, келинг, овқат тайёр, — чақирди Наргиза.

Ҳовлидан ола-тасир, шовқин-сурон эшитилди. Югуриб чиқдим. Медпункт олдида беш-олти киши тўплайиб туришарди.

— Нима гап? — сўрадим шу ердагиларнинг биридан.

— Э, анови Аслиддин яна "чп" қилган, шекилли.

— Тушунмадим.

— Аслиддин: "Касалман, иситмам чиқяпти", деб хонага кирибди-ю, ҳамширага ташланиб қолибди. Кайфи бор экан-да. "Ҳеч бўлмаса битта ўптиринг!" деб ялинармиш...

Ҳангоматалаблар ҳиҳилашди.

Чидаб туролмадим.

Эшикни шартга очиб ичкарига бостириб кирдим. Назаримда, Гулруҳ ёлғиз ўзи йиғлаб ўтиргандай эди. Аммо ичкарида бутунлай бошқа манзаранинг гувоҳи бўлдим. Гулруҳ ҳеч нарса бўлмагандай қарши олди. Бундан ташқари, у ёлғиз эмасди. Хонада Пўлат Дамирович бор эди.

— Бу ёввойи одамлардан бундан баттар ёвузликни кутиш мумкин. Гулруҳ Қосимовна, ҳалиям фикрингиздан қайтмадингизми? — деди Пўлат Дамирович менга қўли билан чиқиб туринг, дегандек ишора қиларкан.

Қимир этмадим.

— Пўлат Дамирович, ташвишланманг, мен бировларга ўзимни оёқ ости қилдириб қўядиганлардан эмасман, — деб жавоб берди Гулруҳ, кейин менга юзланди: — Нега кеч қолдингиз?

— Бунақа ўжар эканлигингизни билмаган эканман, — Пўлат Дамирович эшик томон юрди. Кейин бирдан ортига ўтириларкан, истеҳзоли кулимсиради. — Шўрингизга шўрва тўкилганда мени эсларсиз, лекин унда кеч бўлади!

Гулруҳ ҳам ундан қолишмади:

— Яхши ниятларингиз учун ташаккур!

Пўлат Дамирович чиқиб кетди.

— Қани, қўлингизни беринг, — деди Гулруҳ.

Бор журъатимни тўглаб:

— Бировнинг шахсий ишига аралашинг ноқулай, лекин... У сизни қўрқитяптими?.. — деб сўрадим Гулруҳдан.

— Бояги машмашани эшитгандирсиз? Пўлат Дамирович шунга дастак қилволиб, "Штаб" ёнидаги хонага кўчиб ўтишимни таклиф қиляпти.

— Сиз кўнмадингиз.

— Қўриб турганингиздай.

— Балки у ҳақдир. Кўчиб ўтганингиз дурустмиди? Ҳар қалай, у ер беҳавф...

— Пўлат Дамирович ҳам шунга таъкидлаяпти. У ёққа бориш тугул, ёнидан ўтишга ҳеч кимнинг журъати етмайди, дейди.

— Тўғри. Шуниси қулай эмасми сиз учун?..

— Бошқалар учун қулайлиги бордир. Лекин мен учунмас!

— Ҳар хил одам бор. Бугунгига ўхшаш воқеа...

Қўрқмайсизми?

— Қўрқмайман, — бепарво жавоб берди Гулруҳ.

Унга тикилиб қолдим.

Беш дақиқалардан кейин Гулруҳ ишини тугатди.

Шунгача у гарчи нигоҳларимни ҳис этаётган бўлса-да, юзимга қарамади.

— Бўлди. Кетишингиз мумкин, — деди у.

Қимир этмадим.

— Яна икки кун келсангиз етади. Жароҳатингиз анча яхши.

Индамай ўтиравердим.

Шунда у на менга, на бирор нарсага қарамасдан, бўшлиққа тикилганча:

— Қўрқаман... — деди, овози титрарди. — Лекин қўрққанимни даҳмаза қилишим шартми? Умуман олганда, ҳаммамиз тутқунмиз бу ерда. Тутқунликни тан олиб, атрофимдагиларга жавдирайверсам, биласизми, улар не кўйга солишади? Ҳаётда кўп қийинчилик кўрганман. Бу ҳақда бошқа вақт бафуржа гапириб берарман. Агар эшитишни хоҳласангиз. Аммо ҳозир бир гапни дангал айтишим керак. Ўша қийинчиликлар туфайли мен ўз атрофимда бутунлай бошқача атмосфера яратиш ҳадисини олволганман. Сиз тушуна олмаётган, тўғрироғи, сизни ажаблантираётган сирим шу, — Гулруҳ кулиб қаради. — Энди тушундингизми?

Мен бош силкидим.

— Энди хонани бўшатарсиз, бошқалар кутиб қолишди.

Мен яна бош силкидим, аммо ўрнимдан кўзгалмадим.

— Яна нимадир демоқчисиз, шекилли?

Бош ирғадим.

— Сўранг, — Гулруҳ юзимга завқ билан тикилди.

— Сиз оддий ҳамшира эмассиз!

Гулруҳ дарров жавоб бермади. Сирли кулимсираганча:

— Ҳамшира, оддий ҳамшира, холос, — деди бироздан кейин.

Эшик бетоқатлик билан тақиллади.

Ўрнимдан турдим.

— Яна икки кунгина келаманми бу ерга? — деб сўрадим хафа бўлиб.

— Яхши эмасми?

— Бунақаси кетмайди. Қўлим ҳали-вери яхши бўлмаслиги керак. Бу борада бирор маслаҳат бера олмайсизми?

— Қалтисроғиданми?
 — Ҳа.
 Гулруҳ ўйланиб қолди.
 Эшик яна тақиллади.
 — Яхшиси, эртага келганингизда айтаман, — деди у.
 — Фақат сал вақтлироқ ёки сал кейинроқ келинг.
 — Узундан-узоқ, бунинг устига, энг хатарли маслаҳатми, дейман?
 — Шунақа.
 — Есть! — қўлимни чаккамга қўйдим.
 Эшик шахт билан очилди. Бир одам ичкарига отилиб кирди. Аланг-жаланг қилганча:
 — Бу ерда нималар бўляпти ўзи?! — дея бақирди. Беихтиёр кулиб юбордим.
 Ташқарига чиқдим.
 Ошхонада ҳам, баракда ҳам чироқ ёниқ эди.
 Тун забтига олган ҳовлида анча вақт айланиб юрдим.
 Кейин "Контора" томон ўтдим. Пул керак эди. Ичкарида чироқ кўринди. Демак, Ҳақим Назарич ҳали уйгоқ.

— Пул керак денг? — тамаки тутунига тўлган хонада алланималарни ёзиб-чизиб ўтирган Ҳақим Назарич қизарган, ҳорғин кўзларини менга тикди.

— Ҳа.
 — Навбатингиз етиб келдими? — Ҳақим Назарич галадонини тортиб, у ердан аллақандай қалин дафтарни олиб varaқлай бошлади.

Индамай турдим. У навбатим келганини биларди. Пулдан гап очилганда қайси бошлиқнинг юзи ўзгармайди, қошлари чимирилмайди дейсиз?

Нимадир жиринглади. Ҳақим Назарич чўнтагидан қўл телефонини олди.

— Ҳа, Пулат Дамирович, эшитаман, бемалол, бевовта қилганингиз йўқ... — Ҳақим Назарич илжайди. — Қилғиликни қилиб қўйиб, оғримадими, деб сўраб юрасиз ҳар доим. Ўтиришдамисиз? Тушунарли. Вақтим бемалол, гапираверинг, — Ҳақим Назарич жим бўлиб қолди. Бироздан кейин у: — Хабарим бор бундан, — деди овози ўзгариб. — Бу ҳақда эртага гаплашасак нима дейсиз? Кетиб қолмасдан кутиб тураман сизни. Ҳа, шу ерда. Хўп. Сизга ҳам. Зийфатда ҳам ишхонани ўйлаб ўтиришингиз таҳсинга лойиқ.

Ҳақим Назарич телефонини чўнтагига солиб қўйди.

— Хўш... Сиз? Ҳа, пул масаласида келгандингиз-а? Ҳозир... — Ҳақим Назарич дафтар саҳифасига шунчаки кўз қирини ташлади, кейин менга қараб: — Навбатингиз кеп қопти, — деди. Бурилиб ёнидаги темир сейфни очди-да, бир даста пулнинг маълум бир қисмини олди-да, стол устига ташлади: — Олинг.

Миямга: "Санаб кўрмасдан беряпти, нима, мени санаб кўрмоқчимми?" деган ўй келди шу топда.

Ҳақим Назарич сейфни қулфлаб, сигарет тутатаркан, яна бир марта:

— Олинг, — деди мен томонга қарамасдан.

Пулни олиб санадим. Ё тавба, ҳисобга тўппа-тўғри эди! Шу вақтга довр мен йўлиққан бошлиқлар бераётган пулларини қайта-қайта ҳисоблаб, кейин худди ўз ҳамёнидан кетаётгандай, иддао билан узатишарди-да.

— Раҳмат.
 — Нима учун миннатдорчилик билдирыяпсиз? Бу сизнинг иш ҳақингиз-ку! — деди Ҳақим Назарич сигарет қолдигини кулдонга ташларкан.

— Одат бўлиб қолган-да, — дедим бошқа гап тополмай.

— Шошилмаяпсизми?
 — Йўқ.
 — Сизга бир таклифим бор эди.
 — Эшитайлик-чи.
 — Мен бу ҳақда кўп ўйладим. Деярли олти соатдан буён, — деди Ҳақим Назарич стул суянчигига суяниб.
 — Шунчалик жиддий масала экан-да, — дедим кулиб.

— Сизга бир иш таклиф қилсам дегандим. Ҳамшира қизимизга тинчлик бермайдиганлар чиқиб қопти. Бугун биттаси жуда ҳаддидан ошиб кетганмиш. Бу яхши эмас, ахир! Ҳар томонлама ўйлаб кўриб, сизни медрпунктга қоровуллик вазифасига олсамкикин, деб тургандим. Нима дейсиз?

— Медпунктними ёки аёлни кўриқлайманми?
 — Иккаласиниям. Ойлик маошингиз одатдагидай кетаверади. Бу ёғидан хавотирланманг.

— Кечаю кундуз... постда тураманми?
 — Ҳа, кечаю кундуз, деярли ҳар дақиқа.
 — Унинг ўзи нима деркин?
 — Ўзим тушунтираман. Йўлакка қаравот қўйиб берилади. Кечаси тунаш учун. Хонага кирган ҳар бир одам сизнинг кузатувингизда бўлади.

— Куч ишлатишга тўғри келса-чи?
 — Ишлатаверинг, фақат қурол ишлатмасангиз бас.
 — Қурол ҳам берасизми?
 — Ҳазил.
 — Кетаверайми?
 — Келишдикми?
 — Ҳа.
 — Яхши дам олинг.
 — Хайрли тун.

"Ғамхўр князь, — деган ғалати фикр келди калламга ташқарига чиқиб, эшик олдида турарканман. — Бу ёғи қандоқ бўлди?" Бир оздан кейин: "Бу ҳақиқатан ҳам беғараз ғамхўрликми ё бирор мақсадни кўзлаб қилинаяптими?" деган шубҳа миямга урилди.

Баракка кирдим.
 Аммо сира ухлай олмадим.

Эрталаб ошхонада нонушта қилиб ўтирганимда Ҳақим Назарич мени йўқлаётганини айтиб қолишди. Медпунктга борармишман.

— Гулруҳ Қосимовна билан гаплашдим, — деди Ҳақим Назарич хонага кириб борганимда. — Сиз билан ишлашга мутлақо қарши эмас эканлар.

Гулруҳ жилмайди.
 — Ҳозироқ кўчиб келишим керак экан-да, — дедим.
 — Эшик олдидаги курси сизники, — деди Ҳақим Назарич, кейин бурилиб Гулруҳнинг қўлтигидан олиб ташқарига бошлади. — Гулруҳ Қосимовна, сизга ҳам икки оғиз гап...

Уларнинг суҳбатини эшитмадим.
 Ўн дақиқалардан кейин Гулруҳ хонага қайтиб кирди.
 — Бу фикр сиздан чиқмаганмиди ишқилиб? — деб сўради у.

— Мендан чиққан тақдирда ҳам улар инobatга олишмасди, — дедим ростига кўчиб. — Бу "меҳрибон князь"нинг иши!

Гулруҳ ким ҳақида гапирганимни тушунди.
 — Аввал жароҳатингизни боғлаб қўйай, кейин постингизни эғаллайсиз, — деди у бинг ва малҳамни стол устига қўяркан.

— Хусаннинг аҳволдан хабарингиз борми?
 — Йўқ. Эсласам эгим жимирлаб кетади. Эҳ!..
 — Хабар олишнинг иложи бормикин?

— Пулат Дамирович барибир рухсат бермайди. Соқчилардан биттаси ошқозони оғриб олдимга келганди. Хусанни казармада ётибди, дейди. Штабнинг орқа томонида казарманинг аллақандай дарчаси бор экан. Уша дарча орқали уни кўрса бўлармиш. Лекин ёрдам беролмагандан кейин кўришдан нима наф?

— Штабнинг орқа томонида дедингизми?
 — Ҳа. Мана, бўлди, энди постингизга борақолинг.
 — Қанақадир маслаҳат бермоқчийдингиз.
 — Энди ҳожати йўқ.
 — Анави курси меникимми?
 — Ҳа.
 — Сизнингча, бу курси ичкарида тургани яхшими ёки йўлакда?..

— Ҳам ичкарида, ҳам ташқарида, — деб жавоб берди Гулруҳ.

Тушундим.

Шундай қилиб, ишни "контора"да давом эттира бошладим. Вазифам эртаю кеч медпункт эшигидан жилмасдан кирган-чиққанни кузатиш. Пўлат Дамирович дафъатан мени бу ерда кўриб тепа сочи тикка бўлиб кетди.

— Нега ҳадингиздан ошяпсиз? Ким рухсат берди сизга? — дея захрини сочди у.

— Ҳаким Назарич... — дейишимни биламан, Пўлат Дамирович илон чаққандай сапчиб тушди.

— Ҳаким Назарич?! Мен...

У отилиб ташқарига чиқиб кетди.

Гулруҳ қўл силкиб қўйди.

Тушдан кейин Пўлат Дамирович яна медпунктда пайдо бўлди.

Бу сафар у менга захрини сочмади. Ҳаким Назарич бошлаб попугини пасайтириб қўйган чоғи...

Қизиқ, олов билан сувдек бир-бирининг мутлақо акси бўлган бу икки одамни нима, қандай мақсад боғлаб турган экан?

Дарвоқе, Пўлат Дамирович...

У хонага кириб Гулруҳнинг рўпарасидаги стулга ўтирди-да:

— Муолажа вақтида хонада бегона одамнинг бўлишини хоҳламайман, — деди кескин оҳангда.

Гулруҳ менга қаради.

Индамай йўлакка чиқдим.

Эшик очиқ қолди.

— Гулруҳ Қосимовна, сиздан хафаман, — деди Пўлат Дамирович.

— Бу менинг ишим эмас.

— Ҳаким Назаричнинг гамхўрлигини қабул қилмаслигингиз керак эди!

— Нима дейишга ҳам ҳайронман.

— Инсоф юзасидан айтинг, сизнинг хавфсизлигингиз ҳақида биринчи бўлиб ким оғиз очганди?

— Сиз.

— Нега унда... Нега... Ўртадан "лоп" этиб чиққан аллақандай одамнинг гапига кириб!..

— Ҳаким Назарич аллақандай одам эмас.

— Барибир бу... бу адолатсизлик!

— Пўлат Дамирович, нима фарқи бор, "штаб" ёнига ўтдим нима-ю, бу ерда турдим нима...

— Мен учун фарқи бор!

— Пўлат Дамирович, агар хафа бўлаверсангиз муолажани тўхтатаман!

Жимлик.

Бир оздан кейин:

— Бўпти, хафа бўлмасликка ваъда бераман, — дегани эшитилди Пўлат Дамировичнинг. — Фақат битта шартимга кўнсангиз...

— Шарт қўймасдан гапира оласизми? — кулди Гулруҳ.

— Сизнинг ваъдангизни олмагунимча шарт қўявераман.

— Оҳ, худойим!

— Тунов кунги гапга нима дейсиз?

— Йўқ ва яна йўқ!

— Ўйлаб кўринг.

— Ўйлаб кўрдим!

— Ўзингизни бунча тарозига солмасангиз? — бирдан овози ўзгарди Пўлат Дамировичнинг.

— Тарозига солиш эмас бу!

— Тарозига солишдан бошқа нарса эмас! Аслида бунчаликка бормасангиз бўларди!

— Бу билан нима демоқчисиз?

— Ўзингиз жуда яхши тушуниб турибсиз!

— Муолажа тугади. Кетинг!

— Йўқ, ҳали тугамади! Беморни ташлаб қўйишга ҳақингиз йўқ. Сиз қасам ичгансиз!

— Афсуски, шундай!..

Яна жимлик.

Гулруҳ қирт-қирт қилганча ниманидир қирқди.

— Мана, энди кетишингиз мумкин, ўртоқ бемор, — деди у бироздан кейин асабий оҳангда.

— Гулруҳ...

— ...

— А, Гулруҳ... Хафа бўлдингизми?

— Хафа бўлишга ҳаққим йўқ. Ахир, мен қасам ичганман!

— Сизнинг нафақат нинангиз, балки тилингиз ҳам ўткир. Санчилган еридан қон чиқармаса қўймайди.

— Яхши боринг.

— Таклифимни яна бир бор ўйлаб кўринг. Кечқурун кўришгунча!

Пўлат Дамирович йўлакка чиқди. Менга нафратомуз тикилганча илондай вишиллаб:

— Келгиндиларни кўришга тоқатим йўқ! — деди-ю, ёнимдан зувиллаб ўтиб кетди.

Ичкарига кирдим.

Дераза олдида турган Гулруҳнинг юзи қоғоз бўлиб қолганди.

— Агар у сизга яна бир марта шундай муомала қилса, Ҳаким Назаричга устидан шикоят қиламан, — дедим секин.

— Аралашманг сиз! — деб бақириб юборди Гулруҳ. Нафасим ичимга тушиб кетди. Йўқ, қўрққанимдан эмас.

Бундан чиқди, Гулруҳ Пўлат Дамировичга бефарқ эмас экан-да, деган ўйдан ҳафсалам пир бўлди. Қоровуллиқни бўйнимга олганимга пушаймон бўлдим.

Шу кунги Гулруҳ билан бошқа гаплашмадим.

Тун.

Соат икки ярим-учлар атрофида ҳам уйғоқ эдим.

Гулруҳнинг хонасидаги чироқ яқинда ўчди. Шунгача у ҳам ухламаганди. Хонада у ёқдан-бу ёққа юриб турди.

Аёлнинг қадам товушларини санаб ётардим йўлакдаги каравотда. Бир маҳал қадам товушлари эшитилмай қолганида аста ўрнимдан туриб эшикдан мўраладим. Гулруҳ дераза олдида турганди. Жойимга қайтдим. Бир оздан кейин аёл яна у ёқдан-бу ёққа юришни бошлади. "Асабийлашяпти", — дедим ичимда. Одамнинг қадам товушига қулоқ тутиб унинг асаби жойида эмаслигини билиш мумкинлигига ақлим етди.

Мана, ниҳоят чироқ ўчди. Демак, Гулруҳ ухлаб қолди.

Секин ўрнимдан турдим. Эшик олдида чиқиб, бирпас турдим. Теваракни кузатдим. Ҳамма ёқ жим-жит. Ҳатто соқчилар ҳам пинакка кетганди. Қорни гичирлатмасдан бир-бир босиб "штаб" томон юрдим.

Бу оқшом Пўлат Дамирович навбатчи эди. Бериқоқда турганча у тунайидиган хонанинг деразасига кўз ташладим. Тунчироқнинг хира ёғдуси липиллаб турарди. Девор ёнига ўтиб яна бироз кутдим. Бир қадам нарида дераза. Мен шу дераза ёнидан билдирмай ўтишим керак эди. Бир маҳал ичкарида нимадир даранглаб кетди. Унинг кетидан аёл кишининг кулгиси эшитилди. Ҳушёр тортидим. Деворга қапишиб олдим. Дераза рўпарасида бир жуфт соя пайдо бўлди. Кейин яна жимлик.

Ўн дақиқалардан кейин аста ўрнимдан жилдим. Дераза остидан юракни ҳовучлаганча энгашиб ўтдим. Хайрият. Энди бу ёғига унчалик қўрқмасам ҳам бўлади. "Штаб" казармаси ҳақида умуман тасаввурим йўқ эди. Хаёлимда Гулруҳ таъкидлаган аллақандай "...дарча"дан бўлак ҳеч вақо йўқ. Шунинг учун дуч келган биринчи дарчадан таваккалига ичкарига мўраладим. Зим-зиё қоронғилик. Қоронғиликдан бошқа ҳеч нарса... шу чоғ аллакимнинг жон аччиғида инграгани қулогимга чалинди. Бутун вужудим, эътиборим қулоққа айланиб ичкарига қулоқ тутдим. Яна ўша аянчли ингроқ... Аъзойи баданингни жунжиктириб юборувчи ингроқ...

Дарчани секин чертдим.

Жавоб бўлмади.

Жавоб ўрнига яна ўша азобли ингроқ...

Аллақерда хўроз қичқирди.

"Бу ернинг хўрозлари намуноча вақтли қичқирмаса?"

Изимга қайтдим.

Дераза ёнидан бирдан ўтиб кета олмадим. Нега деганда, деразанинг кичик бир табақаси очилган бўлиб, у ердан қандайдир гап-сўзлар эшитиларди. Беихтиёр қулоқларимни бекитдим. Умрим бино бўлиб бу қадар уятсиз, пардасиз сўзларни эшитмагандим. Демак, ичкарида фоҳиша бор.

"Пост"га қайтдим. Бу ерда осойишталик ҳукмрон эди. Тўлин ой ёдусига чулганган хонада Гулруҳ ухларди. Ҳеч нарсадан беҳабар...

Ўзимни каравотга ташладим-у, тошдек қотдим. Аммо эрталаб эшик "тиқ" этган заҳоти уйғондим. Ташқарида телпагини кўзигача бостириб олган Ҳақим Назарич турарди.

Эшикни очдим.

— Салом.

— Яхши келдингизми?

— "Пост"да тинчликми?

— Худди шундай.

— Ҳамшира қизимиз қалай? Безовта бўлмадими?

Ҳазил қилгим келиб:

— Ҳамширамиз онасининг қорнида ётгандай бежавотир ухлади ва ҳамон ухламоқдалар, — дедим.

Ҳақим Назарич кулиб қўйди-да, ўзининг хонаси томон ўтди.

Шу чоғ эшик гийқиллаб очилди-да, Гулруҳ пайдо бўлди.

— Сизларга гап бўлса, роса опқочасизлар-а? — деди, кейин менга пўписа қилган бўлди: — Ҳали шошмай туринг, кечаси алақажққа кетиб қолганингизни Ҳақим Назаричга айтиб бераман!

— Мен шу ерда эдим.

— Ёлғон!

— Рост...

— Аллақажққа кетиб қолганингизни тан олинг! Тан олмасангиз...

— Хўп, хўп, тан оламан.

— Қаёққа бориб келдингиз?

— Биттаси билан учрашувим бор эди. Шуниям билиб қўйдингизми? Сиз аёллардан ҳеч нарсани яшириб бўлмайди-я!

Гулруҳ гапимни қўнглига оғир оладими, деб чўчиб тургандим. Йўқ, у мулойимлик билан жилмаярди.

— Учрашувингиз яхши ўтди, ишқилиб?

— Яхши ҳам гапми!

— Хурсандман.

Гулруҳ хонасига кирди.

Аввалги журъатсизлигим қаёққа чекинди, билмайман. Мен энди Гулруҳ билан бемалол гаплашардим.

— Кечаси Ҳусандан хабар олиб келдим, — дедим Гулруҳ қўлимга малҳам сураётганда. — Штаб ортидаги дарча ҳақиқатан ҳам казарманики экан.

— Ўзингиз кўрдингизми?

— Бе, қаёқда! Лекин овозини эшитдим. Оҳ-воҳ қилиб ётибди бечора. Бугун Ҳақим Назарич билан гаплашсамми, нима дейсиз?

— Ҳусан ҳақидами?

— Ҳа. Ҳеч бўлмаса жароҳати тузалгунча унга кимдир қараб туриши керак. Шундай ётаверса ўлиб қолиши турган гап.

— Ҳақим Назаричга мен айтаман бу гапни. Дўхтир сифатида. Шунда ишонишлари мумкин. Мабодо кўндир олмасам, кейин сиз ҳужумга ўтасиз. Хўпми?

— Сизга йўқ деб бўлармиди?

Мен унга яна нимадир дейиш учун оғиз жуфтладим, лекин шу вақт йўлақда тўпланган беморларнинг шовқин-сурони эшитилди.

Ўрнимдан турдим.

— Алишер ҳақидаям гаплашмоқчийдим, — деди Гулруҳ паст овозда. — Яхшиси, ишчилар жўнаб кетганидан кейин "контора"га ўта қолайлик.

— Хўп.

Чамаси икки соатлардан кейин биз Ҳақим Назаричнинг хонасига кириб бордик.

— Тинчликми, Гулруҳ Қосимовна?.. — "мехрибон князь" сиртдан қараганда ҳар доимғидай хотиржам кўринса-да, ботинида безовта бир тўлқин хуруж қилаётганини сездириб қўйди: унинг бўйинбоғининг тугуни дир-дир титрарди.

— Беморлар масаласида келгандим.

— Марҳамат, ўтиринг.

— Раҳмат.

— Хўш?

— Оёғи синган йигитнинг аҳволи ўнганмаяпти, шундан ташвишдаман. Касалхонага ётқизмасак бўлмайди. Операция қилиш керак.

— Муолажа ёрдам бермаяптими?

— Умуман. Фақат операция туфайли оёғини сақлаб қолиш мумкин. Акс ҳолда...

— "Акс ҳолда..." У ёғи маълум. Аммо... — Ҳақим Назарич беҳосдан Гулруҳга тикилиб қолди. Кейин бирдан уялиб кетгандек нигоҳларини олиб қочди.

— Ҳақим Назарич, қўлимдан келганини қиялапман. Лекин мен оддий ҳамшираман, холос.

— Тушуниб турибман, бироқ касалхонанинг иложи топилишига ишонмаяпман. Вазият ўзингизга маълум-ку.

— Билмадим, бу ёғига ўзингиз бош қотиришингизга тўғри келади, — деди Гулруҳ ўжарлик билан, ҳатто депсиниб қўйди.

Ҳақим Назаричнинг жаҳли чиқса керак-ов, деб тургандим, йўқ, аксинча унинг улугвор, салобатли юзи аллақандай табассумдан ёришиб кетди. Гулруҳга эркаловчи бир нигоҳ ташлади-ю, шу заҳоти бунини ўзи фаҳмлаб қолгандай бирдан жиддий тортди.

— Ҳаракат қилиб кўраман, — деди у стол устидан алланимани қидирган киши бўлиб.

— Яна бир илтимос, ҳам талабим бор эди, Ҳақим Назарич. Жаҳлингиз чиқмаса айтаман.

— Жаҳлим чиқса-чи? — Ҳақим Назарич кулгудан базўр ўзини босиб тургандай Гулруҳга қаради.

— Барибир айтаман.

— Унда айтинг.

— Биласизми... Яқинда ярадор бир йигитни олиб келишганди. Ҳозир у казармада ётибди. Лекин аҳволи жуда оғир. Жилла курси, медпунктда даволанмаса бўлмайди.

— Қочоқ йигитни айтаяпсизми? У Пўлат Дамировичнинг ихтиёрида. Аниқ бир гап айтолмайман.

— Ҳақим Назарич... Йўқ, Ҳақим ака, — Гулруҳ бир қадам олдинга юрди. — Биз фақат сизни биламиз. Бошқаларни тан олмаймиз!

Шунда... Шунда Ҳақим Назаричнинг юзи қанчалар ўзгариб кетганини бир кўрсангиз эди! Йўқотган азиз нарсасини қайта топиб олгандай эсанкираб қолганди у.

— Мен... Гулруҳ... Қосимовна, ваъда беролмайман, лекин биласизми... мен ҳаракат қилиб кўраман, — деди у ҳаяжонини босишга уриниб.

— Мен сизга ишонаман, — Гулруҳ бу сўзларни шундай самимият билан айтдики, Ҳақим Назарич беихтиёр титраб кетди.

Мен ҳам лол бўлиб қолгандим.

Ҳақим Назаричнинг қўл телефони жиринглади.

— Ало, ҳа, менман. Тинчликми? Ҳа, бугун бораман. Кеча ишхонада ушланиб қолдим. Борганда гаплашамиз.

Касалхонадамисан? Хўп. Хўп, — Ҳаким Назарич бўғриққанча телефонни чўнтагига солди.

— Вақтингизни олганим учун узр, Ҳаким ака, — деди Гулруҳ.

Кейин хонадан чиқдик. "Қизиқ, Ҳаким Назарич кеча ишхонада тунабди, шекилли, — деган ўй ўтди хаёлимдан. — Боя телефон қилган хотинга шундай деб ҳисобот берди-ку".

Тушлик бўлиб қолганди.

— Тушликни қаерда қиламиз? — деб сўрадим Гулруҳдан.

— Мен ҳар доимгидай хонамда тушлик қиламан.

— Бугун ошхонага борақолайлик. Анови иккаласининг аҳволидан ҳам бир хабар олардик-да.

— Бўпти.

Бизни кўриб Наргиза йиғлаб юборди.

— Сиқилиб кетдим, — дея ҳиқиллади у. — Кечаси билан кўз юммадим ҳисоб. Қандай кунларга қолдим, деб ўйлайвериб адоёи-тамом бўлдим. Агар ҳозир сизлар келиб қолмаганингизда ўзимни анови биқирлаб турган қозонга ташлаб юборардим!

— Ҳой, ҳой, Наргиза, ўзингизни қўлга олинг, — деди Гулруҳ.

— Э, жонимдан тўйиб кетдим! Бунақа ҳаётдан...

— Ҳаёт шунчалик беқадрми? — деди Гулруҳ.

Наргиза унга анграйиб қаради.

— Ҳаётнинг қадрига етмайдиган одам ундан осонликча воз кечиб қўя қолади. Одам яшагиси келиб турганида эмас, яшагиси келмай қолганида яшашга ҳаракат қилиши керак, менимча. Тўғрими, Даврон ака? — Яшаганда ҳам унақа-бунақа эмас, ҳаётнинг жон еридан маҳкам тутиб яшаш керак, — дедим.

Наргизанинг бироз чиройи очилди.

Топган-тутганини столга қўйди.

— Наргиз, шўттамисан? — эшикдан бош суқди Санобар.

— Ҳа, келаверинг.

Наргиза бўш стул олиб келиб менинг ёнимга қўйди. Ҳарсиллаганча Санобар кириб келди. У терлаб кетган, пешбанди ярмигача қўл эди. Ҳол-аҳвол сўрашиб, қаторимизга қўшилди.

— Кирилари ювиб бўлдингизми? — сўради Наргиза.

— Бўлдим. Ордона қолсин! Адоёи-тамом бўлдим...

— деди у ҳорғинлик билан.

— Пулниям роса ишлаяпсиз-да! — деди Наргиза кулиб.

— Пулиям бошида қолсин, илойим! Уйимни, болаларимни соғиндим. Бўлди, бошқа гапирманглар. Яна "ғинг" дейдиган бўлсаларинг ўзимни ўзим бир бало қилиб қўяман! Жонимдан тўйиб юрибман ўзи! — Санобар қўлини пешонасига тиради. Қисиқ кўзларидан ёш сизиб чиқди.

— Бугун иккаламизга ажина теккан, шекилли, — деди Наргиза. — Ҳозир кайфиятни кўтарадиган бир нарса опкеламан.

— Борми? — бирдан жонланди Санобар.

— Йўқ бўлса айтгармидим?

— Тугади, дегандинг-ку кеча.

— Топдим-да.

Наргиза ўрнидан туриб нари кетди.

Санобар ух тортиб стул суянчигига ўзини ташлади. У буткул ғам-андўхдан яралган гумбаздай бўлиб ўтирарди. Бу ерда у янада тўлишганди.

— Мана! — Наргиза тантанали равишда столга ароқ шишасини қўйди.

— Ўҳ-ўҳ! — Санобарнинг чиройи очилди. — Зўридан-ку! Қани, стаканларингни беринглар.

Гулруҳга қарадим. У ортиқча мулозамат кутмасдан стаканини узатди. Санобар шиша тиқинини шарт-шурт очди-ю, шоша-пиша стаканларга қўя бошлади.

— Биз шунақасига ўтганмиз, — деди Наргиза унга ҳеч нарса демаган бўлсам ҳам.

— Совиб қолмасин, қани олинглар, бўлақолинглар, — стаканини қўлига олган Санобар бетоқатлик билан бизни шоширарди.

— Соғлик учун! — дедим мен.

— Эсон-омон уйга етиб олишимиз учун! — деди Наргиза.

— Мен кейингисига ният билдираман, — деди Санобар, кейин ҳеч кимга қарамасдан стаканини бир кўтаришда сипқорди-қўйди.

Наргиза стакан тагида озгина қолдирди.

Мен бир томчи ҳам қолдирмадим.

Гулруҳ стаканини номига лабига теккиздди-ю, столга қўйди.

— Мен ташлаганман ичишни, — деди кулиб кейин.

— Бошқа вақт бўлганида зўрлаб бўлсам ичирган бўлардим, — деди Санобар оғзидagi луқмони гоҳ у жағига, гоҳ бу жағига олиб чайнаркан. — Лекин ҳозир бу жониворнинг бир томчиси олтига тенг бўлиб турибди. Ичмасангиз майли, ўзингиз биласиз. Наргиз, шишада қолганини асраб қўй. Манавини иккаламиз бўлашиб ичамиз.

— Даврон... — Наргиза чайналди.

— Менга бўлди, — дедим шартта. — Сизлар бахузур олаверинглар.

— Раҳмат.

Иккала аёл Гулруҳнинг тегишини бўлашиб ичишди. Кейин ҳамма нарсани унутганча пишиллаб овқатланишга киришди. Тавба, уларга қараб туриб пилла курти эсимга тушиб кетди.

— Овқат мазали экан, олинг, — деди Гулруҳ менга.

Овқатимиз оддий макарон эди. Қовурма макарон. Лекин жуда мазали эди. Пок-покиза туширдик ҳаммасини.

— Ликопчангизни беринг, яна опкеламан, — Гулруҳга илтифот қилди Наргиза.

— Раҳмат, тўйдим.

— Менга опкелақол, — деди Санобар ликопчасини узатаркан. Кейин Гулруҳга юзланиб деди: — Авваллари овқатни кўп ердим. Шунинг учун семириб кетгандим.

Лекин бу ерда кўп ея олмаяпман. Иштаҳам йўқ негадир. Аммо барибир семириб кетяпман. Нега шундай экан-а?

— Кам ҳаракат қилаётгандирсиз.

— Тополмадингиз. Мени ғам семиртираяпти! Қанчалик кўп ғам чексам, куйиб-ёнсам, шунчалик семириб кетяпман. Бу ёмонми?

— Ортиқча...

Гулруҳ энди гап бошлаганди Санобар унинг оғзидан юлиб олди:

— Бу ёмон, албатта. Кўриниб турган нарса-ку.

Санобарнинг савол бериб, жавобни ҳам ўзи бериб қўяётгани кулгимни қистади. Наргиза бир йўла ўзининг ликопчасини ҳам тўлдириб келди, иккала аёл яна овқатланишга тушди.

Зимдан Гулруҳни кузатдим. Шикоят қилиш ва овқатланишдан бошқа нарсани билмайдиган манави йиғлоқи аёллар олдида у бутунлай бошқача, бетакрор гўзал, содда ва ёнига йўлаб бўлмайдиган даражада мағрур кўринарди.

(Охири келгуси сонда.)

Асрор МҮМИН

Бахтимга дунёда сен борсан

МАВЖУДЛИК

Муҳаббат бор экан мавжуддир фалак,
Шукур, бу ҳис жаами мавжудотга хос.
Ибрат ол, чаманда қонсиз капалак,
Гулдан гулга қўниб айтганида роз.

Учқунлар сочади тошга тегса тош,
Япроқлар урилса чалишар қарсак.
Ойни кўрмоқ учун чиқади Қуёш,
Ёрқин севгисидан ёришар фалак.

Яхшиям дунёда сен борсан, жонон,
Яхшиям ўзингни топдим сўроқлаб.
Ширин висол дамлар ёдимда ҳамон,
Хатто капалаклар учди ўйноқлаб.

Тошлар йўлимизга ташлар пояндоз,
Япроқлар қувониб чалишди қарсак.
Бахтимизга бўлди Ой-Қуёш ҳамроз,
Висол шавқимизда яшинади фалак.

МУНИСГИНАМ

Ёдимдадир маънос кўзларинг,
Ёдимдадир ҳазин сўзларинг,
Ёдимдадир илҳақ кезларинг,
Мунисгинам, муштипаргинам.

Билар эдим, алдамас тушим,
Билар эдим, қонлар ютишим,
Билар эдим, мотам тутушим,
Мунисгинам, муштипаргинам.

Ёлғизлатиб қайга кетардим,
Ёлғиз кетиб қайга етардим,
Бориб кимга розим айтардим,
Мунисгинам, муштипаргинам.

Ҳаёт гўзал, ажал бешафқат,
Қолди ширин орзулар фақат.
Суянч тоғим сабру садоқат,
Мунисгинам, муштипаргинам.

СҮНГГИ УРИНИШ

Бу баландлик келажак!
Шу лаҳзада кўрсат куч.
Эҳтимол, забт бўлажак,
Олашимул кўрсатгич.

Олда сўнги имтиҳон,
Қолган сўнги уриниш.
Бундан бошқа йўл имкон,
Бахтинг берсин кўриниш.

Шу уриниш ҳал этар,
Ё қучасан шараф-шон.
Ё измингдан бахт кетар,
Ғарқ қилади ғам-армон.

Мен ҳам сўнги доводда,
Қолган сўнги уриниш.
Ишқ бор бўлса жаҳонда,
Ёрим берар кўриниш.

* * *

Тусундим, бошқа йўл қолмади менга:
Ошиқлик, шоирлик сиғмас бир дилга.
Жонимни бахш этдим севгига, сенга,
Дилдаги бор куйим бердим булбулга.

Ёр, энди чин ошиқ танлагинг келса,
Назар сол, сен учун юкунган қулга.
Агар ширин оҳанг тинлагинг келса,
Қулоқ сол, куйимни олган булбулга.

ТОҒДА

Роса соғинибмиз бир-биримизни,
Кучоқлашиб кўришдик азим тоғ билан,
елка уриштирдик чўнг тошлар билан,
роса ташна бўлибман,
ўпишиб кўришдим булоқлар билан.
Дов-дарахт чўзишиб новдаларини,
Юз-кўзим силади япроқлар билан.
Саломлашдим,
Хуркак жониворлар билан.
Бари мандан кутушиб мужда,
Тикилиши жим.
Бирдан озор бериб қўймаслик учун,
Юрак чўнтагимдан суратинг олиб,
Бошим узра кўтардим азот,
Ҳайрат дунёсига чўмди коинот.
Ширин висол кунларимиз сўзладим,
Севгингдан юксалди тоғ,
Қилт этмай тинглади ҳар битта тош.
Биқирлаб қайнади булоқлар,
Қувонгандан қарсак чалди япроқлар.
Хуркак жониворлар тортишди ёввош.

Ўшанда тоққа тушган эди шом,
Тепамда ота-онам руҳи ҳам
Олди ором.
Сўнг маънос тикилдим олис шаҳарга,
Бирдан кўзларимдан тирқиради ёш.
Аччиқ айрилиқни айтиб бўзладим,
Бирдан чўкиб қолди тоғ,
Тошлар қотди тош,
Йиғлаб юборишди булоқлар.
Бирдан дов-дарахтда сарғайди япроқ,
Хуркак жониворлар
қараб қолди жавдираб.
Тепамда ота-онам руҳи тортиди оҳ.
Тўймасдан қарадим
Тоққа,
тошларга,
булоқларга,
дов-дарахтга,
жониворларга,
юлдузли осмонга.
Улар сўз айтмай тикилишди жим.
“Алвидо” дейишга бормади тилим,
Секингина “Ҳайр” дедим.
Ширин хаёлларим чорлади йўлга,
Ич-ичимда хўнграб,
жигархун,
Йўлга тушдим,
Аччиқ қисмат билан юзлашиши учун.
Мунғайиб кузатди тоғ,
Елкамдан оҳиста суяди тошлар,
Булоқлар кўзидан шариллади ёш.
Дов-дарахт йўлимга,
Япроқ ёзди
сарғиш поёндоз.
Ортимдан эргашди жониворлар.
Ота-онам руҳи
Юлдузлар нури билан,
Юз-кўзим силади авайлаб.
Ич-ичимда хўнграб,
жигархун,
Шаҳар томон
огир қадам ташладим.
Сўнги бор
ортимга маънос қарадим.
Барибир,
“Алвидо” дейишга бормади тилим,
Секингина “Ҳайр” дедим.

ЎЗБЕКТОШ ҚИЛИЧБЕК

ШИРИН ХУРМО

Ҳикоя

Шаҳарнинг гавжум ва сершовқин бозорларидан бири.

Устига уюм-уюм хурмолар терилган бозор растаси. Ўрталикдаги жойлардан бирида лаб-лунжига аямай буюқ чаплаган, қирқ ёшлардаги тўлагина жувон савдо қилмоқда. Қўли-қўлига тегмайди.

Харидорлар бироз сийраклашгач жувон ёнидаги сотувчилар сафига кечагина қўшилган одмироқ кийинган тенгқур аёлга юзланди.

— Хурмонгиздан битта тагиб кўрсам бўладими?

У ўйчан ҳолатини бузмай таваккал бир хурмони олиб узатди.

— Еб кўринг, жудаям ширин.

Унинг овози синиқ эшитилди.

— Отингиз нима? — деб сўради у хурмони кўйлагининг ёқасига артиб иштаҳа билан тишларкан, — менинг отим Шоҳида.

— Меники Ҳаётхон.

Ҳаётхон жавоб кутмай тез-тез гапираётган дугонасига ғалаги қараб қўйди.

— Сиз қишлоқдан келганингизни яширмас экансиз...

— Нега яширишим керак?..

— Айримлар бор-да, шунақа. Ўзини шаҳарлик қилиб кўрсатгиси келади. Лекин мен унақаларни бир қарашда кўзидан билиб оламан.

Ҳаётхон индамади.

Рўпарада тўхтаган харидорнинг оғзидан сўз кутиб унга илинж билан қаради.

— Ши-ирин хурмо экан, — деди Шоҳида.

У биринчи хурмони паққос тушириб, иккинчисини қўлга олганди. Ҳаётхоннинг индамай турганини эшитмаган гумон қилиб гапини бир парда баланд овозда такрорлади.

— Хурмонгиз ширин экан. Кимдан олдингиз?

— Ўзимизники...

— Ўзларинг экканмисизлар? — ишонқирамай сўради Шоҳида. — Ростданми?

— Ҳа, рост...

— Қишлоқ жойлар зўр-да! — деди яна Шоҳида. — Мен бир марта қишлоққа борганман. Аниқроғи, бир марта далаларга чиққанман. Бу менга жудаям ёқади. Сизгаям ёқса керак-а?

— Ҳа, — Ҳаётхон нима дейишни билмай тарадудланди. — Кенг, тинч жойлар...

— Агар имконим бўлганда ўша ерларга бош олиб кетардим. Кейин бу ғала-говур дунёси билан ишим бўлмасди.

Растада олувчилар сийраклашиб қолганди. Уларнинг суҳбати авжига чиқди. Ҳаётхон жағи-жағига тегмай гапираётган Шоҳиданинг фикрларини базўр илғаб оларди.

— Очиқ-сочиқ далада бир ўзим айлангим келади. ҳеч ким халақит бермаса... ҳаёлинг бўлинмаса... Қўлларингни икки ёққа ёзиб югурсанг...

У қўлларини икки ёнга ёзиб турган жойида ўнг ва чап тарафга бурилиб қўярди.

— Югурсанг, югураверсанг... Тўхтамасанг...

Шоҳида бир нарсани эслаб қолганди. У охириги сўзини шодлик қиёфасидан ҳайрат ҳолатига ўтиб ярим овозда айтди. Ҳаётхон буни кутмаган эди, қалқиб тушди.

— Ўшанда-чи... ўшанда мен энг чиройли гулни ўша ерда кўрганман. Бир ўзим айланиб юрувдим. Ботқоқ жой бор экан. Ўша ерга бордим. Кўрсангиз, кўнглингиз айнийди. Яхши жой эмас экан. Суви сасиб қолган. Кўкариб-моғорлаб кетган. Қамиш-мамиш, шўра-мўра босган. Лекин ботқоқнинг четида бир гул очилган. Гул япроғи сал катта-да, қип-қизил... Бориб ҳидладим. Ўткир хидли гул экан. Ҳиди димоғни ёради. Унақа гул ҳеч қаерда очилмаса керак. Ҳеч қанақа кино-минода кўрсатилмайди ҳам... Менга ўшанақа антиқа нарсалар ёқади. Қаранг, чиндан ҳам зўр-а?! Қаровсиз жойда чиройли гул! Зўр-а!

Шоҳида ҳисларини айтиб тугатолмасди. У гапириш асносида қўшнисининг хурмосидан ейишни ҳам тўхтатмади. Шоҳида савол назари билан Ҳаётхонга қараганча бешинчи хурмони паққос тушираётганди.

— Хурмо кўнглимга урувди. Кўп еганимдан шу кунларда хурмони оғзимга солмагандим. Лекин билмадим, бугун... сизники ширин хурмо бўлгани учун роса еяпман. қаранг, манависини данаги ҳам йўқ! Тишингиз ботмайди. Ўйланмасдан карсиллатиб тишлайверасиз! Буларнингизни катта-катталлигини айтмайсизми?! Қаторимиздаги бошқа хурмоларни қаранг. Тўғримиздаги хурмолар... — қўли билан ўша томонни кўрсатиб: — Рангини кўряписизми? Одамни тортмайди. Ҳаммасининг ичида сизники бошқача... — Қаранг, сизники қизғиш, ялтирайди. Хурмонинг пишгани эзилади. Сизники унчалик эзилмаган бўлса ҳам роса ширин! Шу пайтгача бунақа хурмо емагандим.

Шоҳида Ҳаётхонга ўз уюмидан хурмо олиб узатди.

— Мана буни еб кўринг. Кеча мақтаган бозорчидан олувдим. Енг... дарров тишингизга тегади. Бир марта егандан кейин яна егингиз келмайди. Серданақ, қаттиқ. Тишингизга тегади. Молининг касалини эгаси билади-да!

Шоҳида бу гапларни тўхтаб-тўхтаб танаффус билан айтди. Ора-орада харидор билан олди-берди қилди. Қизиги

шунда эдики, Ҳаётхон ҳали бирон кило хурмо сотмаганди. Унинг рўпарасида тўхтаганлар хурмонинг нарҳини сўраш билан чекланарди, холос. Хурмолар таъми, кўриниши, салмоғига яраша арзон эмасди.

Кеч тушди.

— Бугун яхши савдо бўлмади, — дея зорланди Шоҳида. — Атиги ўттиз кило хурмо кетибди. Яхши эмас... Бугун қудағайларим келади. Шу хурмонгиздан беш кило тортасиз. Манави пули. Олинг. Кечки савдонгизни ўзим қилай, шу билан очофатлик қилиб еганимга рози бўласиз. Қўлим енгил, ўргилай!

— Хурмо сиздан айлансин...

Ҳаётхоннинг овози гўлдираб эшитилди. У челақка хурмо солиб нўноқлик билан тарози паллаларини созлади.

— Неча кило сотдингиз? Тугай деб қолди-ми? — деб сўради Шоҳида.

Улар қўшничилигининг бешинчи куни эди.

— Сиздан бошқа ҳеч ким олмади. Нарҳиниям... нарҳини ҳам сағал туширдим... барибир...

— Хафа бўлманг, ўргилай. Сизнинг хурмоларингиз ҳамманикидан зўр! Бу бозорда бунақасини тополмайсиз...

сизнинг хурмоларингиз бойларники... Яъни тишини асрайдиганларники-да! Бу бозорга фақат паст... анақалар келади. Унақалар сизнинг хурмоларингиз қадрини билмайди. Ўзи, аслида хато қилгансиз. Хурмоларингизни бу бозорга бекор олиб келгансиз! Ҳув, нарида бойларнинг бозори бор! Сал юргангизда... Ўша ёққа борганингизда... Омадингиз чопармиди. Улар чертиб-чертиб, сайлаб-сайлаб олади. Улар сарагини саракка, пучагини пучакка ажрата олишади-да. Буларингиз ичида шакари бордай. Булар унақасини қаёқдан ҳам билсин. Мана мен сизникидан еб, татиб кўриб, ёнингизда туриб яхши билиб олдим. Ҳалиям кеч эмас. Ўша бозорга боринг, ўргилай. Сизнинг жойингиз ўша ерда!

Ҳаётхон ўйлиниб қолди.

Изгирын оқшом бошланганди. Унда туни билан ўйлаб олиш имкони бор эди. Ўйлаб бир қарорга келиш учун бир неча тун ортда қолди. Аммо недир мужда кутиб Ҳаётхон шу бозорда қолди. Кетишга журъат қилмади.

Иккинчи ҳафтанинг охирларида Ҳаётхон Шоҳиданинг ўқинчли сўроғини эшитиб товонигача музлаб кетди:

— Эллик кило хурмони ҳалиям сотиб тугатолмадингизми? Айтувдим-а?!

НАЗМ

Муртоз АҲАТОВ

Ҳайратга сизини яшайман ҳамон

Кунлар ўтаяпти фақат рангинмас,
Ойлар чиқаяпти - тунги бир нидо.
Камалак оқ рангидир, сенинг исмингмас,
Етти ранг оқликка айланган садо!

Вужудинг оғирдир - кўзингга малол,
Ёмғир сувларига ташна лабларинг
Сочларинг асири бўлади шамол,
Рухимда товланар само ранглари.

Тунлари кўзингда оқаради тонг,
Фақат илғамаймиз сирли шуглани.
Само эшикларни очилади ланг,
Тўкиб юборади чироқларини.

Киприклар-кўзингга содиқ соқчилар
Сабоҳ нурларига очиб берар йўл.
Аёли кунларни бўғиб ўлдирар,
Сочингга бурканиб титраётган қўл!

Менга фақат ишқдан сўзлама,
Қарамагин, бундаин ёмон.
Бас қил, чоғу, ортиқ бўзлама,
Тўртта девор хўмраяр ҳайрон.

Олисларда қолган хотирот,
Кўкрагимда яшар оғриниб.
Менга таскин бергувчи суврат,
Кўзларимга бормоқда сингиб.

ХАЙРЛАШУВ

Ҳайратга сизини яшайман ҳамон,
Сирли кўринади уфқнинг ранги.
Ҳаёлманг кўзимда айланар жаҳон,
Қалқийди тунларнинг сирли жаранги.

Қаршингда товланиб ётар сўқмоқлар,
Туя ўрқачини эслатар адир.
Оғир чайқалади қалин ўтлоқзор,
Яшил манзаралар очади бағир.

Жамолинг кўркига кимлар маҳлиё -
Севасан шу ҳақда хаёл суришни.
Бепарво, беғамсан, юлдузлар аро,
Истайсан ёрқинроқ юлдуз кўришни.

Бепарво кетасан ортга боқмайин,
Соқинлик кўксингга урилар синиб.
Ҳайратга қоқилиб кетмоғинг тайин,
Кимнидир кўмсайсан йиғлаб, соғиниб...

Муҳаббатдан ўлади гуллар...
Ф.Г.Лорка.

Само узра тентирар юлдуз,
Кенгликларда хаёлим кезар.
Туш келади, чекинар кундуз -
Кўкрагимдан тош босар, эзар.
Само узра тентирар юлдуз.

Кўзларимдан ёғилар ҳайрат...
Сўқмоқлар топталган шудринг,
Муҳаббатдан ўлганди фақат
Оптоқ гуллар бўлиб қизил ранг.
Кўзларимдан ёғилар ҳайрат.

Туйғулардан сизиб чиқаман -
Ҳаётга бораман кириб.
Тўлқинларда беҳис оқаман,
Бўшиқларда қоламан туриб.
Туйғулардан сизиб чиқаман.

Гуллар исин унутаман гоҳ
Ёнғоқзорлар, ойдин соҳилда,
Олмазорлар қишдаги арвоҳ,
Қишлаб қолар ёнғоқлар йўлда.
Гуллар исин унутаман гоҳ...

Сайёра РАҲМОНОВА

ЯНГИ АСР ЎЗБЕК СОНЕТЛАРИ

Ўзбек шеърлятида бошқа жанрлар қатори сонет ҳам ХХI асрда қайтадан жонланди. Аммо бу сонетларнинг шаклий хоссалари, мазмуний қамрови, поэтик структураси ҳамда образлар табиати ҳақида ҳеч қандай илмий кузатувлар йўқ. Мана шу ҳолатдан келиб чиқиб биз ХХI аср ибтидосида яратилган сонетларнинг ўзига хосликлари ҳақида тўхталишни лозим кўрдик.

Бу даврда марҳум шоир Рауф Парфининг "У дунёга онамга мактуб" номи остида учта, "Сен шоир, чорлайсан осмон ҳурларин" каби сонетлари яратилди. Шоир Фахриёрнинг "Сенсизлик" туркуми остида ўнта ва алоҳида-алоҳида учта мустақил сонетлари ёзилди. Маълум бўладики, янги аср боши ўзбек поэзиясида сонетнинг жанрлик мақоми яхши сақланган, аммо ушбу сонетларнинг гоёвий-бадиий хусусиятлари, образлар тизими ҳақида ҳеч нарса дейилмаган. Демак, бизнинг вазифамиз икки шоир қаламига мансуб сонетлар таҳлили мисолида ўзбек сонетчилигининг бутунги ҳолатини аниқлашдан иборат.

Рауф Парфининг "У дунёга онамга мактуб" номли учта сонетида ҳам поэтик мавзу воқеликни, ҳаётни фалсафий талқин қилиши билан ажралиб туради. Уларда лирик қаҳрамон марҳума онасининг руҳига мурожаат этар экан, ўзининг ёшлигида йўл қўйган хатоларига тазарру қилади. Сонетнинг тезисида она тимсолида шоир ҳаёт ўнқир-чўнқирларига ўз фарзандини бардош бероладиган инсон сифатида тарбияловчи буюк зотни кўради:

*Сенинг қиёфангда хилқатни туйдим,
Яшамак санъатин солдим қўйнимга,
Оломонни эмас, Оллоҳни суйдим,
Ҳикматингдан тумор осдим бўйнимга.*

Сонетнинг антитезисида эса шоир умрнинг самарасизлигини эътироф этиш баробарида ҳаётнинг давомийлигини алоҳида таъкидлайди:

*Мана энди неча замонлар кечди,
Кимса билмас шеърим, чалинмас кўзга.
Сен томон руҳининг шивци учди,
Буқун бари ўзга, барчаси ўзга.*

Шоирнинг ўз ҳаётини эмас, ўзгалар ҳаётини кўзлаб яшаши алоҳида ифтихор билан тилга олинади. У сонетнинг иккинчи синтезида қуйидагиларни ёзади:

*Дунёвий оламни илғадим бироқ,
Ўзимнинг умримни мен оз яшадим,
Ўзгалар ҳаётин яшадим кўпроқ.*

Янги аср боши Р. Парфи сонетларида поэтик шакл мукамаллиги тўла сақланган. Уларда лирик "мен" муайян даражада шоир шахсияти билан бирикиб

кетганлигини кўриш қийин эмас. Албатта, бундай хусусият лириканинг бошқа жанрлари учун ҳам хос бўлса-да, бироқ сонетларда у алоҳида бўртиб туради. Бунинг шоир шахсияти билан, унинг таржимаи ҳоли билан маълум даражада алоқадорлигини унутмаслик лозим. Сонет ижодкор кечинмаларини юксак оҳангдорликда ифодалашга муқобил жанр бўлганлиги учун Р. Парфи асарлари ўзгача чиққан. Чунки шоир янги аср ибтидосида ўзининг ...

*Армондай шип-шийдам чамаси.
Мендан қадамларинг тортилган,
Менда энди ҳеч ким яшамас.*

Шуни ҳам очиқ айтиш керакки, сонет зўрма-зўраки ва жарангсиз қофияни кўтара олмайди. Унинг ҳар бир қофияси табиий ва жарангдор бўлиши лозим. Фахриёр сонетлари билан танишар эканмиз, улардаги композицион яхлитлик, поэтик структуранинг ёрқинлиги кўзга ташлангани ҳолда айрим сонетларда сунъий ва зўрма-зўраки қофиялар мавжудлигини эътироф этишга тўғри келади. Масалан, унинг сонетларидан биридаги тезис ва антитезисда қофия табиийлиги ва уйғунлиги бироз бузулганга ўхшайди:

*Умидларнинг кулини "сендим"
Мен бошимга, оқарар "сочим".
қолавердим, қаёнлар "кетдинг",
Сен мендаги ўзингдан "қочиб"?*

*Ҳижроним, баҳорлар қайтади,
Изларингни чечаклар "кўмар".
гаминг илинжларни ҳайдади,
Соғинчларни кетди "ўмариб".*

Янги аср бошида икки шоир ижодида йигирмага яқин сонет яратилганлиги маълум бўлади. Бир мақола доирасида уларнинг барчаси ҳақида батафсил тўхталишнинг имкони йўқ. Лекин қисқача таҳлил этилган иккита сонет хусусиятларидан келиб чиқиб мана шу давр ўзбек сонетчилиги ҳақида муайян хулосаларга келиш мумкин:

1. Янги аср боши ўзбек сонетлари асосан кенг тарқалган иккинчи тип композиция асосида яратилган.

2. Ушбу давр ўзбек сонетлари поэтик структураси жаҳон анъанавий сонетчилигининг барча талабларига тўла жавоб беради.

3. Ушбу давр ўзбек сонетлари мавзу доирасининг кўлами жиҳатидан кенг бўлиб, уларда у ёки бу мавзу алоҳида ажратиб олинмаган.

4. Р. Парфи ҳамда Фахриёр сонетларининг таҳлили шундан далолат берадики, янги аср бошидаги ўзбек сонетчилигида мавзунинг кенг фалсафий талқин қилиши тамайли етакчилик қилади.

Сайёра ЭРГАШЕВА

Пойимга қовжираб тўқилмоқда куз

ОНАЖОН

Соғиниб олиса яшайман Сиздан,
Интизор кутасиз, кўнглингиз илҳақ.
Нима ҳам кўрибсиз мендайн қиздан,
Энди олмоқдаман барини илғаб.

Фикру шууримни сўзларга боғлаб,
Битган шеърларимга бўлибман шайдо.
Ишққа байтлар атаб, вақтимни чоғлаб,
Битта тандирга ўт кўймабман ҳатто.

Югуриб-елибман эртадан то кеч,
Кўпроқ куним ўтди тахририятда.
Гоҳо тайзикларга келиб қолдим дуч,
Гоҳо қаршилайди самимият-ла.

Баъзан тўйга шошдим, баъзан мажлисга,
Чап бериб қолдим кўп муаммоларга.
Раҳмлар қилмасдан мендайн қизга,
Кўнглимни тўлдиринг иддаоларга.

Дустлар даврасига ошиққаним рост,
Рост устун кўйганим ҳаммадан ўзни.
Бугун тинчлик бермас бир истак, холос,
Онажон, авф этинг мендайн қизни.

Шунда енгилгина нафас оламан,
Шунда таскин топар ҳилвиреган жон.
Билсам буюк Шеърим ўзингиз экан,
Қошингизга учиб бораянман, Онажон!

* * *

Муҳаббат,
Кел, забт эт кўнглимни,
Сокин юрагимни қиймала,
Чорлаянман сени баралла.
Муҳаббат,
Кел, забт эт кўнглимни,
Азобингда қоврилай, куяй,
Ҳаловатни унутиб кўяй,
Муҳаббат,

Кел, забт эт кўнглимни,
Телба бўлай, карахт бўлайин,
Кўкси ёнган дарахт бўлайин.
Муҳаббат,
Кел, забт эт кўнглимни,
Мен ўйинга бўлай гирифтор,
Сўнг, кўйингда ўлай телбавор.
Муҳаббат!
Кел, маҳв эт кўнглимни.

* * *

Севдим,
Интиқ ҳисларимнинг кўзи ёришиди,
Соғинчлар умидга қоришиди.
Севдим,
Юрагимга оқди илоҳий нурлар,
Садоқатдан сўзлаб келганда хурлар
Севдим,
Узлатга чекинда ғаму азоблар,
Андух тунд юзига тортди ҳижоблар.
Севдим,
Кўнглимда ғунчалар гулистон бўлди,
Дилистонга дилим шаҳристон бўлди.
Севдим.

* * *

Совуган кўнглингиз ўнг, ҳушидаман,
Лов-лов ёнаётган юрагимда сўз.
Музранг ҳижронларнинг оғушидаман,
Пойимга қовжираб тўқилмоқда куз.

Йўлак тўла ҳазон овунчоқларим,
Толиққан сабрнинг садоси улар.
Қайрилиб қайтмайди хушнуд чоғларим,
Унутилади гўё тиниқ қулулар.

Кўринг, ҳасратларга юк бўлган кўзим,
Тубида муҳаббат биналари бор.
Қўлим узатаянман. Тангрининг мен-чун
Ойдайн ёп-ёруғ дунелари бор.

Ҳали ҳузур топар озурда дилим,
Табассум ўқийсиз қароқларимда.
Муҳаббат нурида оқаман яна
Яна куяжаксиз адоғларимда,
Яна куяжаксиз адоғларимда.

* * *

Яна Сизга юкиняпти дил,
Яна Сизни соғиняпман мен.
Интизорлик мамлакатайда,
Кўнгили олиб бўлмас экан тин.

Сизга борар йўлларим йироқ,
Нега кетдим бунча олислаб.
Ҳориган дил сўроқларини,
Хаёлларим олган опичлаб.

Унутмоққа етмайди кучим,
Ҳижрон ғолиб, мен эса оғсиз.
Айрилиққа ён бериб йиғлар,
Соғинчларни енголмаган қиз.

КўНГИЛ ИЗҚОРИ

Ҳароба кўнглимда хароба Ишқим,
Кечиргин сен тўмон бўйлай олмайман.
Болаликка қайтгим келса-да менинг,
Ҳатто у ҳақида ўйлай олмайман.
Болалик!
Айт, кўчанг шунча тормиди?
Кўчангдан ҳайдадинг жуда ҳам эрта.
Муҳаббат!
Айт, диллар сенга зормиди?
Ортингдан термўлдим мен кета-кета.
Болалик!
Айландинг қуёш, ойимга,
Энди тушларимга кирасан бот-бот.
Муҳаббат!
Сидрилиб тушдинг пойимга
Куйлаганим энди маҳзун муножот.
Ҳароба кўнглимда хароба ишқим.

Ҳамид ҚҮНФИРОТ

Қашқадарёлик истеъдодли ёзувчи Ҳамид Қўнғирот (Ҳамид Маллаев)нинг номи адабиёт ихлосмандларига яхши таниш. Ёзувчининг кўпгина қисса ва ҳикоялари республикамизнинг турли нашрларида, жумладан, "Ёшлик", "Шарқ юлдузи" каби журналларда чоп этилган. "Зурриёд" номли илк китоби "Чулпон" нашриёти томонидан нашр қилинган.

Ҳамид Қўнғирот яқинда "Мовий қирлар ортида" номли ҳужжатли қиссасини ёзиб тугатди. Ушбу асарда Дехқонобод ва Қамашчи туманидаги тоғ тизмаларида истиқомат қилувчи, ўзбекларнинг Қўнғирот уруғига мансуб эланинг ҳаёти, турмуш тарзи, урф-одатлари ҳикоя қилинади. Мутолаа жараёнида беихтиёр ўзингизни содда ва танти, мағрур тоғликлар орасида юргандек ҳис этасиз.

"Мовий қирлар ортида" ҳужжатли қиссаси юксак дид билан битилган. Ифода тили ширали, раван. Ўқувчини беихтиёр ўзига жалб этади.

Биз кўйида ушбу ажойиб қиссадан бир парчани азиз журналхонлар ҳукмига ҳавола этишни лозим топдик.

Таҳририят

Тоғ элининг табобати

Бугунги кунда замонавий тиббиёт илми юксак даражада ривожланганлиги, ташхис қўйиш, кишиларни турли дардлардан фориг этишда ақл бовар қилмас ютуқларга эришганлиги ҳеч кимга сир эмас.

Шунга қарамай анъанавий усуллар — халқ табобати, руҳий таъсир, биомалҳам, игнатерапия, шифобахш гиёҳлар билан даволашга ҳам эътибор кучли. Не ажабки, тиббиёт масканида зўр шифокорлардан, қимматбаҳо дорилардан эмас, оддий қишлоқ табибидан шифо топган кишиларни кўплаб учратиш мумкин. Шарқ эса азалдан ривоятларда нақл этилган Луқмони Ҳакимлари, Абу Али Ибн Сино каби замонасининг буюк алломалари билан донг таратган.

Тоғларда ноёб доривор гиёҳлар ўсиши бор гап. Маҳаллий кишилар уларнинг турлари, шифобахшлик хусусиятларини азалдан билишган. Гиёҳлар билимдони Махсум бобо Чўхмозор қишлоғида туғилиб ўсган, ҳозир Нишон туманида истиқомат қилади. Вилоятимизнинг турли жойларидан, ундан шифо топиш учун кўплаб дардмандлар келиб туришади. Энаси ҳам машҳур қушноч бўлган, тоғ гиёҳларини қайнатиб улар ёрдамида болаларини, қўни-қўшнилари даволаб юрган. Махсум бобо ҳам халқ табиблари, Ибн Сино ва замонавий гиёҳшунослар тажрибасига таяниб иш тутади. Ҳар йили ёзда Оқсувга бориб керакли ўтларни излаб топади, уларни қайнатиб дори тайёрлайди, қайсиси қандай дардга малҳамлигини аниқлайди.

— Оқсувда фанга номаълум шифобахш гиёҳлар ҳам бор, — дейди у киши. Фақат улар хилват, мол-қол оёғи етмайдиган дахлсиз гўшаларда битида. Қалъа, Қасамдара, Керагатов дараларида сунбул, меҳригиё, мингтомир, занжабил, икрож, канкавул, газанда, жамбил, бўйи-

мадорон, бирсепар, оқчайир, арпабодиён, тимрайхон, чойўт, олқор, зира, андарзамон, тилак ўт, дўмбой, айиққулоқ, ўлмас ўт, қизилмия, кийик ўт, рўян, кампирчапон, анзурпиёз, тоғ райҳони, қуйжовуш, коврак, туятўпшон, нўхатак, қонтепар, ковул, зағаз, балдирғон, шивит, қизилпойча, сассиқматал ва бошқа кўплаб ўтлар ўсади.

Мақсум бобонинг айтишча, уларнинг таркиби ҳар хил бўлиб, муайян хасталикларга қарши ишлатилади. Шунингдек, бир қанчасини қўшиб қайнатиб кучли, таъсирчан дорилар азалдан билишган. Бир қанча турлари қадимги Арабистон, Эрон, Ҳиндистон, Ҳитой олимларининг қўлёзмаларида қайд этилган.

Тоғларда гиёҳлар ва буталардан ташқари яна бир тенгсиз малҳам — мумийёи асил ҳам бор. Унинг шифобахшлик хусусиятини буюк ҳакимлар, олимлар ва оддий кишилар азалдан билишган. Бир қанча турлари қадимги Арабистон, Эрон, Ҳиндистон, Ҳитой олимларининг қўлёзмаларида қайд этилган.

Ривоят қилишларича, Фариддун деган шоҳ тоғда ов қилиб юрганида мумийёга илк марта дуч келган. Шикорларидан бирида бениҳоя чиройли кийикни учратиб уни тириклайин тутишга қарор қилади. Бироқ кийик асло тутқич бермайди. Ниҳоят шоҳ унга камондан ўқ узишга мажбур бўлади. Оёғидан яраланган оху оқсоқланганича тоққа қочиб дара ичига кириб кетади. Орадан икки кун ўтгач Фариддун яна овга чиқиб ҳалиги кийикни учратади. Қизиғи шундаки, у соппа-соғ эди. Ҳайратда қолган шоҳ бунинг сирини билишга қизиқиб қолади. Қараса кийикнинг яраланган оёғи қорамтир нарсага беланган. Дарҳол сипоҳиларига ғорни кўздан

кечиришини буюради. Бориб қарашса, ғор ичига тош ёрилганидан қандайдир мой силқиб тушаётган. Кийикнинг оёғига айнан шу нарса теккани аён эди. Шоҳ ғордаги мойни текшириб нималигини аниқлашни ҳақимларига топширади. Унинг амри тезда адо этилади. Маълум бўлишича, тошлар орасидан чиқаётган мой яра - чақани, айниқса синган, чиққан суякларни бутлашда тенги йўқ малҳам экан. Шу-шу уни даройи мумиё — ғор мойи деб атай бошлашган. Ҳозирга қадар унинг 3 хили маълум: мумиё, мумиёи асил, мумиёи куён. Марказий Осиё тоғларида, жумладан Оқсувдаги Қасамдара, Темирсандиқ, Ёнғоқли дараларида барча турлари учрайди. Яқинда унинг ғорларда сумалаксимон қотган ҳолдаги новот рангли янги тури Яккабоғ тоғларидан топилган.

Мумиёнинг мўъжизакорлиги қуйидаги мисолдан яққол кўринади. Табиблар асил ёки сунъийлигини билиш мақсадида товукларнинг оёғини синдириб, мумиё суркаб боғлаб қўйишган. Агар бир кеча-кундузда синиқ битиб товук оёғини ерга босса ҳақиқийлиги аён бўлган.

Атрофлича ўрганилганига қарамасдан сирли малҳамнинг келиб чиқиши, нимадан ҳосил бўлиши ҳанузгача аниқланмаган. Айрим мутахассислар уни кимёвий маъданлар маҳсули, бошқалар эса ҳайвонларнинг қолдиқлари: кийиклар, тоғ сичқонлари, мирмушал, олмахон, кўршапалаклар ахлатидан, асалари мумидан ҳосил бўлган дейишади. Лекин мумиё нефт ва смоладан фарқли равишда сувда, спиртда, ацетонда жуда яхши эрийди, қўлда эзгилаганда тез юмшайди. Ўзига хос ранги, ҳиди, таъми бор. Кўпчилиги қорамтир, жигарранг тусда ялтираб туради. Таъми бироз тахир, тоғ ялпизи, арча ва бошқа ўсимликлар бўйи келиб туради. Тўғри, айримлари ҳайвонлар, жумладан мирмушал (каламуссимон ҳайвон), кийик тезаги ёки сийдиги аралашмасидан иборат. Мирмушал қаерда яшаса, мумиё ҳам ўша ерда аниқ бўлади дейишади. Демак, ўша кемирувчи мумиёсиз яшай олмайди. Бироқ ҳамма ўрмон ва тоғларда эмас, балки муайян жойлардагина учраши, метин тошлар орасидан силқиб чиқиши юқоридаги тахминларнинг тўғрилигига монелик қилади.

Сирли малҳамнинг келиб чиқишини ўсимликлар билан боғлаш кенг тарқалган ва ҳақиқатга яқин деб ҳисобланади. Айни мулоҳаза эгалари мумиёни қоя тошлар орасида ўсадиган мохлар, лишайниклар ва бошқа буталар ширасининг минерал эритмалар, сувлар билан аралашмасидан ҳосил бўлади деб ўқтиришади. Олимлар ва гиёҳшунослар мохлар, лишайниклар билан мумиёнинг таркибидаги моддаларнинг ўхшашлигини аниқлашган. Бу борада кўплаб тажрибалар, илмий изланишлар олиб борган ўзбек олимлари ва мутахассислари ҳам айни фикрни тасдиқлашади. Шунга қарамай ушбу хулосаларни охиригача исботланган, мумиёи асилнинг нимадан ҳосил бўлиши масаласи ўз ечимини топиб биратўла ҳал бўлган дейиш қийин. Хусусан, Махсум бува уни тошнинг ўзидан концентрация йўли билан ҳосил бўлади, деган тўртинчи тўхтамини изҳор этди. Очиғи, илмий тасаввурга эга бўлмасамда, негадир айнан шу, кейинги Махсум буванинг тахмини менга тўғридек туюлди. Нега энди таркибида мумиёи асил бўлган тош ёки жинслар бўлмасин? Қисилиш, яна қандайдир кимёвий жарёнлар натижасида муайян тоғ жинси таркибидан мумиё ҳосил бўлар, яна давомли равишда. Албатта бу фикр ҳам яна бир тахмин холос.

Мумиё кимёвий моддаларга, фаол микро-элементларга, фермент ва эфир мойларига ниҳоятда бой бўлиб, халқ табобатида, замонавий тиббиётда кенг қўлланилади. Синган, лат еган суякларни, яраларни тузатишдан ташқари ички аъзоларни мустақамлашда,

илон, чаён, қора қурт чаққанда заҳарни кесувчи малҳам сифатида ҳам фойдаланилган. Шунингдек, нафас йўллари, астма, қон туфлаш, ошқозон, ичак яраси, ўт, буйрак, сийдик йўллари, таносил хасталиклари ҳамда асаб, фалаж, безгак, қоқшол, эпилепсияга йўлиққан беморларни, карларни, дудуқларни у билан даволашган.

Халқ орасида қадимда бўлганидек, инсон онги қамраб ололмайдиган сеҳр-жоду, руҳий таъсир, туш кўриш, фол очиб, чироқ ёқиш, оловдан хатлатиш, боқиш ва бошқа ирим-сиримлар ёрдамида шифолаш одатлари сақланиб қолган. Қарангқўл қишлоғи яқинида Дўлта деган жой бор. Одамларнинг айтишига қараганда, илгари бу ердаги қамишзор ичида ертўлага ўхшаш кулба бўлиб унда Дўлта момо деган табиб кампир яшаган. Кийимлари ғалати, тери ва қуш патларидан иборат бўлгани учун уни Дўлта, яъни дев-парилар номи билан аташган. Эмишки, бу жой чиндан ҳам девлар ва парилар макони бўлиб, кейинчалик улар қаёққадир ғойиб бўлишган. Шу ерлик довюрак киши парилардан бирини эликтириб хотинликка олади. Улардан эса Дўлта момо туғилган. Бу тафсилотлар, ғаройиб кийимлари одамларнинг лабига учуқ тоширсада кампирнинг иззатини жойига қўйишган. Чунки у одатдан ташқари ҳалол, қалби очиқ, меҳрибон аёл бўлган, дардмандларни шифолаган, антиқа дорилар, таомлар тайёрлаш сирини билган.

Дўлта момонинг деуу париларга қариндошлиги афсонага яқинроқ, аммо ҳаётий замини бор. Кишилар Шомонийлик динига сифинган пайтларда руҳонийлари қуш патларидан аллам бало либослар кийиб ўт ҳалослатиб ирим - сиримлар адо этишгани маълум. Қурангқўллик Дўлта момо ҳам аслида аёллардан чиққан шомон, яъни қушнот эди. Турмуш қуриб бола - чақа орттирган. Рўзи бахши деган ўғли ҳам табиблик билан шуғулланган.

Илгарилари узоқ ётган касалларни боқиб даволаганларини эшитгандирсиз. Рўзи бахши айни ҳунар соҳиби бўлган экан. Боқиш усули жуда қизиқ. Хаста кишини қалин кийинтириб ёки пўстакка ўраб қамчин билан то у ўрнидан тургунга қадар савалаган. Бахши савалаш давомида қандайдир сўзларни, дуоларни сирли оҳангга кўшиқ қилиб айтиб турган. Беморнинг атрофида рақс тушаётган одамлар ҳам бу сўзларни ҳуввос солиб такроқлашган. Бемор улар билан узоқ вақт рақс тушишга мажбур бўлган. Шу тариқа жисмига ўрнашган инсу - жинслар даф этилган. Бемор шунга ишонгани учунми ё чиндан ёвуз кучлардан ҳалос бўлганми, ҳарқалай аҳволи яхшилланган. Эҳтимол, бу ҳам шарқ оламининг биз билмаган сирлардан бири бўлса не ажаб.

Ёнғоқлилик уста Башир кўп қиррали қобилият эгаси - усталик тушида аён бўлиб, Қобидиёндан ошиб келган. Уста Тоғайнинг авлоди Жалмат оқсоқолнинг ўғли бўлган. Ёшлигидан илм - маърифатга, устачиликка ихлос қўйиб заргар ва табиб бўлиб етишган, номи катта Ўрадагина эмас, бутун амирликда машҳур бўлган.

30 - йилларда кўплаб маърифатли кишилар қатори уста Баширнинг ҳам шўро ҳукумати таъқиб этиб Сибирга жўнатади. Неча йиллар у ерда қарағай кесгач, тўрт нафар ҳамроҳи билан бир илож қилиб қочиб муваффақ бўлади. Чўлма - чўл, тоғма - тоғ кезиб ниҳоят 16 ой деганда Ҳисорга етиб олишади. Овуларда одамларнинг кўзига кўриниш хавфли бўлгани учун илоҳий қадамжойлардан паноҳ топишади. Хўжайпир отада тунаганларидан сўнг эрталаб бомдод намозини ўқигач бир - бирларидан қандай сир - синоат кўрганларини сўрашади. Ушбу қадамжойни зиёрат қилиб кечани ўтказган киши недир кароматга ноил бўлади деган ақида

мавжуд экан. Ҳамроҳларининг қандай сирлар кўрганлиги маълум эмасу, уста Баширға чиндан ҳам илоҳий мужда келган. Тунда кўзларини юмиб уйқули-ўёвли ётаркан, осмоннинг теграси қандайдир нурдан ёришиб бир парча қордай оқ булут тепасида муаллақ турганини кўради. Нима бу? Озодлик нишонасими, авлиёлар руҳими ё Оллоҳ томонидан унга ато этилган ҳунар ва саодат рамзими?

Қочқинлар шу ерда хайрлашишади, ҳаммалари туғилиб ўсган қишлоқларига кетишади. Уста Башир Керагаатов устидаги Эғизак отани ҳам зиёрат қилгач, овулига қайтади. Заргарлик дўконини очиб тирикчилик кечиради, уйланиб бола - чақалик бўлади.

Кўплаб хислатлар эгаси Башир бобо 1965 йилда Эғизак отада вафот қилган эдилар. Атрофни ям - яшил арчазор қуршаган. Шаффоф сувли Сувпурқар шарқираб оқади. Қунишга овул эндигина кўчиб чиққан. Қирда қўй - қўзилар ёйилган, чиллик ўйнаётган болаларнинг қий - чуви тоғларни тўлдирган. Уста ана шу илоҳий жойда, Худо ярлақанган баҳор фаслида бандаликни бажо келтирди. У ўзини ота - боболари қўйилган Қоранқўл отага эмас, Эғизак отага дафн этишларини васият қилган. Қазо олдида неларни ҳис этгани номаълум. Эҳтимол илоҳийликка дахлдорлиги уни шу манзилда қолишга ундагандир ё ҳар баҳорда овулнинг қўй - қўзилари маърашиб болаларнинг қий - чуви ёйилганда руҳи шодланишини ўйладимикин? Лекин, кейинги йили фарзандлари жовлик Сурхондарёга кўчиб кетишди. Шундай бўлса ҳам баҳор ва ёз ойларида (қишда бу жойларни 1-2 метр қор босиб ётади) зиёратга келувчилар кўпчилик.

Уста Баширнинг табиблик ҳунари ҳақида шундай ҳикоя қилишади. Асримиз бошларида Шаҳрисабз бегининг суюкли хотини зинадан кўтарилаётиб йиқилиб тушади ва урчуғи — сон суяги чиқиб кетади. Шаҳрисабз атрофидагина эмас, бутун амирликдан ҳақимлар келиб қанча ҳаракат қилишмасин, аёлни шифолай олишмайди. Охири Уста Баширнинг дарагини эшитиб унга одам юборишади. Уста келиб аёлни кўргач жароҳатига қўлини ҳам теккизмай бир бақувват новвосни келтиришларини сўраган. Новвосни уч кеча - кундуз сув бермасдан кунжара билан боқтиради. Шундан сўнг бекнинг хотинини тахтиравонда кўтартириб келиб ҳўкизнинг устига миндиради, оёқларини пастдан ипак арқон билан боғлайди-да, новвосни тоза сувли ҳовузга бошқаради. Жонивор уч кун сувсиз ем еган эмасми, узоқ муддат ҳовуздан бош кўтармайди, қорни эса аста - секин шишиб катталашиб борарди. Бир пайт одамлар "қарс" этган овозни эшитишади, оғриқнинг зўридан додлаётган аёл эса жимиб қолади. Уста Башир дарҳол ҳўкизнинг тагига энгашиб арқонни кесиб юборади ва аёлни кўтариб ерга туширади. Уч йил оёқсиз ётган бемор ҳамманинг кўзи ўнгиде шаҳам юриб устанинг қўлларини кўзига суртади.

Дўконхоналик Хўжақул мерган ҳам моҳир табиблардан эди. Тириклик чоғида у кишини йўқлаб бориб бунга ўзимиз гувоҳ бўлганмиз. Бир сафар овчилик саргузаштларини эшитиб ўтовида ўтирганимизда эшик олдида "Нива" машинаси келиб тўхтади. Ундан икки киши 10 яшар чамасидаги болани суяб туширишди. Велосипеддан йиқилиб оёғининг бир неча жойи синган экан. Табибларга вилоят шифохонасида зўр жарроҳларга

кўрсатишибди. Улар бир ой гипсда сақлашипти. Бола эса оёғини босмапти. Баъзи жойлари қийшиқ, бир оёғи калтароқ, Уста Хўжақулнинг дарагини эшитиб Баҳористон туманидан олиб келишган экан. Уста болани ётқизиб оёғидаги боғичларни ечди, докага ўраб тортилган руян ўти аралаш пишган гуручни ҳам сидириб олди. Илгари келганларида руян ва гуруч шовлани 3 кун тортиб ҳузурига келтиришларини тайинлаган экан. Синган жойларини илиқ сувда чайиб пайпаслаб кўра бошлади. Боланинг оёғини отасига тортириб бита бошлаган, аммо шовладан бўшаган суякларни эт устидан у ёқдан бу ёққа силжитиб жойлаштирди. Кейин тухум саригини матога ўраб қисиб боғлади. Устидан тиззасига қадар ёғоч қоқлаб маҳкамлади. Мижозлар хайрлашиб жўнаётганида боланинг ёшини сўради, 20 кундан кейин тахтакачни ечиш мумкинлигини айтди. Бунинг сабабини сўраганимизда синиқ ёшга қараб битишини, боланинг оёғидаги синиқлар қайта жойлаштирилгани учун битгунча икки ҳисса вақт кетишини тушунтирди.

Эртаси кун жўнаймиз деб турганимизда 16 - 17 ёшлардаги йигитча келди. Бир қўли тангиб боғланганича белбоғ билан бўйнига осилган. Лангардан экан, қўли тирсагидан 6 ой бурун майиб бўлиб жойига бормасдан азоб бераркан. Уста: "Шовла тортилганими?" деб сўради, "ҳа", деган жавобни эшитгач, йигитчани тирсагидан бир қўлида тутиб, иккинчи қўли билан учидан ушлаб секин ичкарига қайирди, сўнгра орқага тортиди. Бу ҳолни икки марта такрорлади холос. Лекин иккинчисида "қирт" этган товуш эшитилдию қора терга ботган йигитчанинг чехраси бирдан ёришди. Икки дақиқа бурун қотиб мажруҳ бўлиб қолган қўлини бемалол қимирлатиб кўрди-да қулимсиради.

— Бўлди, — деди уста ҳам жилмайиб.

— Кетаверишинг мумкин. Фақат ҳозирча қаттиқ силкитма, юк кўтарма, озроқ қимирлатиб тур.

Уста йигитнинг майиб қўлини яланғочлаб кўрмасдан бир зумда даволаган эди. Бу мўъжизанинг сирини суриштирганимизда у соддагина изоҳлади:

— Ҳаммасини қўлларим билади, суяклар жигини, чиққан томонини ҳам, чуқурчасини ва жойлашиш йўллариниам.

Шу лаҳзада машҳур гуржи табиби Жунанинг "Қўлларимни тинглайман", ибораси беихтиёр ёдга тушади. Ҳа, Уста Хўжақулнинг эса қўллари "кўрарди".

Ҳозирги пайтда Шарқ табобати сирлари, жумладан тибетликларнинг руҳни чиниқтириш ва ўзга воситалар билан беморларни зумда даволаш, кўричакни скалпелсиз ташқи томондан узиб олиши ҳатто марҳумларни тирилтириши, учар одамлар (гелугпалар) ҳақида кўп ёзишмоқда. Шунингдек, шимол халқларида хаста кишиларни янги сўйилган бугунинг ичак - чавоғига ўраб даволаш одати бор. Айни усулларда мўъжизакорлик, илоҳий ҳислатлар бўлиши мумкин. Бироқ уларга қандайдир афсона ёки чўпчак деб қарамаслик, номаълум таъсирчан тиббий муолажалар илдизини ўша халқларнинг миллий, анъанавий тажрибаларидан, ўзларигагина хос бўлган ўқувидан қидириш керак. Зеро айрим сирли жиҳатларини ҳисобга олмаганда, шарқ табобати доноликни, қучли тафаккур ва маҳоратни талаб этишини Уста Башир, Уста Хўжақул боболар ҳунари мисолида кўрдик.

Отабек ИСМОИЛОВ

Киз нафасидай ёқимли кунлар

БАҲОР

Изғириннинг пасайди забти,
Ховуридан тушиди қахратон.
Тундмас бугун осмоннинг афти,
Туғади қиш — совуқ имтиҳон.

Уйлар чекмай кўйди. Кўринмас
Мўриларда энди тутунлар.
Бошланди ўн саккиз яшар қиз —
Нафасидай ёқимли кунлар.

Бўртаётган куртакка боқиб,
Мўлтирайди ҳайратда кўзлар.
Ер остида омонлигидан,
Дарак бераётир илдизлар.

Бундай кезлар чор-атрофинга,
Бир сидра кўз ташлаганинг чоқ.
Бу не ҳикмат: жуда ҳам осон,
Ким тирик, ким ўлик - фарқламоқ!

ДАНАК АРМОНИ

Метин ерни ёриб
Чиқдим-у лекин
Бўй чўза олмадим кўкка
Ошиқлар?
Дарахт бўлардим,
Мева тутардим,
Қаттиқ топтамаса балки
Поиналар.

Тил гапирса,
Ёқтирмас қулоқ.
Кўз кўрсатса
Тере юрар оёқ,
Ҳаммасига

Бурун жийрилган.
Бу ҳолатга
Бор-е, деб
Бош ҳам,
Кетиб борар
Ўзи оққан
Томонга.

КУШОМАДГҮЙ

Юрар булутларга
Бурни теккудай.
На кекса, на ёшни
Назарга илмас.
Мансабдор учраса
Қошига елар,
оёғи тагида,
бўлар хору хас.

Бу шўрликнинг
Бошига.
Не калтаклар
Тушмаган...
Қолмаган ҳеч
хом ери,
бир оғзи бор -
пишмаган.

Олдда қандай йўл кутар -
Пешонамдан кўраман.
Орқада қолган йўллар
Кўрар энсам чуқурин.
Ўтмиш-келажак аро
Аланглайди юрагим.

СЕВГАНИМНИНГ ТҮЙИ

Демангиз, савдолар
Тушиди бошимга,

Бу бош ўзи
Савдоларга тушиди.
Қаттиқ севган экан
Мени айрилик,
Бугун у висолга
Буткул етишиди.

ЁЛҒОНДАН БЎЛСА ҲАМ...

Ёлғондан бўлса ҳам бораман деб айт,
Йўлинг қарайвериб кўзим тўрт бўлсин.
Ёлғондан бўлса ҳам бораман деб айт,
Кўролмастар кўйиб ичи ўт бўлсин.

Ёлғондан бўлса ҳам ўлдираман, де,
Яхши кўришингни майли, билсинлар.
Менинг-ку сен учун эсон бермогим нақд,
Рақибларим мендан бурун ўлсинлар.

ҚИШ БЕРГАН ИМТИЁЗ

Қахратон,
совқотиб ўйлайман:
Қачон келар баҳор - мен суйган,
лекин яхши, ушбу кунларда
аёллар ҳеч рашиқ қилмай кўйган.
Ташқарида изғирин шамол,
Уй-чи иссиқ, эҳ кирасолиб,
кучоқлашинг мумкин бемалол -
печни? Хотин бир четда қолиб.

Донишманд эл кўп топиб айтган,
Ҳикмат ўзи халқнинг дил рози.
Демилларки ҳамма нарсанинг
Яхши эрур кўпидан ози.

Озроқ бўлсин майли ваъдалар,
Бажаролмай қолар барибир.
Лек қисмасин битта нарсадан,
Кўпроқ берсин худойим сабр.

Тўлқин ҲАЙИТ

КАМПИР ОШ

Ҳикоя

Ҳожар она айвон чеккасидаги тахта сўрида мук тушганча гуруч тозаломоқда эди. Ичкари уйдан чиққан ўғли-патила соч, ингичка мўйловли Ҳосилмат:

— Яна ошми, момошка! кўйинг, нима қиласиз... қизлар кулади, — деди.

— Туғилган кунингни эшитиб, Асал дугонам билан Меҳрининг томоғи тушади, болам. Ўшанга... айланай, бир кампир ош дамламоқчиман. Санлар ўзларингни свет-пвет столларингни қилаверинглар! — деди Ҳожар она мулойим оҳангда.

— Свет-пвет эмас, одамни шарманда қилманг. Ўртоқларим эшитса шу гапларингизни, мани нервимга ўйнашади. Так, что момошка, шведча стол, денг, хўпми?

— Хўп, болам, хўп, айланай! Шведча бўлса, шведча-да! Мани билмайди, дейсанми? Ана агародимда швет барқ уриб ётибди. Ҳар йили экаман, биласан-ку, айланай. Швед деганингни... бу том ўлгур болам, одам қаригандан кейин қулоқ ҳам тош битаркан!

Ҳосилмат кампирнинг уйига кирди: ўртада хонтахта, атрофида куроқи кўрпачалар солинган.

— Момошка?

— Лаббай, болам.

— Буларингиз бўлмайди. Бу ерда ҳам шведча стол қиламиз. Ўртоқларим сизни кўраман, деб кириб қолишлари мумкин. Что, манави амир замонидан қолган хонтахтаю, аммангизнинг қизи берган кўрпачаларингизни чердакка "фишт" қиламан!

— Ҳой, айланай, болам! Ундан кўра, онангни ўлдириб қўя қол!

— Вой-бўй момошка, нервингиз ҳам бор-а. Сизга бир оғиз гапириб ҳам бўлмайди-я!

— Мани онам, десанг, тинчимни бузма, болам!

— Ўртоқларим...

— Ҳой, ўша ўртоқларинг тоғ ошиб келмагандир. Ичида немис-пемиси борми!

— Немис ўртоғим йўқ, ҳаммаси маҳалла болалари!

— Маҳалла болалари бўлса, бурнининг остидан нарини кўришади.

— Синфдош қизлар ҳам келишади.

— Майли, келишсин, болам. Айби йўқ. Ана, Асалнинг ўғли ҳам синфдош қизларини чақирибди. Биров гапирдимми? Гапиргани йўқ.

Ҳосилмат бошларини қашиб нари кетаркан, "Момошкага тушунтириш қийин!" деб тўнгиллаб қўйди.

Орадан бир соат ўтиб, Асал кампир билан Меҳри муаллима келди. Энди ҳол-аҳвол сўрашган эдилар ҳамки, бир гала йигит-қизлар чулдирашиб ичкари киришди. Ҳар уччала кампир деразага ёпишди.

— Вой ўлмасам! — деди Ҳожар она кўрсаткич бармоғини лунжига босиб. — Ана уни қаранглар. Шарманда-а! Киндиги очик... кимнинг қизи экан?

Меҳри муаллима ажин қўлини пешонасига тиради:

— Уми? У Сокина бойвуччанинг ўртанча қизи. Тошкентда ўқийди. Медитсинада. Женски дўхтир бўлармиш.

— Дўхтир бўлмай ҳар бало бўлгур, атлас кийиб келса ўлармиди?

Ҳожар она тор шим кийган қизни кўрсата туриб:

— Вуй, шарманда, шарманда! — деди кўзини яшириб.

Меҳри муаллима пиқир кулди.

— Афғондан ошиб келганга ўхшайсиз, Ҳожарой, бугун кўряпсизми бу турқисовуқларни?! Европача кийинамиз, европача яшаймиз, деб урф-одатларимизни расво қилишяпти.

— Ўша Аврўпани урф-одатлари яхши эканми шунчалик?

— Қайдам? — Меҳри муаллима лабини бурди ва Ҳожар онанинг қўлидан пичоқни олди. — Сабзини ман тўғрайман.

Асал кампир пиёз солинган косани олдида тортди.

— Ман пиёзни артиб турай бўлмаса!

Меҳри муаллима сабзини тўғраб туриб, сўзида давом этди:

— Ўша Европа деганларида икки эркак никоҳдан ўтиб яшаармиш.

Ҳожар она ишонмади:

— Бўладиган гапни айтсангиз-чи!

Асал кампир гапга қўшилди:

— Кеча радиода айтишди. Бу нарсани ўзбеклар қоралайди, деди.

— Ана кўрдингизми? — Меҳри муаллиманинг қуюқ ўсма қўйилган қошлари қалдирғоч қанотларидек пирпиради. — Ман бир нарсани билмасам гапирмайман!.. Аёли ярим кечача келса, эр уришса, судга берармиш. Хотин бошқани хоҳласа, эрига "сен ёқмай қолдинг" деб уйдан ҳайлаб юборармиш. Ота минан ўғил келишолмай қолса, уй-жойни суд орқали ҳал қилишаркан!.. Ана, сизга бир олам гап!

Ҳожар она:

— Кўп ҳам унақа эмасдир! — деди афтини буриштириб.

Меҳри муаллима:

— Сизни ўшаққа жўнатиш керак, ўшанда кўзингиз мошдай очилади! — деди шартта.

— Мошдай очиладиган бўлса, бориб келаман! — ҳазиллашди Ҳожарой.

Сабзи, пиёз тўғралиб бўлгач, кампирлар ошхонага чиқишди. Сочини сариққа бўяган, қилтириқ қиз билан йўғон бўйнига олтин занжир таққан йигит ичкарига бош суқишди. Сассиқ ароқ ҳиди анқиди.

— Салом, оналар! — ҳиқиллаб деди йигит. — Нима овқат?

— Ош, ош, болам! -Ҳожар она унинг елкасига қоқди.

Йигит қимматбаҳо тўқ кўк кўйлагининг елкасига, кампир қўли теккан жойга вижиниб пуфлади.

— Ош? — деди кейин ижирганиб. — Кечаси желудкага оғирлик қилади.

Қиз ўққиди. Йигит унинг қўлтигидан олиб, ариқ томон бошлади.

Ҳожар она ёқасини ушлади.
— Товба, товба! Ўзи ёш-у, ичиб олганига ўлайми? Э худо, қайси кунларга етиб келдик?!

Қизнинг ўқчиган овози, сўнг қусқисининг сувга шариллаб ағдарилгани эшитилди. "Ҳай, ҳай" деганча Ҳожар она улар томонга ошиқди. Йигит қизнинг сочи ва бошидан ушлаб турарди. Қиз ўқчиб-ўқчиб сувга қусар, кўланса ҳид атрофга анқир эди.

Ҳожар она энг учи билан оғзини ёпиб:

— Ҳой, айланай, қизим, сувга қусма, гуноҳ бўлади! — деди кўнгли ичикиб.

Асал кампир товуш қилди:

— Ёғингиз қаерда?

Ҳожар она ортига қайтди. Газ плитаси ёнидаги ёғ идишни оларкан:

— Бизнинг замонда сувга тупурсак, худораҳмати отамиз хивич билан қувлар эдилар, — деди куюниб. — Кап-катта қиз, уялмайди, фарқ этиб сувга қусиб ўтирибди-я! Ҳай, аттанг!

Ҳосилмат ичкари кирди.

— Ҳа, момошкалар, қанақа палов бўляпти ўзи?

Ҳожар она жилмайди:

— Кампир ош бўляпти, болам!

— Кампир ош? Хе...хе!

— Сенгаям олиб кўямиз.

— Ўзларинг энглар... бизди ошқозон бунақасини хоҳламайди.

Ҳожар она пичинг қилди:

— Ошқозонингта шведча ароқ ёқади шекилли, болам. Ҳай, ичиб олибсан-а?

Ҳосилмат хихилади:

— Ҳа, энди, момошка, эллик грамм одамни ўлдирармиди?!

Чет эл мусиқа товуши уйни ларзага келтирди, тапир-тупур оёқ товушлари, қий-чув эшитилди.

Ҳожар она ўғлига танбеҳ берди:

— Секинроқ, ўғлим, сал пастроқ... кўни-қўшни дегандек...

— Бир кеча чидашса, осмон узилиб ерга тушмас, момошка!

Асал кампир лабини тишлади.

Ҳожар она Ҳосилматнинг ортидан:

— Ош пишиб қолди, ўртоқларинг хоҳлашса, айт, сузиб берамиз.

— Ўзларинг энглар, ўзларинг? — қўл силтади Ҳосилмат ва ичкари кириб кетди.

Меҳри муаллима унинг ортидан бориб деразадан ичкарига боқди. Бурни пучуқ қиз нафис, узунроқ сигарет тутатди.

— Старухаларинг нима пиширяпти?

— Ош! — жавоб қилди Ҳосилмат илжайиб.

Қиз чаплаган афтини буриштирди:

— Ну-да, Ҳосилматчик, мама твоя... зўр, кечаси ош ейиш... вей... жалка ошқозонларига.

Ҳосилмат унинг кўлларидан ушлаб, ўртага бошлади. қиз ноз-қарашма билан унга суйкалди.

Ўртадаги стол усти аллақачон бўшаб қолган, ароқ, шампан, вино шишалари, торт қутилари тартибсиз сочилиб ётарди. Хориж қўшиқчиси кучайиб, хириллаб, бақариб куйлар, у ҳар овозини кўтарганда, ирғишлаб ўйнаётган думбоққина қиз билан озгин йигит Ҳосилмат томонга ўқтин-ўқтин қараб қўйишарди.

Қиз орқасини ўгириб ирғишлаб ўйнар экан, бошини ноз билан қимирлатиб, бўйнини буриб, кўзларини сузганча йигитга боқар, у "хаҳ" деб эгилганда, унинг озгин кўксига оппоқ елкасини суйкаб-суйкаб оларди.

— Онаси ош қилаётган эмишми? — нозланиб сўради қиз.

— Шунақа дейишяпти! — совуққина жавоб қилди йигит.

— Ундан кўра, алавия салат қилганларида, оз-оздан ер едик.

— Отсталий кампир у... буни тушунади, дейсанми? Ошини қилаверсин.

— Ве-е-ей! Ош? Кечаси-я!

Меҳри муаллима пилдираб ортига қайтди.

— Ёшлар бузилиб кетган, дейишганда, ишонмаган эдим!

— деди у ичкари кирар-кирмас. — Ҳай-ҳай, бизлар берган тарбиядан "т" ҳарфи ҳам қолмабди. Мактабда буларга нима ўргатишяпти?!

— Бурунги замонда қизил тўй чиқиб, ҳаммани ароққа ўргатди, — деди Ҳожар она ҳасратли оҳангда. — Энди бу бало чиқдими?! Биттаси ҳам ўтирмайди: овқатини ҳам тик турганча ейишади, "бисмиллоҳ" дейишадими, йўқми?..

Асал кампирнинг ҳасратидан ўт чиқди:

— Булар "бисмиллоҳ"ни ҳам, "омин"ни ҳам билишмайди.

Ош пишди, қозоннинг қопқоғи олинганда, ошхонада, ҳовлида хушбўй ҳид таралди, ит ҳуриб, хўроз бир қичқирди. Ҳожар она гўштини ажратиб олиб, тўғраб ошга босди-да, иккита суякни итнинг олдига элиб ташлади, товуқларга эса, бир ҳовуч дон сепди. Сўнг катта чинни товоқдаги ошни кўтариб уйга кирди.

Ҳожар она ошпаз чолини эслади.

— Ош пишди, дегунча худораҳмати эсимга тушади.

Пиширган ошларини еб тўймак эдик.

Меҳри муаллима:

— Бир умр элнинг тўйларида хизмат қилиб ўтдилар, Худо раҳмат қилган бўлсин! — деди бўрсилдоқ нонни авайлабгина ушатар экан.

"Олинг, олинг" билан ошни едилар, устидан босиб-босиб аччиқ-аччиқ чой ичдилар. Энди гурунг қизиган пайтда тор шим кийган икки қиз бир-бирларига суяниб, ичкари кирди. Уларнинг ранги оқарган, кўзларида нур йўқ эди.

Ҳожар она ўрнидан турди.

— Келинлар, қизларим! Бу ерга ўтинглар!

— Чарчаб қолдик, бошимиз айланиб кетди.

Меҳри муаллима уларнинг ранг-рўйига назар соларкан:

— Иккаландаям анимия бор экан, ўзларингга қараб юрсанлар бўлмайдими?! — деди уларни тергаган бўлиб.

Ҳожар она кичкина тақсимчада ош келтириб қўйди.

— Олинглар, она қизим!

Қизлар бир-бирига қарашди.

Меҳри муаллима Асал кампирга имо қилди:

— Буларга қошиқ беринг!

— Ҳа-я, эсим қурсин!

Бир зумда тақсимча бўшади. Қизларнинг юзига қон тепди.

Ҳосилмат депсиниб ичкари кирди.

— Момошка, қорин таталаб кетди.

Ҳожар онанинг кўзлари жовдиради:

— Озгина қирмоч қолди, болам, ейсанми?

— Қирмочми, ирмочми, нирмочми, момошка, фарқи йўқ, олиб келинг! Қорин... қорин қулдираб одамни эзиб юборди!

Ҳожар она бир тақсимча қирмочни ўелининг олдига қўйди. Ҳосилмат қошиқни очиқиб оғзига тикди, сўнг ютуққанча қирт-қирт чайнай бошлади.

Уч йигит, беш қиз ичкари бош суқди.

Ҳосилмат қирмочни уларга манзират қилди:

— Олинглар, қирмоч рангни тоза қилади, деб эшитганман...

Йигитлар унинг ёнига чўкишди.

Тор юбка кийган тўлиққина қиз:

— Мен ош ейман! — деди ширакайф ҳолда.

Кампирлар бир-бирларига маъноли боқиб, ўрниларидан туришди.

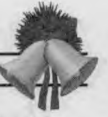
— Бўлинг — деди Ҳожар она Асал кампирга имо қилиб.

— Нима қиламиз энди? — ҳайрон боқди Меҳри муаллима.

— Нима қилардик, айланай, — Ҳожар она остонада турган ранг-баранг қимматбаҳо туфлилар орасидан эски калишини топиб апил-тапил оёғини тикди. — Ёрдм берасизлар, кампир ош қиламиз!

Хўроз чўзиб-чўзиб қичқирди, тун ярмидан оққан эди.

Нодира БОБОДУСТОВА

ОҚҚУШЛАР

Оққушлар,
Сиз орзулар қуши,
Кўкка олиб учсанг аҳдимни.
Қиз боладир
Палахмон тоши,
Кўксингизда асранг
Бахтимни

* * *

Во ажабо, ҳаёт қизиқ-да,
Шоҳу гадо, яшар ёнма-ён.
Ким истамас яшашни роҳатда,
Фоний дунё айланар гирён.

* * *

Аёл, меҳрингизда акс этар дунё,
Сизни қутламоққа етмас сира сўз.
Оламни яратган орзуга рўёб,
Оналар сиз билан нурга тўла кўз.

ЭСЛАЙ ОЛАРМИСИЗР

Эслай олармисиз мени бир бора,
Соғиниб гуллаган боғингиз аро.
Ва топа олмасдан қидириб чора,
Мени эркалаган йиллар, алвидо.

* * *

Қароғимда қотди кўз ёшим,
Туғаб қолди сабри бардошим.
Орзуларим рўёбин кўрсат,
Эгик бўлиб қолмасин бошим.

Шоҳиста СОАТОВА

КУЗ ҚЎШИГИ

Хазон ёққан боғларни кездим,
Дов-дарахтга термулдим узоқ.
Совуқ шамол нафасин сездим,
Вужудимга ёйилди титроқ.

Сўнгсиз соғинч ила тўкилди,
Бошим узра қон талош япроқ.
Афсус менмас, бағрини очди,
Унинг учун мангуга тупроқ.

Дайди шамол кулар ҳолимга,
Осмон эса ўкириб йиғлар.
Асролмадим мен битта барғни,
Ҳасрат, армон қалбимни тиглар.
Асролмадим мен битта барғни..

ИЛТИЖО

Эй, осмон, мен учун имконинг борми,
Юлдузга етгулик нарвонинг борми.
Керакмас, бу ердан олиб кет мени,
Ойларда юргувчи карвонинг борми.

Олиб кет, майлига юлдуз бўлайин,
Хоҳласанг қуёшга кундуз бўлайин.
Фақат қолдирмагин, ёлғон дунёда,
Ростлик бўлса менда, илдиз бўлайин.

Кўз ёшим қўшилиб, ёмғирлар ёғсин,
Губорли дунёга қорларим оғсин.
Булутлар бошимга ёстиқ бўлса гар,
Дўсту душманларим ҳавас-ла боқсин.

Ёлғон бу дунёни энди нетарман,
Рухимни вужуддан ечиб кетарман.
Эй, осмон! Чорлагин ёнингга бир зум,
Борлиғу йўқликдан кечиб кетарман.

Ирода УМАРОВА

ТАСКИН

Бағримда харсангга айланган сабр,
Суғорса армонгул ўсган гулиман
Ёлғиз овуңчоғим - ҳеч кимда йўқ ШЕЪР,
Демак, мен Худонинг эрка қулиман...

Кўзёшимни қандай шимади қоғоз,
Табассумнинг қадри улугдан-улуг.
Нима қипти бахтим пича бўлса оз,
Худо, бериб қўйган кунингга қуллуқ!

Бир қаранг: илоҳий ишққа тўлибди -
Юрагимдай тўкис, бой эмас дунё.
Мени севмасангиз нима қилибди,
Ахир мени яхши кўради Худо!..

Қилқўприк остидан оқади умр,
Қайиқдай тебраниб борар имоним.
Шукур, сийлаб берган дардингга шукур,
Суйган бандангман-да, ай Художоним...

РОЗИМАН

Оққушлар шўнғийди осмонингизга,
Ой тиг урар қош-камонингизга,
Етиб боролмайди виждонингизга,
Кўксимда йиғлаган дилнинг овози.

Сиз ўпмаган сочим ўнди тақимни,
Йўқотдим-а бахтдан олган ҳаққимни.
Топиб келолмайди завқу шавқимни
Эркатой гулларнинг чиройли нози.

Ичган қасамларим заволга яқин,
Эздим, йиртолмадим кўнгул варағин.
Кечаман, қаргайман, севаман тағин,
Юрагимга бўла олмадим қози.

Шафақ акси тушган тоғлар ложувард,
Сиздан айрилишга кўндим бўлиб мард.
Ҳатто, мени кўриб туйманг, дея дард.
Улимга розиман, ўлимга рози!

АБДУРАҲМОН ЖОМИЙ БИР КУНИ ...

ОТАННИНГ БИЛАГИ

Бир куни Самарқанд ақибларидан узун соқоллик бир киши икки ўғли билан Мавлоно Абдураҳмон Жомийнинг хизматига келди. Унинг ўғиллари ўз диёри узумларини муболаға билан мақтаб, дедилар:

— Бизнинг вилоятимизда бир узум бор, ўзи қора, шундай ширадор, шундай ширадорки, отини Риши бобо (чолнинг соқоли) дейдилар. Бундай узумлар сизнинг Хуросонингизда сираям йўқ.

Бундай беҳаёлик иззат-нафсига тегиб турган Жомий деди:

— Сизлар ҳали билмас экансизлар. Биз томонда шундай бир узум борки, узунлиги ва йўғонлиги мана шунча келади. Унинг номини отангнинг билаги дейдилар.

ТЎНҒИЗ

Қоп-қора, семиз, Журда исмлиқ қабиҳ бир қози ўз юртидан келиб, Ҳиротда кўп муддат туриб қолди. Бир мажлисда жамоат ундан сўради:

— Эй Журда, бу шаҳарда кўп туриб қолдинг, нега ўз юртингга қайтиб кетмайсан?

— Эҳе, бизнинг вилоятимизда нима кўп — тўнғиз кўп, ўшаларнинг ичига бораманми? — деди.

Шу ерда ҳозир бўлган Мавлоно Абдураҳмон Жомий деди:

— Сен бу ерга келгандан кейин у ерларда тўнғиз камайган бўлса керак, албатта.

ОЛИНГ, ОЛАВЕРИНГ

Мавлоно Абдураҳмон Жомий Ҳижозга сафар қилиб, Симнон шаҳрига етганларида қоровуллар ва тамғачилар уларни тўхтатиб, не-не озорлар билан юкларини текшира бошладилар. Йўловчиларнинг эътирозига жавобан қоровулбоши деди:

— Бизни ким деб ўйлайсизлар? Йўқ, сизлар ўйлаган гўсхўр йўқ бу ерда. Баъзи молларингизни тамғадан қочиргансизлар. Топмагунча қўймаймиз. Иштонларингизни ҳам ахтарамиз.

— Баракалла, — деди Мавлоно Жомий истеҳзо билан, — ахтаринглар, қўлларингизга тушган нарса сизларники.

ХУРОСОН ВШАКЛАРИНИНГ ТАЪБИ

Мирзо Улуғбек салтанати замонида Мавлоно Жомий бир неча вақт Самарқандда туради.

Ўша пайтда Самарқандда гоят чиройлик бир шоир бор эди. Унинг тахаллуси Хокий, яъни, тупроқ эди.

Кунлардан бирида Мавлоно Жомий бир қанча хуросонлик шуаро ва зурафо билан ўтиб кетаётган эди, йўлда Хокийга дуч келди. У ҳам Самарқанд зурафо ва шуароси орасида турган эди. Шунда Хокий Мавлоно Жомийнинг бир таъзирини бериб қўйиш муродида деди:

— Эй, Хуросон эшаклари, қаерга кетаяпсизлар? Мавлоно Жомий шу шаҳзадаёқ деди:

— Хоке (бир тупроқ) қидириб юрибмиз, бир-бир ётиб олайлик.

БЕПУЛ ОВҚАТ

Бир бахил киши ўзини зариф кўрсатишга уриниб юрарди. Бир куни Жомийнинг олдида ҳазиллашмоқчи бўлиб, деди:

— Уч ақча пулим бор. Ниятим шуки, шу пулга бирор нарса сотиб олсам, ундан тўйгунча есам, қолганини сотсам-у, яна ўз пулимга эга бўлсам.

— Бунинг иложи осон, — деди унинг гапидан гаши келиб турган Мавлоно Жомий, — иложи шуки, ҳозироқ қассобхонага бориб, уч ақчага битта қорин олгин, ичидаги нарсаларни егин, қоринни олиб бориб сотсанг, яна ўша ақчага оладилар, мента ишонавергин.

ЭШИКНИНГ СУЯНЧИГИ

Мавлоно Соғарий Абдураҳмон Жомий билан ҳазил-мутойиба қилиб турарди.

Бир куни улар бир иморатда ишлашар, ҳамма ҳаракат қилиб турган пайтда Соғарий янги эшикка суянганча, қаққайиб қолган эди. Шу ердагилардан бири унга деди:

— Эй, Соғарий, ҳамма ишлаб турган пайтда сен нега анқайиб турибсан?

Гапта Жомий аралашди:

— У киши ҳам ишляптилар, Соғарийни эшикка суянчиқ қилиб қўйганмиз.

АДАШУВ

Мавлоно Соғарий анча бахил ва муттаҳам киши эди. Рамазон айёмида шаҳар ҳокими бир оз ис чиқармоқчи бўлиб, шуаро ва фузало аҳлини таклиф этган эди. То боргунча ҳеч нарса тановул қилмасликларини ҳам илтимос қилди.

Шу куни Соғарий овқат еб қўйгани маълум бўлиб қолди. Буни муридлар келиб Жомийга айтдилар. Улар дедилар:

— Эй устоз, Мавлоно Соғарий билмасдан бўлса керак, овқат еб қўйибдилар.

— Тўғри, — деди Мавлоно Жомий, — агар уйдан еган бўлса, билмасдан еб қўйган.

Турсунбой АДАШБОВЕВ

Кезиб овул даштини

БАРЧАСИ ЁДИМДА

Барчаси ёдимда, эсимда,
 Ҳали туғилмаган кезимда,
 Бобомнинг йилқисин боқардим,
 Харсанг тошга қозик қоқардим.
 Барчаси ёдимда, эсимда,
 Ҳали туғилмаган кезимда
 Келардим отларни қайтариб
 Қарасам, йўқ тўриқ байталим.
 Уни боғдан, тоғдан қидирдим,
 Яёв ҳамма ёғдан қидирдим.
 У пайтларда ой ҳам ётмасди,
 Кўёш эса сира ботмасди.
 Булут бўлмаса ҳам дўл ёғарди,
 Момом қисир эчкини соғарди.
 Фойда борми гапни чўзгандан,
 Байталишни топдим Ўзгандан.
 Ойна кўлнинг шундоқ ёнида,
 Жуман улоқчининг томида,
 Қулунлаб ётибди, қаранглар,
 Тойчоқ мени таниб, аланглар.
 Ҳаракатни бошладим шомдан,
 Олиб тушгач, уларни томдан,
 Отни миниб, қулунни ортсам,
 Чўх, деб унга қамчинни тортсам,
 Туролмади байтал бечора,
 Юролмади байтал бечора.
 Сўнгра, тойга отни ўнгариб,
 Эгарини боғлаб-тўнқариб -
 Қамчи урсам, қаноти бордай,
 Қулун чопиб кетди шунқордай...

БЕШТА САНОЧ*

Лоф гапларга Латифбойнинг
 Суяги йўқ.
 Сал мақтанчоқ, озғини-қу,
 Жияги йўқ.
 Ёшлигидан ўта абжир,
 Чаққон эди,
 Бўрдоқига бешта чивин
 Боққан эди.
 Чархлаттириб болта, пичоқ,
 Асбобларни,
 Ишга солди гузардаги
 Қассобларни.
 Бир чивинни айиргунча
 Жўрасидан,
 Тушов солиб чиқаргунча
 Қўрасидан,
 Икки қассоб тушиб кетди

Қора терга,
 Эплаб-сеплаб ётқизишиб,
 Уни ерга,
 Шоди қассоб, таваккал, деб,
 Тортди пичоқ,
 Терисидан бешта саноч
 Тикди шу чоқ.
 Мен уларни чўпонларга совға қилдим.
 — Ёғларини бераётсак
 Совургарга,
 Ёшларини олиб қочди
 Бир тўп қарға.

ПОЙГА ЗАВҚИ

Пойга завқин сургани,
 Тақалатдим Бургани.
 Кўникмаган сиёғи,
 Бироз оқсар туюғи.
 Оқ қанд бериб овутидим,
 Терларини совутдим.
 Яхши боқдим, тинмадим,
 Беҳудага минмадим.
 Унга ўтган шанбадан,
 Арпо солиб дамба-дам,
 Парваршини дўндирдим,
 Йўрғалашга кўндирдим,
 Демак, тайёр пойгага,
 Соврин қолар фойдага.
 Силаб-сийпаб эркалаб,
 Миниб чиқдим эрталаб.
 Ҳайбат қуръа ташлади,
 Пойгани ҳам бошлади.
 Ўн газ ерга бир ҳатлаб,
 Туёғидан ўт чатнаб,
 Ўнта қулун-тулпорни,
 Унга минган шунқорни,
 Толиқтириб, толдириб,
 Бошлаб ортда қолдириб,
 Етдик марра-финишга,
 Арзир кўз-кўз қилишга.
 Шундай қилиб, Сичқонбой,
 Сурди овнинг гаштини.
 Мен эса, мазза қилдим,
 Кезиб овул даштини.

МАЙМУННИНГ ШУКРОНАСИ

Еру кўкка ишонмасдан,
 Кўзининг оқ-қорасини.
 Она маймун ювинтирар,
 Шум кенжатай боласини.

Совун суркаб,
 Сувдан пуркаб,
 Эркалатиб силаб-сийпаб,
 Дилда борин аён этди.
 Елкасини ишқар экан,
 Мақсадини баён этди:
 — Минг бор қуллук, кўёш нурун,
 Оламга тенг таратганга.
 Минг бор шукур, бизни эса,
 Маймун қилиб яратганга.
 — Шукронангиз нима ахир?
 Сўроқлайди бола фақир.
 — Типратикон бўлсанг агар,
 Бўтам, нима қилар эдим,
 Игна босган елкангни мен,
 Қандай қилиб, силар эдим...

ЖАБОРАТ

Йўлбарсдайн бир мушук,
 Хуррак отиб ётибди.
 Ё мусаллас ичганми,
 Гуё тошдек қотибди.

Ухлашлари хон тахлит,
 Пар ёстиққа қапишган.
 Мўйлабига, лаб-лунжига,
 Гурунч, сабзи ёпишган.

Яқинлашдим оҳиста,
 Қараб сўлу соғимга.
 Девзирали гурунчдан,
 Палов еган чоғимда.

Бу ишимни ўзимча,
 Ботирликка йўйдим ман.
 Тушлик жуда соз бўлди,
 Ошга роса тўйдим ман.

Лунжидаги ёғин ҳам,
 Яхшилаб ялаб қўйдим.
 Ҳатто пахмоқ мўйлабин,
 Оҳиста тараб қўйдим.

Тенг-тушлари тамшаниб,
 Унга боқар анграйиб.
 Ота сичқон, - балли, -деб,
 Ўтиб қўйди манглайин.

* Саноч - қимиз қуйиладиган идиш. Эчки ва қўйнинг ошланган терисидан тайёрланади.

Абдураззоқ ОБРУЙ

ХАЖЖИЯЛАР

БИР КАЛЛАНИНГ МИНГ ТАШВИШИ

Эрталаб Сотти Салимович ишга отланаркан, хотинига:
 — Шляпамни буёққа бер, — деди.
 Хотини шляпани узатаркан чимрилди.
 — Бозордаги нарх-наводан ҳам хабар олинг, қандай экан?
 — Унда, дўппини ҳам буёққа бер.
 — Ўғлингизни жисмоний тарбия ўқитувчиси чақиртирган экан.
 Бирров мактабга ҳам кириб ўтинг...
 — Ҳм-м, яхши. Амриқодан олиб келган спорт қалпоғимни бу ёққа узат-чи.
 — Анови дўкандор бор-ку, - деди хотини пешонасини қашиб, - оти курсин... Қодирбой, айтган нарсаларини топиб қўйдим. Хўжайинга айтинг, олдимга ўтсин, деб қўнғироқ қилган эди.
 — Ў, гапинга борман, хотин, яш-шавор, ондатра телпагимни ҳам бер.
 — Айтгандай, ёдимдан кўтарилай депти. Кеча адамлар келган эдилар. Бугун кечкурун худойи қилаётган эканлар. Қуёвга айт, ўтсин, деган эдилар.

Сотти Салимович соатига ишора қилди:

— Мажлисим бор. Соат олтиларда тугатаман. Ҳа, майли, бирдан ўша ёққа ўта қоламан. Ҳойнаҳой, сен эртароқ борсанг керак. Салламни ўзинг олиб ўта қол!

ХОТИРАНИ ПИШИТИШ

Автобусгами, трамвайгами, метрогами чиқиб олсам бас, кўзим тўрт бўлиб, бўш жой қидираман. Албатта ўтириб олишим керак. Бўлмаса иш чатоқ. Кимдир оёғимни босади, кимдир тирсагини қорнимга тирайди, кимдир туртиб юборади. Хуллас, йўл азоби — гўр азоби. Ўтириб олгач, кўнглим жойига тушади. Чўнтагимдан газет олиб ўқишга ёки кўзимни чирт юмиб олиб хаёл суришга тушаман. Биттаси хотира мустаҳкамлаш йўлини ўргатган. Мана бунақа: Раъно деб, бир дейман, кейин Раъно деб икки... шу тартибда ўттиз уч марта санайман. Санаб бўлгач, Дилбарга ўтаман. Ундан сўнг Санамга, Шахлога. Бу усул жуда фойдали экан. Мия бир тартибда ишлашга ўрганиб, хотира пишиб борар экан.

Кунларнинг бирида, бир автобусга чиқиб қолибман. Бахтни қаранг, бўш жой бор экан. Дарҳол ўтириб олдим. Кўлимда ўқийдиган ҳеч вақо йўқ. Хотира пишитиш машқини бошлаб юбордим. Кўзни юмиб, санамларни санай бошладим. Санокқа берилиб, кўз қургур сағал илинибди. Елкам аралаш бўйнимга бир нарса "ширқ" этиб тушди. Кўзим очилиб, хаёлим қочиб кетди. Қаршимда бир чол, қўлида ҳасса:

— Энангни уйими бу, хуррак отиб ухлайсан?! Қариларга жой берсанг ўласанми?! — деди жаҳл билан.

Шундан буён автобусгами, трамвайгами, метрогами чиқсам, дарров ўша воқеа эсимга тушади. Хотирам пишган-да.

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi

«Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati

Jamoatchilik kengashi raisi:

Abdulla ORIPOV

Jamoatchilik kengashi:

Gulruh A'ZAMOVA
Abulqosim MAMARASULOV
Ahmad OTABOYEV
Nurmat OTABEKOV
Minhojiddin MIRZO
Shunqor XUDOYBERDIEV
Ahmad USMONOV

Bosh muharrir

Sobir O'NAR

Bosh muharrir o'rinbosari

Luqmon BO'RIXON

Mas'ul kotib

Akbarali MAMASOLIYEV

Tahrir hay'ati:

Odil YOQUBOV
Abduqayum YO'LDOSHEV
Abdusaid KO'CHIMOV
Sirojiddin SAYYID
Rustam MUSURMON
O'rozboy ABDURAHMONOV
G'affor HOTAMOV

Yoshlarning adabiy-ijtimoiy jurnali. 1982 yildan chiqq boshlagan.

© "Yoshlik" № 6 (217) 2007 y.

Ushbu son "Yoshlik" jurnali tahririyatining kompyuter markazida sahifalandi.

Sahifalovchi: Saodat RUSTAMOVA

MUNDARIJA

MUHARRIR MINBARI

Salomat qo'rg'on ichidagi samaralar silsilasi. 1

SUHBAT

Akmal TOSHEV. Shoir Tursun ALI bilan suhbat. 2

ZOMIN QALDIRG'OCHI

Dilshoda HALIMJONOVA. Tonglarga aytaman tilaklarimni. 3

NAZM

Asror MO'MIN. Baxtinga dunyoda sen borsan. 33

Murtoz AHATOV. Hayratga sig'inib yashayman hamon. 35

Sayyora ERGASHEVA. Poyimga qovjirab to'kilmoqda kuz. 37

Otabek ISMOILOV. Qiz nafasiday yoqimli kunlar. 41

Tursunboy ADASHBOYEV. Kezib ovul dashtini. 46

BIRINCHI UCHRASHUV

O'ZBEKTOSH QILICHBEK. Shirin xurmo. 34

Nodira BOBODO'STOVA, Shohista SOATOVA, Iroda

UMAROVA. 44

NASR

Zulfiya QUROLBOY qizi. Mashaqqatlar girdobi. 4

Hamid QO'NG'IROT. Tog' elining tabobati. 38

To'lqin HAYIT. Kampir osh. 42

ADABIYOTSHUNOSLIK

Sayyora RAHMONOVA. Yangi asr o'zbek sonetlari. 36

TOMOSHABOG'

Abdurahmon JOMIY bir kuni 45

YELPUG'ICH

Abdurazzoq OBRO'Y. Hajviyalar 47

Muqovalarimizda

1-betda: *Yosh estrada xonandasi Marhabo MUZAFFAROVA*

2-betda: *"Kelajak ovozi" ko'rik-tanlovi.*

3-betda: *O'zbekiston xalq shoiri Aleksandr FAYNBERG.*

4-betda: *O'zbekistonda qish.*

Manziliimiz: Toshkent shahri, O'zbekiston ko'chasi, 16A-uy.

Telefon: 227-08-23, **E-mail:** yoshlik-xatlar@rambler.ru

Bosishga 11. 12. 2007 yilda ruxsat berildi.

Qog'oz formati 60x84 1/8. Nashriyot hisob tobog'i 6,0.

Indeks 822 ISSN 0207-9137

Jurnal 2007 yil 4 mayda Matbuot va Axborot agentligi

tomonidan 0253 raqami bilan ro'yxatga olingan.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda «Yoshlik»dan olindi» deb izohlanishi shart.

Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi bosmaxonasida chop etildi.

Buyurtma № 155

Manzil: Toshkent. sh. X. Sulaymonova ko'chasi, 33-uy.